VIAȚA LUI ADRIAN ZOGRAFI

CASA THURINGER

INTRODUCERE

Cu apariția acestui prim volum în editura „Cartea Românească", mi se realizează o veche dorință : aceea de a ceda și în România, cum am făcut la Paris, exclusivitatea publicării cărților mele unei mari case de editură, care să poată într-o zi să prezinte cititorului român colecția întregii mele opere literare, frumos tipărită.

Bîntuie azi, cum nu s-a pomenit niciodată, o mare nenorocire în lumea scriitoricească și în cea editorială. Scriitori și editori, deopotrivă de importanți în viața literelor, sacrifică totul interesului bănesc. Aproape nu există autor care să nu alerge acolo unde i se dă mai mult, schimbîndu-și editorii cum și-ar schimba amantele. La rîndul lor, atotputernicii stăpîni ai tiparului nobil nu visează decît cai verzi pe pereți sau, mai precis, zilnic tiraje amețitoare. Au apus, poate, pentru totdeauna vremurile cînd un La Bruyère oferea gratuit manuscrisul „Caracterelor", primului său editor, care îi era și prieten, iar acesta risca să se ruineze tipărindu-l. De cînd s-a constatat că și literele pot fi o întreprindere bănoasă, care pricopsește din vreme în vreme pe cîte cineva, nimeni nu mai vrea să-și aducă aminte că arta adevărată cere sacrificii, că succesul unei opere literare nu trebuie confundat cu acela al unui săpun „Cadum" că scriitorul nu e totdeauna un om care n-are nimic de spus și că un editor, pe lîngă interese materiale de apărat, mai poate avea și misiuni de îndeplinit.

Dar astăzi suntem cum suntem și nimic nu se mai poate întoarce spre un idealism de mult răposat. Totuși, nici

mentalitate de brînzari nu putem avea. Oricît s-ar înverşuna în epoca noastră autori, editori şi public să umilească literatura — reducînd-o la nivelul unei simple meserii lucrative, lipsită de orice misiune nobilă şi atîrnînd în întregime de tapajul reclamei — gîndirea tot va sfîrşi prin a învinge dispreţul ce-o copleşeşte şi a se impune.

Am greşit şi eu, la început, luat de curent. Am încercat marea cu degetul, izolînd pe la diverşi editori francezi cîteva lucrări, dintre cele mai bune. Rezultatul e că astăzi aceste cărţi nu-mi mai produc nimic, ucise înainte de a fi trăit, iar lectorul nu mai poate să şi le procure, reeditarea lor izolată fiind aproape imposibilă.

În ţară însă n-am făcut nimic ca să merit împrăştierea cărţilor mele, aşa cum se văd editate azi. N-am alergat după nici un fel de chilipir, ba chiar am propus mereu un contract de exclusivitate, acceptînd bucuros partea mea de sacrificiu.

N-am fost înţeles decît, acum în urmă, la „Cartea Românească", de care mă leagă un angajament temeinic. Sper că el va da roadele aşteptate : adică reunirea întregei mele opere într-o singură colecţie, frumos prezentată. Dacă ingratitudinea vremurilor îmi va cere, în acest scop, să fac concesii materiale justificate, le voi face oricînd. Rog să mi se respecte această dorinţă şi în ziua cînd nu voi mai fi, sacrificîndu-se interesul material, celui moral.

*

Aş fi avut multe de spus, în această introducere. Reaua stare a sănătăţii nu mi-o îngăduie. Lucrez, măcinat de febră şi silit de nevoia de a-mi cîştiga pîinea. Totuşi, cîteva explicaţii sunt necesare.

După cum se vede, volumul de faţă e întîiul dintr-o serie, care ar putea să cuprindă vreo duzină, dacă aş avea zile să-mi duc opera pînă la capăt.

Care e acest capăt ?

E Viaţa lui Adrian Zografi. *În jurul acestui personaj gravitează tot ce-am povestit pînă acum şi voi mai povesti. El e tipul lucrătorului idealist, cu oarecare cultură de autodidact, cu oarecare talent de scriitor şi cu mult spirit de independenţă. Această din urmă particularitate*

— adevărat beteşug într-o epocă de totală abdicare a personalităţii, cum e a noastră — îl pune pe eroul meu în conflict permanent cu acei care ar trebui să-i fie tovarăşi de revoltă, dar care, din motivul sus-numit, îi devin pe nesimţite duşmani înverşunaţi.

Cum Adrian a trăit prin multe părţi ale pămîntului şi s-a amestecat printre tot felul de oameni, istoria vieţii lui e mai curînd un film episodic decît un roman, mai ales că faimoasa „psihologie" e cu totul absentă. Năzuiesc să înfăţişez contemporanilor mei o vastă frescă realistă, prea puţin ilustrată cu acel soi de „documentaţie" care e la îndemîna oricui şi nu dovedeşte nimic, ci bizuindu-se mai mult pe elementul autobiografic, pe faptul trăit, *cunoscut de toţi şi care nu poate fi contestat autorului, deci nici eroului său.*

Acesta din urmă nu va fi deloc modelul luptătorului „idealist" contemporan, aşa cum îl vedem reprezentat de cele două tabere de la extrema stîngă şi de la cea dreaptă, după cum nu va semăna nici tipului anost şi anacronic de la mijlocul acestor extremităţi. Adrian e un exclus al tuturor curentelor sociale din vremea noastră, un singuratic. Aşa că felul lui de a gîndi nu va avea ecou decît mult mai tîrziu, atunci cînd extremele de azi îşi vor fi dat toată arama pe faţă, în materie de „idealism", şi cînd se va simţi nevoia de a reacţiona împotriva lor.

Din punct de vedere al originalităţii operei mele, e evident că nu pretind să fiu profet în ţara mea, nici să fac figură de autor român. *Sunt un autor care e nevoit să evite orice* formă naţională *dat fiind că scrie într-o limbă străină. Cu totul altfel aş face o carte, dacă aş şti că o destinez librăriei româneşti. De aci, scăderea fatală a originalităţii lucrărilor mele, opuse celor ieşite din pana confraţilor mei români.*

Încerc să fac o largă adaptare, tot respectînd textul francez. Cîte dificultăţi am de învins, n-o vor şti decît acei care ar avea răbdarea să confrunte, linie cu linie, ambele texte. N-aş putea spune în ce măsură am reuşit să fac să nu se simtă că e o traducere, nici de cîte ori am păcătuit împotriva limbii noastre.

Cred, totuşi, că cu greu ar putea cineva să mă traducă mai bine decît am făcut-o singur. În orice caz, dacă mi-e scris să n-am răgaz să mă redau eu însumi limbii mele materne, ar fi bine ca adaptarea de faţă să fie luată ca model, măcar în părţile unde dovedesc că o traducere bună nu se poate obţine uneori decît cu preţul unei curajoase violări a originalului.

PANAIT ISTRATI

Nisa, 1 decembrie 1933

I

Înghemuit pe un scăunel, într-un colț al acestei spațioase bucătării de mare casă burgheză, tînărul Adrian sta nemișcat și părea că trage cu urechea la ceva ce s-ar fi petrecut în sufletul lui. Era cu totul preocupat, de un ceas de cînd se afla acolo. Mamă-sa îl adusese, ca să-l bage la stăpîn, „băiat de alergătură", și cu toată ora matinală, biata femeie începea să se neliniștească de ținuta puțin cuviincioasă, după părerea ei, în care încremenise fiu-său, tocmai acum cînd trebuia să-l înfățișeze stăpînilor.

„Doamne, tare-i silnic! gîndea ea, privindu-și odrasla și stînd smirna, lipită de perete. Băiatu' ăsta n-o s-ajungă la nimic!"

Spălătoreasă în casa Thuringer, de ani de zile, mama Joița știa că, dintr-o clipă într-alta, „coana Ana", nevasta d-lui Max Thuringer, avea să năvălească în bucătărie, cu drotul în mînă. Ea se va așeza, ca de obicei, la ușa mașinei de gătit, stînd chiar pe acest scăunaș pe care Adrian și l-a însușit fără voia nimănui. Și acolo, guralivă ori posomorîtă, după cum îi erau toanele, coana Ana petrecea o jumătate de ceas, ca să facă trei lucruri deodată: să-și încrețească părul, să-și bea cafeaua cu lapte și să întocmească, în înțelegere cu mamă-sa, bucătăreasa casei, felurile de mîncare ale zilei. Apoi, gătită, gingașă, pleca la piață însoțită de un servitor.

Adrian habar n-avea de toate acestea, dar simțea, din vreme în vreme, că mamă-sa nu era mulțumită de dînsul. El n-o privea. Sta cu ochii pironiți în pămînt, la picioarele lui, unde mii de amintiri, mii de simțăminte felurite, contradictorii, cînd vesele, cînd triste, se perindau ca în vis. Totuși, el zărea picioarele mame-si, care își schimbau des locul, nerăbdătoare.

„Te pomenești c-o fi vrînd s-aștept și eu ca dînsa, în picioare !" își zicea el.

Din respect pentru cine ?

Stăpînii — cei doi frați Thuringer — nu pot veni la bucătărie. Sunt niște „domni" prea mari ; și „țepeni ca toți nemții". Să fie din respect pentru „madam" Carolina, mama coanei Ana ? Sau chiar pentru coana Ana ? Ori pentru Mitzi, sora acesteia ?

Haida-de ! Pe toate trei, astăzi stăpîne de „casă mare" și femei cumsecade, dealtfel, Adrian le știa de mult, dar pe atunci nu le cunoscuse ca pe niște „cucoane mari".

Cu șase ani în urmă, copil de-abia scăpat din cursul primar, locuise împreună cu ele în aceeași casă din Piața-Săracă. În vremea aceea, „madam" Carolina tocmai își pierduse bărbatul, „domnul" Müller, fost mecanic pe primele locomotive sosite în România, apoi pensionar și paralitic. Adrian admirase mult gravitatea acestui bătrîn care, înțepenit în jilțul lui, citea ziua și noaptea *Berliner Tageblatt* și *Frankfurter Zeitung*.

Sărăcia domnea pe-atunci în familia Müller, dar Adrian observase că la nemți sărăcia putea să fie demnă. Nu se pomenea la ei haine rupte sau murdare, așa cum vedeai la „ai noștri". Iar cîrpelile, totdeauna iscusite, greu de descoperit. Cît despre bucătărie, cu sume de nimic, „madam" Carolina reușea să făurească gustoase mîncăruri, ba chiar și prăjituri.

Totuși, mizeria hărțuia din ce în ce mai tare pe biata văduvă și pe cei patru copii ai ei, trei fete și un băiat, dintre care nici unul încă nu-și scotea pîinea. Trăiau cu toții, îndatorîndu-se pe unde puteau. Se împrumutau pînă și la mama lui Adrian, cea mai sărmană dintre văduve. Apoi, datornicii, mai ales băcanii și brutarii, deveniseră agresivi. A trebuit să vîndă din mobile, una cîte una, ca să aibă ce mînca.

În sfîrșit, lăsînd toată rușinea la o parte, Ana, cea mai în vîrstă, hotărî să intre servitoare la frații Max și Bernard Thuringer, mari exportatori de cereale, la Brăila, oraș în care se desfășoară cronica noastră și, în vremea aceea, port clocotitor de activitate.

Ne aflăm în primii ani ai acestui secol.

Norocul veni fără întîrziere să răsplătească bărbăția tinerei și frumoasei Ana Müller : după șase luni de serviciu în casa Thuringer, domnul Max, șeful casei, luă în căsătorie pe blonda guvernantă a gospodăriei lui.

Acest gest, foarte natural la oamenii civilizați, închise cîteva uși domnului Max și făcu puțin scandal printre bogătașii de baștină ai urbei, mai toți scoborîtori din vechili ai boierilor de altădată.

„S-au bosumflat ? — Atîta pagubă !“ își zise fericitul soț, foarte „filozof“ și nicidecum veninos, cu atît mai mult cu cît era amarnic de miop și-l lăsau rece toate zîmbetele batjocoritoare ce-ar fi putut să-l întîmpine prin oraș. El își purtă mîndra peste tot și o duse s-o plimbe chiar la Viena, la Berlin, la Veneția și pe Coasta de Azur.

Doamna Thuringer, din parte-i, știu să-și păstreze bunătatea și modestia. Ca și mai înainte, ea nu lipsi o zi de a-și face singură „coșnița“, se mulțumi numai cu o servitoare, pe care o ajuta voinicește să ducă la bun sfîrșit treburile unei gospodării atît de mari și făcu din propria-i mamă bucătăreasa casei, cu toate opunerile soțului său.

Netăgăduit, „madam“ Carolina nu fu singura care își urmă fiica la Thuringer, îndată după căsătoria acesteia, ci aproape toată familia Müller veni să-și găsească lîngă Ana mai mult un azil decît o ocupație. Acest eveniment puse în mișcare mecanismul îmbîcsit al vieții monotone a celor doi holtei. Un mare număr de fuste voioase, mirosind a curățenie, aeriseau toată casa cu neîncetatele lor du-te vino.

Da, miroseau plăcut, afară de aceea a bătrînei bucătărese, care, neavînd decît una și iubind mult „schnapsul“, se cam scăpa pe poalele rochiei, cu care mătura cimentul bucătăriei. Dar „madam“ Carolina nu părăsea domeniul ei decît ca să se ducă să se culce, așa că nu făcea supărare nimănui.

Ținîndu-și genunchii în brațe, Adrian privea cu milă la această rochie prea lungă, ce se tîra de colo-colo, și o găsea mai păcătoasă chiar și decît acelea pe care biata nemțoaică le purta în toiul cumplitei mizerii din Piața Săracă. De ce ticăloșia asta ? Probabil, din nepăsare. În prezent, „madam“ Carolina își punea tot sufletul în păhărelul acesta de „schnaps“, care, dealtfel, i-a fost drag totdeauna. Greoaie, suferind de reumatism, ea prepara cafeaua de dimineață, din care gusta din cînd în cînd, dar mai des alerga pînă la cămară, unde trăgea o dușcă de rachiu pe furiș.

— Madam Carolina ! zise deodată Adrian, de ce nu ții sticla cu rachiu lîngă dumneata ? Te vei fi temînd poate de fata dumitale ?

La auzul acestei enormități, scăpată fiului ei, mama Joița scoase un țipăt de spaimă, dar madam Carolina se duse să-l sărute pe frunte :

— Tu ai fost totdeauna băiat de treabă. De acum încolo, tu ai să-mi cumperi „schnaps“, nu-i așa ?

— Desigur. Și mai bun decît ăsta, care pute.

— Hm ! Ești nostim. O să vedem dacă ai să poți rupe Anei destui gologani, ca să cumperi din care nu pute. N-ai idee cît a devenit de zgîrcită, de cînd are bani.

Adrian voi să răspundă, dar servitoarea intră, și el se gîndi atunci cu totul la altceva. Văzu întîia fustă curată a casei, o unguroaică de douăzeci de ani, frumușică, grăsună, cu carnea albă și răsfrîngîndu-se de peste tot, în îmbrăcămintea-i sumară de dimineață. Ea roși tare, la vederea acestui flăcău de o etate cu ea, își acoperi sînii mari și zise, ca să zică ceva :

— Iaca. Sufrageria e gata. Boierii n-au decît să se scoale.

Apoi ca să-și învingă sfiala pe care i-o provoca prezența neașteptată a tînărului, întrebă pe mama lui Adrian, pe care o cunoștea bine :

— E băiatu' matale, țață Joița ? Frumos flăcău ! Am să mi-l fac logodnic.

Buna mamă fu măgulită să audă că fiul ei e un „flăcău frumos“, dar răspunse cu o strîmbătură la ideea de a-l vedea însurîndu-se cu o servitoare. Așa ceva, numai

nemților bogați poate să le trăsnească prin cap. Dar Adrian al ei trebuia să se căsătorească cu o fată „de familie“ și cu zestre. În privința asta, ciocoi ori calic, toată lumea la noi gîndește la fel.

În privința asta, Adrian nu gîndea nimic, n-avea nici o idee preconcepută. Ba chiar se întreba uneori de ce oamenii amestecă ideile cu carnea poftitoare ? Cum poți să vorbești de căsătorie, de zestre, de condiție socială, de inteligență și de cultură, cînd nu-i vorba decît de carne pătimașă ?

Netăgăduit, din ale cărnii femeiești, Adrian nu cunoștea încă decît culoarea și mirosul, dar acestea îi ajungeau ca să-și dea seama că, deși avea capul plin de gînduri, devenea un mic animal supus, de îndată ce o femeie tînără îi biciuia vederea cu strălucitoarea ei comoară trupească. Ah, în asemenea momente, la atingerea acelei mîini nevăzute, el se simțea gata să leșine de plăcere. O bogată parte din el se golea cu violență, ca să facă loc unei alte părți, cu totul deosebită, dar la fel de bogată. Se nimicea în el o grea comoară de gînduri tumultuoase, care forma baza vieții sale intime : frumusețile din cărți și din natură, prietenie, năzuinți, idei de dreptate socială, întreaga-i avere, adunată cu două brațe de băiat sărac, se eclipsa pe loc. Pentru un moment. Și ca să facă loc unei vijelii devastatoare ce debuta cu gingășie, ca o adiere plină de mîngîieri : avîntul impetuos către această comoară trupească a femeii. S-o atingă doar cu un deget ; cu mîna, și uneori, poate, să-și lipească de ea obrazu-i înflăcărat.

Nu cerea nimic mai mult. Nici nu știa din ce era făcut acest „mai mult“. Căci firea lui pasionată nu admitea ca „totul“ să se reducă la acea experiență vulgară cu care putea să se laude orice pușlama și pe care el o judeca prea banală, prea mărginită, prea lipsită de exaltare. Nu ! Camarazii lui, ori nu știau nici ei nimic, ori erau incapabili să-l facă să întrevadă întinderea pasională a acestui act final. Oricum ar fi fost, el respingea cu dezgust descripțiile ce i se făceau. Ele erau prea grosolane, adesea josnice și, uneori, chiar injurioase. Femeia era umilită, redusă la rangul de obiect de plăcere, sclava bărbatului. Sau se făcea din ea un dușman, un tiran.

Ea nu era nici una, nici cealaltă. Pentru Adrian, femeia era o tovarășă a omului, voioasa lui complice ori parteneră. Și mult, mult mai drăguță decît el, în ciuda tuturor mizeriilor pe care această pasiune le comporta. El o vedea bogată de culori, de linii delicate, de forme voluptuoase, de finețe senzuală. Ea era giuvaerul existenței bărbatului. Acesta putea să fie bun, puternic, viril, viteaz, dar îi lipsea prima calitate a ființei umane, în materie de senzualitate : grația.

O femeie, trecînd pe lîngă un bărbat, putea să-l facă fericit și să-i lase o amintire neștearsă, numai învăluindu-l cu grația ei. Rîsul și plînsetele unei femei amintesc neîncetat cea mai frumoasă vîrstă a vieții umane : copilăria. Pînă și furia ei te face să simți că femeia nu e făcută pentru truda care sluțește.

Astfel, Adrian vedea în femeie cea mai vie dintre toate operele de artă. Și adesea, fericit de locul enorm pe care femeia îl ocupa în sufletul lui, el se întreba dacă bucuria ce i-o aducea dînsa nu făcea cît mulțumirea ce-o simțea citind cutare pagină de Balzac, ori iubind cu toată pasiunea-i amicală pe Mihail, sau desfătîndu-se într-o zi de libertate totală pe malul Dunării lui dragi.

În fond, aceste mari ramuri ale existenței pasionate trebuie să aibă același trunchi și aceeași rădăcină, își zicea el. Căci începea să simtă că toate îl încălzeau și-l bucurau deopotrivă. O iubire, cedînd locul alteia, nu-i micșora ființa, dimpotrivă, completîndu-se amîndouă, îl îmbogățeau. Ceva și mai mult, prin natura lor profund deosebită, aceste pasiuni înlăturau spinul rivalității, a cărei înțepătură otrăvește inima, umilind-o.

Adrian observă că servitoarea n-avea nici o grație. Era numai ațîțătoare, cu tînăra ei carne albă. El o dori un moment, apoi cochetăriile ei puțin grațioase îl lăsară nepăsător. El se ghemui și mai mult pe scăunel și se gîndi la Mihail, la ultima lui lectură, la libertatea-i pe care avea s-o piardă peste un moment.

Gîndul că o să fie servitor îl întristă puțin, dar el căută să-și facă inimă bună. La urma urmei, trebuia să-și cîștige pîinea. Și apoi, ca băiat de alergătură, n-o să fie ca în pușcărie, ci mai mult pe-afară, prin oraș, prin port,

unde „Casa“ își avea biroul de afaceri de bursă. Spre biroul acesta și spre telegraf, avea s-alerge fără încetare.

Nu-i tocmai rău. Ești la aer, la soare. E un fel de libertate.

Deodată, zarva ce-o făceau doi cotei greoi, alergînd unul după altul pe coridoare, îl scoase din visurile lui.

— Iată că vine cucoana Ana, zise servitoarea.

În adevăr, cîinii dormeau la un loc cu stăpînii lor, și de îndată ce li se deschidea ușa, năvăleau totdeauna zbenguindu-se spre bucătărie, unde-i aștepta strachina cu lapte. Erau doi baseți germani, unul roșcat, celălalt negru, și grași să crape. Ei se prăvăliră în bucătărie ca două ghiulele, dar cucoana Carolina îi dădu afară :

— Ia s-o ștergeți de-aici, urîților ! Dimineața trebuie mai întîi „să faceți ceva“, și apoi să vă puneți pe mîncare.

În pragul bucătăriei apăru cucoana Ana, în cămășuță de zi și jupon alb cu dantele, vedenie grațioasă pe care Adrian, după șase ani, o găsea mai perfectă ca niciodată. Spre această imagine, da, el era gata să se precipite, fără șovăire, să-i înlănțuiască genunchii și să i-i sărute, cu sufletul pe buze. Apoi să moară.

El nu făcu decît să se scoale în picioare și să răspundă, la rîndu-i, la salutul stăpînei :

— Bună dimineața... *cucoană* Ana.

Ea surprinse sforțarea pe care tînărul o făcu ca s-o numească „cucoană“, și-l încurajă :

— Așa, Adrian : acum nu trebuie să-mi mai zici „Ana“ ca altădată, ci *cucoană*. Și pe Hedwig, de asemenea, trebuie s-o numești cucoană. Iar pe Mitzi : domnișoară. Nu pentru noi, ci de obrazul „casei“. Noi... Mereu prieteni, nu-i așa ?

Veni să-i dea mîna. O mînă frumoasă, călduță și moale, pe care el o duse la buze cu o dragoste ce-o făcu să tresară, ca arsă. Ana căută numaidecît să se pună în gardă, luînd o atitudine de stăpînă gravă și depărtîndu-se de Adrian. Apărare inutilă, căci acesta nu făcea nimic care s-o întărească în bănuiala ei. El plutea în sferele unei fericiri senine, lipsit de orice gînd păgîn și adînc recunoscător de plăcerea pe care o gustase cu înfrigurare.

Ușor miop, dar îndeajuns ca să nu poată distinge amănuntele unui obiect situat la cinci metri de dînsul, Adrian

nici nu mai cătă spre doamna Thuringer. N-o simțea el, toată, în sîngele lui clocotitor ? Ce-i mai trebuia ? Niciodată încă viziunea și atingerea unei femei nu-i transmisese atîta căldură ; și, pentru moment, nu concepea cum ar putea fi mai fericit.

— Bună diminea-a-ța, Adrian ! ziseră, în același timp și tărăgănat, două voci de femeie.

Erau Hedwig, cea mai mare, și Mitzi, cea mai mică dintre cele trei surori Müller. Prima, măritată cu un grec pierde-vară, avea douăzeci și șapte de ani și se ocupa în casa Thuringer cu întreținerea linjeriei. Mitzi era de aceeași etate cu Adrian și căuta, printre musafirii casei, un viitor soț.

Ana fu mulțumită văzîndu-le sosind și ele la bucătărie, căci, după părerea ei, Adrian mirosea prea tare a armăsar. Și nu voia să fie singura care să-i atragă privirile, cu tot aerul confuz, preocupat, ce i-l descoperea.

— Așadar, Adrian, o să fim iar împreună ca în Piața-Săracă, acum șase ani ! zise Mitzi, venind să-i strîngă mîna. Ia povestește-ne ce-ai făcut în toată vremea asta.

— N-am făcut nici o brînză ! răspunse Adrian, cu o vădită nepăsare.

Nu-i plăcu intervenția noilor venite, care îl făceau să se scoboare din norii lui, mai ales că Mitzi, comparată cu Ana, i se părea o adevărată iapă, atît de mult crescuse și se îngrășase. Mai drăgălașă o găsi pe Hedwig, mai fină, deși era cea mai în vîrstă. Totuși, nevoind să pară grosolan, o lăudă pe Mitzi pentru frumusețea ei.

Acum se aflau la bucătărie trei femei frumoase și tinere, în jupon alb, cu picioarele goale, cu umerii și sînii aproape tot așa de goi, neavînd decît un biet prosop care să-i ascundă privirilor indiscrete. Ele veneau să-și droteze părul la mașina de gătit și umpleau bucătăria de miros de femeie curată ieșind din culcuș. Asta era prea mult, chiar pentru un miop ca Adrian, care găsi cuminte să iasă în curtea de serviciu, să se joace cu cei doi cotei dolofani.

Mama-sa răsuflă ușurată. Doamne, atîtea femei, pe jumătate goale, la ora asta, în fiecare dimineață ! Cum de nu s-a gîndit ea ! Netăgăduit, afară de servitoare, toate celelalte sunt stăpînele lui, cărora el le datorează respect. Oricum, e un flăcău de nouăsprezece ani, încă neștiutor

în cele lumești și cu atît mai curios cînd e vorba de „asemenea lucruri". Totuși, n-avea ce face, era nevoită să-l „vîre" în haremul acesta, căci nu mai putea să-l ție pe cheltuiala ei. Cum va face oare, bietul băiat, ca să iasă la capăt cu cinste ?

Adrian fu chemat, tocmai cînd clopotul liceului vecin suna intrarea în clasă ; ora opt. În bucătărie nu se mai afla nici o femeie care să-ți aprindă simțurile. Ana, în picioare, îmbrăcată, pudrată, fermecătoare în rochia ei de vară, bogată în culori vii, se arăta pătrunsă de dorința de a părea demnă, serioasă. Ea luă pe Adrian la repezeală :

— Iată, dragă băiete : trei birouri și coridoarele de curățat și pus în ordine, precum și cele două curți, cea principală și cea de serviciu. Apoi, argintăria și alergătura. Asta este treaba ta zilnică, și nu-i puțin. Trebuie să te execuți cu punctualitate și ireproșabil. Dar vei fi răsplătit. Am obținut de la domnul Max să ți se plătească cel mai mare salariu acordat pînă azi unui băiat ca tine : optzeci de lei pe lună și toată întreținerea, casă, masă, spălat și...

Și deodată se porni pe un rîs nebun, roșind pînă la urechi, cu toată pudra, și ascunzîndu-și fața în mîini. În clipa aceea, părea o fată de șaisprezece ani, atît rămăsese de tînără la caracter și neprefăcută.

„Madam" Carolina interveni gravă, aproape furioasă :

— „Casă, masă, spălat și"... *Și mai ce* ? Nu-ți e rușine ?

— Și de ce mi-ar fi rușine ? ripostă ea, aproape înăbușită. Am vrut să spun că Adrian va mai avea și *cadouri*, și asta m-a făcut să mă gîndesc la altceva. Ce, nu-i îngăduit ?

— Nu, nu ! Te gîndești cam prea des la altceva-a-a"... de cînd ai devenit „doamna Thuringer", și asta îmi displace, iaca !

Ana, potolită, melancolică, se întoarse către flăcău :

— Haide, Adrian : ia panerul și însoțește-mă la piață. Vrei ?

„Te-aș însoți chiar și în iad", se gîndi Adrian. Dar răspunse :

— Dacă trebuie...

Un aer de repros întunecă privirea tinerei femei, întristînd frumosu-i chip :

— Cum „dacă trebuie“ ?... Nu trebuie deloc ! Sunt hamali la piață. Îi iau totdeauna. Dar azi n-avem nimic de purtat ; și apoi, mi-ar plăcea să mă însoțești, iată de ce te-am poftit. Însă fă cum vrei.

Și dădu să plece. Adrian îi tăie drumul, palid, zicîndu-și :„ Cum a putut să-mi scape o asemenea gogomănie ?“ Ana îi biciui obrazul cu mănușile :

— Haide... Vino repede !

El alergă să caute panerul, meditînd, ca concluzie : „E simplu : numai femeia e în stare să-ți dea o asemenea fericire ! Soare, libertate, prietenie, lecturi, — toate sunt accesorii !“

Era nenorocit că nu se afla singur cu aceea care era pentru el un izvor de fericire. Ar fi voit să se arunce la picioarele ei și să sărute cimentul bucătăriei.

În cămară, unde se dusese să caute panerul, o ceapă putredă pe care puse piciorul fu gata să-l dea în brînci. Odaia, neavînd fereastră, era întunecoasă, dar un miros greu îl preveni de murdăria care domnea.

— „Madam“ Carolina, zise el, ieșind, îmi vei da voie să pun nițică ordine în cămară : nu miroase a curățenie acolo.

— Nu știu nimic. Sunt bătrînă și n-am nas.

Ea voia să spună că nu mai avea miros.

Ana, punîndu-și mănușile murmură :

— N-ai nas, dar acela pe care îl ai, îl vîri în treburile tuturora !

„Hm ! se gîndi Adrian ; mama și fiicele n-au aerul s-o ducă bine“.

În momentul acesta, vocea domnului Max răsună pe galeria cu geamlîc, de lîngă bucătărie :

— *Maus ! Maus !* Laptele miroase a gaz, astăzi !

El îi spunea nevestei lui, *Maus*[1]

— Poftim ! excalmă Ana. Cînd nu miroase friptura sau pîinea a gaz, miroase laptele. N-o să isprăvim niciodată cu păcătoasa asta de lampă din policandru, pînă nu

[1] Pe nemțește : șoricel (n. a.).

vom arunca-o la gunoi. Curge mereu gazul din ea, deşi o reparăm în fiecare săptămînă.

— O să mă ocup eu de ea, doamnă, zise Adrian. Am un prieten, bun tinichigiu. El o să-i vie de hac.

— Aţi apucat să mîncaţi, barem ? întrebă Ana pe bărbatu-său.

— Deloc ! Nici Bernard, nici eu. Cum să mîncăm, cînd laptele miroase a gaz ? Şi murim de foame amîndoi !

Servitoarea tocmai trecea pe lîngă ei. Ana îi trase un perdaf :

— Imbecilo ! Ştii bine că lampa din sufragerie curge : de ce pui cana cu lapte sub policandru ?

Max o dezmierdă pe obraz :

— Nu te supăra, *Maus !* De astă dată, ne vom mulţumi cu ouă, unt şi cafea neagră. Cine e tînărul acesta ?

— E Adrian, despre care ţi-am vorbit, fiul spălătoresei noastre. Ţi-l prezint : el va fi băiatul nostru de alergătură.

Max Thuringer era un om înalt, voinic, cu privirea tulbure şi părul cărunt. Ca să distingă trăsăturile feţei lui Adrian, el trebui să-i vîre aproape sub nas cele două perechi de ochelari ce purta în permanenţă :

— Foarte bine, aprobă el cu bunătate. Caută, băiete dragă, să ne scapi de pacostea asta de gaz care curge prin mîncăruri.

Din strada Grădinii Publice, ca să se ducă în Piaţa Mare, Ana o lua pe bulevardul Carol. Nu e drumul cel mai scurt, dar bulevardul acesta e poate unic în lume, prin masa de aer, de cer şi de spaţiu pe care o cuprinde. Larg cît Cîmpiile Elyzee din Paris şi încă pe-atîta de lung, el e format de două nesfîrşite şiraguri de căsuţe, aproape nici una cu etaj pe atunci, dar avînd fiecare fizionomia ei proprie, găteala ei, zorzoanele ei. Ai fi zis că erau nişte leliţe cochete, stînd una lîngă alta de-a lungul trotuarului. În anotimpurile cu zile frumoase, soarele, cerul albastru, îşi găseau aci leagănul, întîrziind cît mai mult timp cu putinţă.

Adrian fu recunoscător Anei de-a fi luat calea aceasta, cea mai dragă lui, din cîte avea Brăila. Mergînd spre tîrg alături de stăpîna şi prietena lui, el nu ştia cum să-i mul-

ţumească, nu numai de-a fi ales calea asta, care era un fel de plimbare, ci pentru toate cauzele cu care îl fericise în dimineaţa aceea : făptura ei apărînd în jupon şi cu umerii aproape goi ; rîsul acela voios, plin de mister ; lovitura ce i-o dăduse pe obraz cu mănuşa parfumată ; în fine, pentru rochia de muselină pe care o purta atît de gingaş şi chiar pentru felul lenevos cum mergea acum lîngă el.

Ar fi voit, dar nu putea să-i spună cît îi era de recunoscător.

Nu că i-ar fi lipsit mijloacele de a se exprima, dimpotrivă, lecturile îl făcuseră stăpîn pe un vocabular destul de bogat ; dar tocmai din cauza asta, ştiind-o pe dînsa cam mărginită în ale gîndirii, se temea să nu fie rău înţeles şi să i se pună la îndoială curăţenia sentimentelor.

— Nu mi-ai spus, făcu dînsa brusc, dacă eşti mulţumit de leafa mare ce-am obţinut-o pentru tine.

Adrian se opri, sufocat :

— Atîta pagubă pentru leafa ce-ai obţinut-o, c-o fi mare ori mică ! răspunse el. Nu muncesc pentru „lefuri mari".

Ea îl privi mirată, uluită :

— Pentru ce munceşti, atunci ?

— Ca să *trăiesc* ! Şi traiul cum îl înţeleg eu, n-are decît o foarte mică legătură cu chestiunea lefei. Iată, de pildă, sunt gata să muncesc la d-ta numai pe mîncare, fără nici o leafă. Şi dacă într-o bună zi rămîn fără haine şi desculţ, n-am să-ţi cer să-mi cumperi nimic, ci am să mă duc să lucrez patru ceasuri pe noapte într-o brutărie, şi după o lună mi-am cumpărat tot ce-mi trebuie. Ei, înţelegi d-ta aşa ceva ?

El o oprise în mijlocul bulevardului şi-o fixa în albul ochilor, ca un şarpe. Ana ar fi voit să scape de privirea aceea şi să continue drumul, dar nu ştia cum să facă.

O droaie de căruţaşi din port, adevăraţi găligani, trecînd în goană pe lîngă ei şi crezînd că e vorba de un flirt, strigară :

— Hei, frumoaso ! Vezi să nu te înghită craiul !

Adrian îi arătă cu mîna :

— Iată cine munceşte pentru lefuri şi ar fi bucuroşi să le aibă cît mai „mari" !

Apoi o slăbi din ochi, reluînd drumul, fără să mai scoată un cuvînt.

„Ce drac! se gîndi Ana. Spunea drept mă-sa cînd ne povestea cum își petrece nopțile citind. Se vede!“

Nu se vedea nimic, bineînțeles, dar tînăra stăpînă nu-și putea explica altfel caracterul prietenului ei servitor.

„Da — își zise Adrian, rectificînd o gîndire din dimineața aceea — da, nimic nu poate întrece fericirea pe care ți-o dă o femeie grațioasă. Și totuși... Cîte n-o întrec! Păcat...“

El simțea o lovitură în inimă, de cîte ori constata zădărnicia unui sentiment. Lui îi plăcea să vadă în toate absolutul. Degradarea vreunuia dintre avînturile lui, îi lăsa în suflet goluri a căror amărăciune n-o putea învinge. Rana i se părea de nevindecat.

Astfel, de ce trebuia ca Ana să vorbească de acea stupidă chestiune de „leafă“, tocmai în clipa în care ea îl făcea așa de fericit? El nu-i cerea nimic, nici măcar să-l lase să-i sărute mănușa ori o mînecă a bluzei. Dealtfel, ar fi putut să-i sărute, cu aceeași plăcere, veștmintele separate de corp. Căci, venind de la ea, care era un model de grație, cel mai neînsemnat lucru îl făcea fericit. De ce, dar, să vorbească de „leafă“?

Ana îi spulberă aceste gînduri triste, pe care, dealtminteri, le ignora. Observînd tăcerea lui prelungită, îi zise:

— Știi de ce era mama așa de furioasă? Are necaz pe mine, fiindcă mă bănuiește.

— Ce bănuială?

— Un amant.

— Și ai, într-adevăr?

— Da' de unde! Un flirt, asta-i tot, îți jur!

— Și cine-i flirtul acesta?

— O să-l vezi numaidecît la piață. E un profesor de gimnastică.

— Sper că n-o să te acosteze pe stradă! În cazul acesta, prefer să nu fiu de față, mă întorc acasă.

Și se opri.

Ea îl apucă de braț, rîzînd:

— Nu cumva ești amorezat de mine?

— Amorezat? Nu! Amorezat e profesorul d-tale de gimnastică, așa cum ar putea să fie amorezați căruțașii

de adineauri, de ce nu ? Pentru mine, d-ta ești cu totul altceva. Ceva ce n-ai putea fi pentru ei. D-ta ești, vei fi în curînd, izvorul de energie care mă face să suport starea mea de servitor în casa d-tale, și aceasta, c-o vei voi sau nu vei voi-o, căci nu-ți cer nimic. Ceea ce iau eu, nimeni nu mi-o poate refuza.

De data asta, Ana fu înciudată că nu putea să-și dea seama dacă Adrian îi făcea complimente ori își rîdea de ea. Totuși, comparîndu-l cu numeroșii ei curtezani, putu să constate că Adrian era singurul tînăr care îi vorbea cu o față atît de inspirată, o privire atît de profundă. Se simți măgulită, căci îl considera ca pe un băiat foarte instruit, deși servitor. Și voind să-l minuneze, opunîndu-i propriile ei cunoștințe, îi zise surîzînd și atingîndu-i ușor obrazul cu vîrful degetelor înmănușate :

— Tu îmi amintești un personagiu dintr-un roman intitulat *Majestatea Sa Banul și Alteța Sa Amorul.*

Adrian o privi aiurit și gîndi :

„Nu-ți amintesc nici pe dracul, dar chiar și așa, tot îmi ești dragă cînd îmi surîzi cu ochii tăi mari, albaștri, cu gropițele din obraji și cu cele două rînduri de mărgăritare ale dinților tăi. Iată de ce-aș munci și la ocnă, dacă m-ai trimite, ba sunt gata să rabd să fii acostată și de toți profesorii de gimnastică din lume".

— Dacă îți plac romanele, îi zise el, dă-mi voie să ți le procur eu, dar nu mai pune mîna pe toate „Majestățile și Altețele" astea în fascicole. Astea-s romane pentru birjari sau băieți de prăvălie.

În epoca aceea, cam pe la 1900, Piața-Mare din Brăila oferea un spectacol demn de penelul unui pictor și de avîntul liric al unui poet. Nu produsele meritau acest omagiu artistic, ci vînzătorii, sau mai curînd vînzătoarele.

Țărance, toate. Bătrîioare, cu umerii obrajilor încă frumoși, cu privirea ștrengărească, gata să te iscodească, și cu buzele încrețite și țuguiate, ușor pornite pe laudă dar și pe ocară. Tinere măritate, cu frumoși sîni, doldora de lapte, scoși la lumina zilei și vîrîți în gura lacomă a unui prunc. Acestea aveau ochi reci și răutăcioși, gonind privirile indiscrete. Se mai aflau codane cu fețe rușinoase, cu căutătura

drăcoasă și cu părul îmbîcsit de unt-de-migdale parfumat cu mosc.

Vara, fustele lor, bluzele, șorțurile, testemelele, semănau cu un cîmp acoperit de flori. Marfa — ouă, unt, brînză, smîntînă, sau trufandale, fructe, zarzavat — se întindea chiar pe pavajul pieței și era oferită publicului într-un vîrtej de gesturi și țipete disperate care te amețeau. Fiecare își striga clienții și îți făcea pomelnicul mărfii, amestecînd cuvinte deopotrivă de dezmierdătoare, și petrecîndu-te cu un iureș de sudălmi, dacă cumva gustai din unt ori din smîntînă și plecai strîmbînd din nas.

După ce termina cu măcelarul, Anei îi plăcea totdeauna să întîrzie în acest tîrg țărănesc, unde era cunoscută de toate cumetrele, mult adulată și tot atît de ocărîtă. Căci, aci, ea avea apucături urîte : veșnic mofturoasă, gustînd din toate oalele și tocmindu-se peste măsură. Așa că, deși bună clientă, plictisea pe toată lumea cu zgîrcenia ei. Adrian o plîngea și se mîhnea. De ce urîțenia asta de caracter, lîngă atîta grație ? Ea ar fi putut să fie mai drăguță și mai dreaptă cu aceste biete țărănci. Frumuseței nu-i stă bine să fie artăgoasă și avară.

Și iată că pe cînd o urma, tăcut, printre rîndurile de țărăncuțe, Adrian băgă de seamă că un domn îi urmărea la o oarecare distanță. Ana, preocupată cu tîrguielile ei, nu-l văzu decît mai tîrziu, se fîstîci și înclină din cap, ca să răspundă la salutul dulceag al gentlemanului, apoi își continuă cumpărăturile, indiferentă.

Această atitudine demnă plăcu lui Adrian, convins că se afla în prezența profesorului de gimnastică, ceea ce era adevărat. Tipul îi fu antipatic, cu mustățile lui ungurești, obrajii roz, părul pomădat, ochii languroși și baston cu mîner de argint, reprezentînd un cap de ogar, de care părea tare mîndru, căci îl ținea cocoțat sus pe umăr, la nivelul gambetei. Dar era voinic ca un atlet, așa cum le place tuturor femeilor, fie ele tinere ori bătrîne, frumoase ori urîte. Îmbrăcămintea îi era desăvîrșită. Mersul, deși vădit nenatural, prefăcut, îi devenise familiar și imita pasul mărunt al spaniolilor și clătinătura rățoiului. Un veșnic surîs părea să i se fi înțepenit pe buze.

Adrian fu curios să vadă cum înțelege un om din lumea „bună“ să facă curte unei femei dintr-o lume și mai „bună“,

cel puţin prin măritişul ei, ca doamna Thuringer. Cunoştea el oare trecutul ei umil şi recenta ei ascensiune ? Şi o va trata ca pe o fostă servitoare, ori ca pe-o doamnă onorabilă ?

La sfîrşitul tîrgului, era fixat. Acest profesor era ca aproape toţi profesorii, cînd sunt curtezani. El nu-şi dădea osteneala să afle mai întîi cu cine avea de-a face, cu o personalitate puternică ori cu una mediocră. Se mulţumea să desfăşoare aceleaşi banalităţi, aceleaşi glume răsuflate, adoptînd o voce de circumstanţă, o privire şi un surîs de care era sigur că trebuiau să fascineze pe orice soi de femeie.

Aşa, de pildă, făcînd pe clientul, se adresa ţărancei cu care Ana sta la tocmeală şi o întreba, cu miorlăieli de cotoi şi dînd ochii peste cap, ca un june amorez la teatru :

— Spune-mi mata, te rog, dacă nu cumva astea au pui în ele, căci, în asemenea caz, vreau să ţi le plătesc pe preţul puilor ! N-aş vrea să te înşel, doamne fereşte !

Ana surîdea, fireşte, din complezenţă ori din prostie, dar lui Adrian îi venea să ridice braţele la cer şi să strige, acestui profesor de gimnastică : „Ce-ai deveni d-ta, domnule profesor, cu un astfel de spirit, dacă s-ar întîmpla să te afli în prezenţa unei femei de geniu ? Da, o femeie de caracter, cu multă ştiinţă şi inteligenţă. De ce nu ? Aceasta se întîmplă rar, dar nu se întîmplă numai cu artiştii consacraţi. Geniul nu e totdeauna de notoritate publică. Prietenul meu Mihail e un astfel de om de geniu, fără să fie artist, şi s-ar putea, deci, să existe şi Mihail-femeie. Ei bine, ce te-ai face în faţa unei asemenea femei, cu titlul d-tale de profesor şi monumentala-ţi neghiobie ?"

Adrian gîndi aşa, dar nu zise nimic. El nu avea încă curajul de-a spune oamenilor gîndurile lui, chiar cele mai mature. Îi lipsea încrederea în el. Plecat de prea de jos, neavînd ca instrucţie decît clasele primare şi dîndu-şi seama de imensitatea sarcinei lui de autodidact, el se simţea umilit în faţa diplomelor, titlurilor şi a ştiinţei ierarhice.

Totuşi, începea să întrezărească deşertăciunea celor mai multe din aceste valori turnate în serie şi pierdea, încet, respectul faţă de ele.

Bineînțeles, nu cerea ca omul tare să fie un oracol de înțelepciune. Și lui Mihail îi scăpa uneori cîte-o prostie. Ba chiar i se întîmpla să le plaseze cu bună știință. Dar Adrian știa să deosebească neghiobia omului inteligent, de aceea a omului născut neghiob. Așa că profesorul de gimnastică fu repede judecat și clasat.

Acum ar fi voit să știe în ce stadiu se afla acest flirt. Întorcîndu-se acasă, tot pe bulevardul cel mare, o întrebă pe Ana :

— De cît timp îți face curte profesorul d-tale ?

— De astă-primăvară ; cam vreo două luni. Dar de ce-l numești profesorul *meu* ? Ți-am spus că n-am vorbit niciodată cu el. Mi-a scris o singură dată, ca să-mi ceară o întîlnire. Atît.

— Și i-ai răspuns ?

Ea se burzului :

— Știi că ai haz ! Uiți că port numele unuia din fruntașii orașului !

Adrian își zise : „Dacă asta e singura cauză care te-a oprit să-i răspunzi, vai de tine !“

II

Casa Thuringer, birouri și apartamente, forma o mare clădire patrată, fără etaj, așa cum sunt majoritatea caselor la Brăila. Fațada acestei clădiri dădea pe strada Grădinii Publice, dosul se afla chiar în această Grădină Publică : iar cele două părți laterale aveau, la stînga, curtea principală ; la dreapta, curtea de serviciu. Nu puteai pătrunde în clădire decît prin una din aceste două curți. Nici birourile, nici apartamentele n-aveau comunicație directă în stradă.

Adrian pierdu o zi întreagă, numai ca să se obișnuiască cu toate încăperile acestei locuințe boierești. Apoi, chiar de-a doua zi, cu o patimă puțin comună, voi să ia toată casa în spinare. Nu că ar fi fost ceea ce se numește un om harnic. Deloc. Ar fi putut să treacă mai curînd drept un hoinar. Dar, erau unele sarcini, plătite ori nu, pentru îndeplinirea cărora s-ar fi omorît, pe cînd altele îl lăsau rece și nu le executa decît din nevoie de a-și cîștiga pîinea.

Cu acestea din urmă nu se ocupa multă vreme, chiar dacă ar fi fost plătite cu aur. Le părăsea, de îndată ce economiile făcute îi îngăduiau să plece, și uneori chiar înainte. Din cauza asta, mama lui se simțea foarte nefericită, iar el își făcuse o reputație de vagabond. Una și cealaltă îl amărau peste măsură. Crezîndu-se nedreptățit, se închidea în el. Singur Mihail îl înțelegea.

La Thuringer, totul îi fu simpatic, numaidecît. Mai întîi, cei doi frați nemți, stăpînii. I se păreau mai cum-

secade decît românii, mai de caracter, oameni de mare probitate. Apoi, femeile. Le cunoştea pînă în fundul sufletului, din vremea cînd locuiseră împreună ani de-a rîndul, şi era sigur de prietenia lor. În sfîrşit, munca făgăduia să fie pe placul lui : variată şi destul de independentă. Putea să se apuce cu inimă, s-o dea gata şi să mai rămîie liber, fără ca nimeni să-i bată capul. Nimic nu-l îngrozea mai tare decît monotonia, rigiditatea mecanică a muncii de atelier, din care gustase îndeajuns. El ura orele fixe, intrările şi ieşirile cu turma, neputinţa de-a lua o iniţiativă, zădărnicia oricărei vrednicii.

Acum se-nfăţişa prilejul de-a da curs liber fanteziei lui. El constată că locuinţa aceasta, deşi bogată, nu era îngrijită. O seamă de treburi mărunte, ce ieşeau din atribuţia servitorului, aşteptau mîna îndemînatică a unui meşter care să se priceapă la toate : zidărie, lăcătuşerie, vopsitorie.

În mai toate încăperile importante se puteau vedea bucăţi de tapiserie dezlipită şi atîrnînd ca nişte cîrpe. Pe plafonul frumosului dormitor al domnului Bernard Thuringer, holteiul casei, se afla o mare pată de mucezeală, provenind de la o ploaie mai de demult. În biroul domnului Max riscai oricînd să-ţi frîngi gîtul, împiedicîndu-te de-un capăt de parchet ieşit în afară. De îndată ce ploua mai tare, apa începea să picure, la bucătărie, chiar deasupra tingirilor de bucate. Unele mînere de uşi îţi pişcau mîna pînă la sînge. Şi, mai peste tot, ferestre ce nu se închideau, covoare pe care le luai în picioare, uşi care scîrţîiau, găuri în pereţi sau crăpături bătătoare la ochi.

Pentru ca toate aceste urîţenii să dispară, nu trebuiau nici bani, nici vreo diplomă, ci doar puţină tragere de inimă şi o oarecare îndemînare.

Adrian le avea în aşa măsură, încît era uneori privit ca un maniac. Orice spectacol urît, orice acţiune rău-voitoare ori neghioabă, publică sau privată, îi contrariau simţul lui înnăscut pentru bine, frumos şi drept, punîndu-l într-o stare de surescitare nervoasă ce-l făcea să se ocupe mai mult de treburile altora decît de ale lui. Ar fi voit să se amestece în toate : în gospodăria vecinei, care nu ştia cum să aprindă un foc ; în aceea a comunei, care nu

mătura străzile mărginașe decît doar ca să asfixieze pe bieții locuitori ; în conducerea guvernelor succesive, care se înconjurau numai de funcționari hoți și delapidatori ai averii obștești.

De ce era lumea lovită de atîtea rele : ignoranță, incapacitate, necinste ? N-ar putea ea să-și aleagă conducători care să-i arate drumul fericirii ? Lipseau, oare, în așa hal, șefii capabili ? Sau, poate, aceștia erau în chip sistematic înlăturați de la conducerea lumii ? În cazul acesta, omenirea merge la pieire ! Și care e canalia umană ce se înverșunează să trăiască din nenorocirile unei lumi întregi ? Nu s-ar putea descoperi și distruge acest răufăcător universal ?

Asemenea preocupări disperau pe Adrian. Cu cît se gîndea mai mult la ele, cu atît se încurca mai tare. Căci el nu știa dacă omul se naște bun sau rău. Aci era cheia dilemei. Răspunsurile lui Mihail, la chestiunile acestea, nu-l mulțumeau. Mihail era prea pesimist. După el, lumea a fost totdeauna cum o vedem și așa va rămîne. Nimic de făcut. Așa că el reducea lumea la dimensiunile individului : bun, îl admitea ; rău, se dădea în lături din drumul lui.

— Asta e tot ce stă în puterea mea, zicea el. Mai îmi e cu putință să rămîn om cinstit și să nu fac rău nimănui. Dar nu cred în „clase", nici în „lupta de clasă", ca socialiștii. Eu cred în *lupta dintre oameni*, orice ar spune Marx.

În timpul primei lor șederi de un an la București, Mihail văzuse pe Adrian ducîndu-se adesea pe la întrunirile socialiste. Ei vorbeau uneori despre socialism, dar foarte rar, căci nobilul rus scăpătat detesta tot ce era în legătură cu socialismul.

— E doctrina simpliștilor, a sclavilor, zicea el. Ea nu poate mulțumi decît masele care nu cer vieții decît o bucată de pîine mai puțin neagră, ceva mai multă libertate, ceva mai puține războaie. Ea nu te va mulțumi niciodată pe tine care te revolți și împotriva pisicii care prinde o vrabie. Religiile, și ele mulțumesc poate un miliard de oameni, dar e fiindcă nu le cer decît să se ducă regulat la biserică.

Pe-atunci Mihail se afla în Manciuria. Voise să vadă cu proprii lui ochi grozăviile războiului ruso-japonez. Această brutală despărțire avusese încă o pricină : greaua prietenie a lui Adrian, prin zvăpăiala și contradicțiile ei, obosise pe Mihail. Suflet mortal rănit de viață, minte frămîntată de gînduri, trup bîntuit de mizerie, Mihail avea mare nevoie de pace fizică și morală. Îi trebuia un armistițiu cu existența. Se simțea bătrîn la douăzeci și trei de ani. Să găsească o ocupație bine retribuită, să stea cît mai mult cu putință și să pună ceva gologani la o parte, apoi să se ducă să se odihnească într-o țară cu climat blînd, acesta era planul lui de viitor pentru un an.

El întrebă pe Adrian dacă vrea să adereze la acest plan, să lucreze în comun și să plece împreună. Adrian primi cu entuziasm. Știind cu cine avea de-a face, Mihail ceru să-i promită că, timp de un an, i se va supune în totul.

— Îți promit ! Vei fi stăpînul meu.

Tînărul ținea, o lună, două. Dar nu trebuia să i se ceară mai mult. Uitînd promisiune și „stăpîn“, dădea un picior la toate și pleca.

Astfel, cîteva posturi bune fură pierdute. Mihail, la rîndu-i, pleca și el, din slăbiciune amicală, fiind prea obișnuit cu acest tovarăș de viață și sperînd mereu să-l corijeze. Dar bunăvoința lui nu sluji la nimic. Atunci hotărî să-l părăsească pentru un timp și plecă în Manciuria.

Adrian crezu o clipă că n-are să poată supraviețui acestei despărțiri, dar el era așa de plin de viață mistuitoare, încît își găsi repede alte prăzi sentimentale.

Singur faptul de-a viețui, i se părea o minune. Se învîrtea în jurul propriei sale ființe, scăldată de soare și de lumină, descoperindu-se pe fiece zi mai mult. Din cauza asta, nici nu prea avea timp să muncească. Ura mai ales munca ce-l priva de cer, de spațiu. Se uita cu groază la turmele omenești, fericite de-a se închide într-un atelier, o fabrică, un birou, un magazin, renunțînd la toate pentru o bucată de pîine — o pîine care devenea din ce în ce mai albă, pe măsură ce renunțai la bunurile cele mai prețioase ale existenței : dreptul de-a contempla mărețiile creației ; fericirea de-a putea gîndi în voie, de-a visa, de-a te instrui ; bucuria de-a dispune de tine însuți.

Ce putea să întreacă aceste valori ? Să mănînci și să bei bine ? Să te îmbraci la modă ? Să fondezi o familie și să te înhami ca o vită la nevoile ei, mereu crescînde ?

Nu, de-o mie de ori nu ! Mai bine să trăiești ca un vagabond. O zdreanță, un codru de mămăligă și putința de-a te mișca liber !

Ia priviți ce mai muncă slobodă oferă portul Brăilei oricărei haimanale : iei pe umăr un sac cu grăunțe, alergi cu el cincizeci de pași și-l golești în hambarul unui vapor. Pînă la prînz, munca asta îți aduce cinci franci, adică cinci zile de libertate. Căci un kilogram de pîine costă douăzeci de bani, iar o farfurie de carne cu varză, tot atît. Nu e oare de-ajuns, pentru un stomac fără oglindă ?

Adrian fu hamal în port, fericit să știe că poate arunca sacul și cere plata în orice moment. Aceasta nu-i aducea nici o neplăcere. A doua zi era liber să reia sacul ori să nu-l reia. Și ar fi continuat să fie hamal, dacă mamă-sa nu s-ar fi supărat :

— Mai bine să mor decît să te văd cu sacul în spinare ! Asta-i munca oamenilor de nimic. La ce-ți slujesc toate cărțile, la ce bun atîta citit, dacă e vorba să fii hamal ? Și care fată cu stare se mărită cu un hamal ?

Încredințat că un zid de neînțelegere îl despărțea chiar și de mama lui, Adrian renunță de a-și mai apăra cauza în fața cuiva, nutrind gîndul să dispară odată în lume. Și aceasta avea să se întîmple a doua zi după ce va fi terminat cu armata, de care spera să fie scutit.

Pînă atunci era nevoit să facă concesii mamei lui, care muncea pentru el. Dar de-acum încolo trebuia să știe că lumea e „coalizată“ împotriva lui și că vrea să-l înșface în angrenajul ei. Ei bine, o să se apere din toate puterile. Căci el e sigur că acest furnicar uman își risipește viața, trudind de dimineața pînă seara pentru fleacuri, pentru prejudecăți, pentru zădărnicii. Nu, Adrian nu vrea să aibă „copii frumoși“, nici un „interior“, nici să adune „avere“. Interiorul lui cel mai bun era spațiul nesfîrșit. Cea mai mare avere : trupul, simțurile, gîndurile lui.

Acestea i se păreau adevăruri absolute și își făcea din ele un scut. Fiecare zi îi aducea confirmații cu duiumul. Bogat ori sărac, inteligent ori dobitoc, toți se încovoiau sub tirania aceleiași legi care mînă turma umană : să

muncești, mai întîi, apoi să trăiești. Să aduni, să aduni mereu! Rezultatul: exploatare, egoism, jinduială, ură, războaie.

Nu, Adrian n-o să-și vîre niciodată piciorul în această capcană.

Într-o seară de august, la vreo lună după intrarea în serviciu la Thuringer, Adrian se plimba pe-afară, de-a lungul casei, respirînd aerul curat și cugetînd la viața lui și la a celorlalți. Vremea era frumoasă. Noapte înstelată, adiere dezmierdătoare, amestec de parfumuri venind de la florile din Grădina Publică, unde fanfara municipală cînta niște valsuri amețitoare.

Ca mai în toate serile, aveau musafiri, căci casa poseda o sală de biliard și alta unde se jucau cărți, șah, domino. Dar Adrian era sigur că toată lumea aceea venea mai ales fiindcă „la frații Thuringer“ se găseau vinuri renumite, șampanie superioară, lichioruri fine și prăjituri cum nimeni nu știa să facă în tot orașul și al căror secret singură „madam“ Carolina îl cunoștea.

Prefectul județului, numit „Purcelul“, din cauza fizicului și a lăcomiei lui, venea mai în fiecare seară. Aproape tot așa de des era văzut armatorul italian Carnavalli, dar acesta, om de-o rară distincție, nu venea decît pentru cele trei femei frumoase ale casei. Era numit „Europeanul“. Mare crai, mare jucător, mare voiajor, Carnavalli se ruina încet și sigur.

Printre intimi se mai număra d-l Poplinger, evreu german cu buze de căpcăun, logodnicul d-rei Mitzi și reprezentantul în străinătate al firmei Max și Bernard Thuringer. El se afla mai tot timpul în călătorie, dar cînd afacerile îl aduceau la Brăila, toată casa era cu susul în jos, căci cei doi amanți umpleau toate încăperile vastei clădiri, cu zbenguirile și certurile lor. D-l Bernard, a cărui fire marțială și austeritate nu prea admiteau glumele, era scandalizat:

— Va trebui să le clădim o cazarmă, amorezaților noștri! exclamă el într-o zi, cînd era mai bine dispus.

Dar, dintre toți obișnuiții casei, d-l Flusfisch, zis „Habeder“, era cel mai celebru, grație unei împrejurări care i-a adus această poreclă.

În prima ei săptămînă de serviciu la Thuringer, Iuli
servitoarea unguroaică, intră într-o seară în sufrageri
ca să anunțe grav :

— Domnul... Habeder.

Masa era pe sfîrșite. Stăpînii se priviră mirați :

— Domnul... cum ai spus ?

— Habeder,

— Habeder ? ! Ce-o mai fi și asta ? Nu cunoaștem p
nimeni care să poarte un asemenea nume.

— Ba da, cucoană ! E domnul acela cu burta mar
și foarte chel, cu un nume greu, dar care zice totdeaun
cînd sosește : ha-be-der !

În adevăr, d-l Flusfisch, avansînd enormu-i pîntec ș
fața stacojie, rostea, scandînd, salutul german :

— *Ich habe die Ehre !* [1]

De aci, „Habeder" al Iuliei, poreclă care prinse p
loc și fu adoptată chiar și de imperturbabilul dom
Bernard.

Acești intimi, precum și cîțiva alți musafiri, umplea
cele două săli de joc, singurele camere luminate. Tot restul casei era scufundat în întuneric. Ca să nu chinuiasc
pe Iulia și pe Adrian, ținîndu-i în picioare noaptea tîrziu, după o zi de muncă obositoare, se punea la îndemîn
convivilor tot ce le trebuia, băuturi, patiserie etc. Totuși,
unul din cei doi servitori era ținut să facă pe rînd de planton pînă la unsprezece noaptea. În seara aceea era rîndul lui Adrian.

Dar el nu-și îndeplinea numai datoria, ci părea s
clocească gospodăria, ca o cloșcă ouăle. Își iubea stăpînii,
ca și pe mai toți invitații, și avea o grijă permanentă c
nimic neplăcut să nu li se întîmple. Ori, tocmai se petrecea ceva care ar fi putut să dea loc la mari buclucuri.

Adrian observă că de la un timp, singură buna Hedwig făcea onorurile casei, satisfăcînd cererile musafirilor.
Ana și Mitzi se eclipsaseră. Și se putea ca dintr-o clip
într-alta d-l Max să se scoale de la joc și să o ia razna p
coridoarele întunecoase, strigînd, cu vocea lui guturală :

— Maus ! Mitzi ! V-ați culcat ?

[1] Am onoarea ! (n.a.).

Nici una, nici cealaltă nu se culcase, Adrian o știa tot așa de bine ca și virtuoasa Hedwig. Cea dintîi era cu profesorul de gimnastică, convorbind printre gratiile unei ferestre ce dădea în Grădina Publică, unde curtezanul sta tupilat în beznă ; cealaltă se legăna pe genunchii logodnicului ei, în biroul d-lui Max. Și dacă Hedwig, certată cu surorile ei, nu voia să se amestece în treburile lor, Adrian ținea să se amestece cu orice preț. Căci era întrucîtva complicele lor, mai ales al Anei. Le înțelegea și le aproba legăturile. El aproba pe toți cei ce se iubeau.

Pentru Ana nutrea o stimă compătimitoare din ziua cînd a înțeles — în urma unor aluzii transparente ce se făceau la bucătărie — că d-l Max n-a fost niciodată pentru nevasta lui altceva decît un „tată". Ca să fie și mai sigur, o întrebă pe mama lui, care-i confirmă acest beteșug capital al neamțului :

— Da, se zice că-i „legat". Dar ea știa asta, înainte de a-l lua.

Că a știut-o sau nu, aceasta n-avea nici o importanță pentru Adrian. Ea era în ochii lui o martiră, căci o cunoștea ca pe o femeie cinstită pînă în fundul sufletului. De cînd se căsătorise cu Max, nimeni n-ar fi putut să-i reproșeze ceva. Și el era martor de mustrările ce-și făcea dînsa, chiar și numai pentru flirtul acesta cu profesorul de gimnastică.

Adrian aprecie cum se cuvine această rezervă a Anei, dar o judecă deplasată, nesănătoasă și hotărî să intervie. Tot menajîndu-i susceptibilitatea și fără s-o împingă la mărturisiri, decretă că acest fel de a-și ucide viața e mai imoral decît prostituția, mai trist decît călugăria. El numi aceasta : să insulți una din primele legi ale naturii, pentru o bucată de pîine.

Într-o seară, pe cînd se aflau singuri, Ana sfîrși prin a-și deschide inima. Convinsă de perfecta dezinteresare a lui Adrian, care într-adevăr nu vorbea cu două înțelesuri, izbucni în plîns, sprijinind fruntea pe umărul inimosului ei servitor-confident :

— Dar Max e așa de bun, așa de bun ! De-asta l-am luat, nu pentru pîine, căci pîinea o aveam la el și înainte de-a ne căsători.

Ana spunea adevărul. Devenită doamna Thuringer, ea nu-și schimbase cu nimic felul de viață. Cumpăra aceleași țesături ieftine, din care își făcea singură rochiile. În treburile gospodăriei, o vedeai zilnic cu capul înfășurat într-un tulpan, dînd ajutor servitoarei, fără să se sinchisească de surîsurile ironice ale cucoanelor mari din vecinătate.

Și dacă nu era mai puțin adevărat că adusese pe mamă-sa și pe cele două surori — toate trei numite de gurile rele „întreaga menajerie Müller" — apoi se știa de asemenea că această „menajerie" nu costa decît hrana și că ea înlocuise o bucătăreasă și o fată în casă plătite foarte scump. Se putea chiar spune că Ana era nedreaptă cu familia ei. Și ca să repare această nedreptate, d-l Max născocea în ascuns fel de fel de „aniversări" ce-i permiteau să distribuie mici cadouri celor nedreptățiți.

Mai era ceva în caracterul Anei care plăcea mult lui Adrian : era dezgustul ei de paraziții ce-i covîrșeau casa.

— Ce de lacomi, ce de bețivani pe capul nostru ! îi spunea ea într-o zi, furioasă. La fiece prînz trebuie să suporți unul sau doi din acești „abonați" de „profesie liberă", care se poftesc ei singuri la masă și n-au altă grijă decît a gulerului lor. Apoi, toate aceste veșnice jocuri de bridge și de poker stropite cu șampanie ! Toate la un loc, la sfîrșitul lunii, fac o groază de bani. Ori, în meseria de armator, angajîndu-ți întreg capitalul în niște grăunțe care pot oricînd să se „încingă", fie în magazie, fie în hambarele vaselor, nu știi niciodată dacă ești bogat ori sărac. Casa asta burgheză, așa cum o vezi, a cunoscut luni cînd nu știa unde să găsească nici banii de coșniță, deși are un beci plin de vinuri alese. Bineînțeles, pe „boierii" noștri, care n-au știut în viața lor ce e mizeria, asemenea spaime îi lăsau reci, dar eu, care am cunoscut-o de aproape, simțeam fiori de moarte. Da, prefer să mor decît s-ajung să mai trăiesc anii cînd, copilă încă, brutarul mă înghesuia și-mi strivea sînii într-un colț al brutăriei, pentru două pîini pe care mi le dădea pe datorie.

Cînd Ana îi vorbea așa, privindu-l cu ochii ei mari, albaștri, umeziți de lacrimi, Adrian vedea în ea o frumoasă dar și sărmană femeie, a cărei copilărie fusese sinistră, pe cînd a lui nu-i lăsase decît amintiri plăcute.

Atunci îi săruta mîinile, își lipea obrazul arzător de brațul ei rece și-i zicea, fericit :

— Promite-mi că o să mă ții în serviciu, chiar dacă într-o zi o să rămînem, în casa asta, fără pîine. O să mă duc să fur !

Ea rîdea din toată inima și îndepărta încetișor obrazul acela de foc, care, fără să știe, îi înflăcăra sîngele.

Era aproape de miezul nopții și Adrian continua să dea tîrcoale în jurul casei. Jucătorii nu păreau să se gîndească a pune capăt partidelor mereu reîncepute. Se bea și se juca din ce în ce mai cu temei. Ferestrele fiind deschise, din cauza căldurii și ca să lase să iasă fumul de țigări, Adrian observa, din colțul lui întunecos, figurile și gesturile acestor notabilități ale comerțului și administrației, asculta tot ce-și spuneau și se silea să pătrundă în existența lor, s-o înțeleagă și s-o critice cu nepărtinire.

Scopul lui era să confrunte rezultatele observațiilor sale permanente, cu sentințele definitive ale judecății socialiste pe care le auzise la întrunirile de la București. Era vorba de condamnări în bloc, bazate pe un singur fapt : oamenii aceștia erau exploatatori ai clasei muncitoare ; trebuiau doborîți, iar societatea burgheză să fie înlocuită prin societatea socialistă, sub direcția clasei muncitoare. Iată ce înțelesese ; și i se părea așa de minunat, că subscrisese cu amîndouă mîinile, cu toată pasivitatea lui Mihail, căci era vorba de suprimarea mizeriei și a războaielor, aceste flagele sociale pe care era gata să le combată din toate puterile.

Deci, Adrian se considera socialist convins ; dar el era un băiat care nu accepta frazele gata ieșite din tipar. Îi plăceau adevărurile dobîndite prin observații personale. Controla fiecare afirmație a oratorilor socialiști și voia să prindă ideea vie, așa cum se înfățișa în viața zilnică. Și era de netăgăduit că poseda destule adevăruri socialiste, în privința cărora orice discuție contradictorie i se părea de prisos. Dar, spre nenorocul lui, el mai voia să aibă și scrupule, simțea trebuința de-a activa numai în chip ireproșabil.

Iată, de pildă, cazul burghezilor pe care îi avea acum sub ochi, aproape toți armatori străini, stabiliți în orașul

lui. La Brăila, unde industria era nulă, acești oameni constituiau cea mai mare parte a clasei capitaliste, care trebuia doborîtă. Foarte bine. Totuși, ia să vedem cine sunt ei. E necesar să știm pe cine suprimăm, chiar dacă n-ar fi decît din grija de-a nu risca să tăiem craca pe care stăm. Adrian începea să-i cunoască binișor și-i judeca sub două aspecte : calitate umană și capacitate socială.

Calitatea lor umană era aceea a majorității oamenilor : spirit mediocru, moralitate mediocră. Erau stăpîniți de plăcerile materiale. Niciodată nu-i auzise vorbind de artă, de morală, de gîndire. Adrian era sigur că acești domni și soțiile lor nu știau de Tolstoi, de Ibsen, de Balzac, nici măcar atîta cît știa el.

Dar nu pentru asta s-ar fi însărcinat să le taie capetele, căci, în cazul acesta, ar trebui exterminate nouă zecimi din omenire. Ba chiar le punea o notă bună la purtare : erau oameni de inimă, cumsecade, miloși cu cei săraci.

Totuși, dacă n-ar fi avut decît meritele astea, Adrian nu s-ar fi opus la înlocuirea lor cu clasa muncitoare, căci aceasta avea nevoie de cu totul altceva decît de amabilități și pomeni. Dar burghezii aceștia dețineau în mîinile lor o forță de care lucrătorii erau complet lipsiți : înțelegerea deplină a afacerilor, capacitatea comercială. Ceva și mai mult, un mecanism de-o complexitate redutabilă era la baza acestui comerț plin de riscuri. Un joc de bursă, o vastă rețea de raporturi internaționale comandau orice vînzare, orice cumpărare și țineau la cheremul lor pînă și cel mai mic transport de grîne spre vreunul din acele porturi îndepărtate, ale căror nume șefuleții socialiști le silabiseau pe flancurile vapoarelor, dar de a căror situație geografică habar n-aveau. Ne aflăm, deci, în fața unui important aparat tehnic și social care trebuia aprofundat, stăpînit, înainte de a-i tulbura mersul.

Iată unde Adrian era neînduplecat : clasa muncitoare n-avea nici cea mai mică idee despre conducerea marilor întreprinderi sociale ; ea nu era decît o turmă de oi, căreia trebuia să-i explici totul, dîndu-i peste bot. Cum să pui, atunci, cîrma lumii în mîinile unei clase așa de lipsită de competență și de spirit de inițiativă ? Și de ce, toată propaganda socialistă se mărginește în a asmuți masele spre Putere, cu iureș de cîntece revoluționare, în loc să

fie inițiate cu de-amănuntul în tehnica afacerilor ? Unde era școala socialistă însărcinată cu formarea prealabilă a elitelor muncitoare, destinată să ia într-o zi direcțiunea lumii ?

Căci Adrian nu dădea nici o atenție pălăvrelilor interminabile ce aveau loc asupra doctrinei și țintei socialismului. Pentru el, învățătura putea să fie adevărată și scopul excelent, asta nu era de-ajuns. Principalul era să-ți asimilezi toată știința burgheziei, și apoi să vorbești de înlocuirea ordinei capitaliste cu ordinea socialistă. Altfel, ar însemna să pui carul înaintea boilor. El nu vedea pe hamalii din port în stare să înlocuiască pe armatorii din Brăila.

Dar problema mai avea o lature, care tulbura adînc pe Adrian. Era latura morală.

Se acuza burghezia că e necinstită, stricată, lacomă. Dar Adrian constata că muncitorimea suferea de aceleași vicii. Adică, suferea cînd putea. Redusă la mizerie, era sublimă. Dar, de îndată ce împrejurările îi permiteau, atingea repede culmea crimei, lăsînd cu mult în urmă pe cei mai ticăloși burghezi. Așa, de pildă, vătafii și siniștrii lor acoliți.

Vătafii erau toți ieșiți din clasa muncitoare, tot rămînînd niște bădărani, analfabeți pînă a nu ști nici să-și semneze numele, în ciuda averilor considerabile pe care le adunau. Acești vătafi reușiseră să izoleze complet masa muncitoare de patronii ei legitimi, exportatorii, luîndu-i orice posibilitate de contact direct.

Ca să poată obține numărul de brațe necesare operațiilor lor de încărcare a vapoarelor, casele de comerț erau nevoite să trateze cu această corporație de vătafi, pe care nici o legislație n-o consacra. Ea trăia în marginea legilor, puternică prin bogăția membrilor ei și grație complezenței marilor electori ai ținutului, cărora vătafii le aduceau, în vremea alegerilor, voturile exploataților lor.

Exploatarea muncitorilor de către acești foști muncitori era odioasă. Nu numai că vătafii smîntîneau gros sumele ce le obțineau de la armatori ca plată a muncitorilor, dar aceștia trebuiau, dacă nu voiau să moară de foame, să lucreze în condițiile următoare : 1) să accepte, fără să crîcnească, leafa pe care vătaful binevoiește să

i-o dea ; 2) să fie mușteriul regulat al cîrciumii vătafului și să închidă ochii asupra unor anumite greșeli la facerea socotelilor ; 3) să execute toate „beilicurile" cerute de vătaf ; 4) să urmeze pe acesta la urne și să voteze după indicațiile lui ; 5) să suporte, uneori, chiar să fie bătut.

Netăgăduit, acest nemilos sistem de muncă nu se putea menține fără ca zilnic să aibă loc bătăi sîngeroase. Din cauza asta, vătaful se înconjura totdeauna de-o ceată de „gîtoși", muncitori autentici, plătiți pentru mișelia lor ori răsplătiți numai cu o muncă regulată, cum nimeni nu putea s-o aibă. Aceștia împingeau uneori cruzimea pînă la asasinat. Dar deseori ucigașul era un hamal care-și ucidea fratele de muncă, nu din nevoia de a-și asigura o pîine, ci din beție, din răzbunare ori numai din mîndrie rănită.

Adrian, cufundat în meditațiile lui nocturne, recapitula tot ce era pentru și contra ale aceleiași probleme și ajungea la un punct mort :

„Nu, își zicea el, n-am să fiu niciodată un om de acțiune. Mihail avea dreptate : trebuie să fii mărginit, dacă vrei să reușești în domeniul acesta".

Și uitînd socialismul, îl cuprinse o mare milă de lumea asta egoistă. Oricum, ceva trebuia făcut. El se gîndea la acele vaste pături sociale martirizate de viață și care meritau o soartă mai bună. Nu puteau fi abandonate pe veci la bunul plac al tuturor tiraniilor, ori de unde ar veni acestea, de la stăpînirea de sus, ori de la fratele tău de jos.

Dar cum să separi pe cei buni de cei răi, în sînul aceleiași clase ? Căci, fără nici o îndoială, nu toți burghezii meritau să fie spînzurați, după cum nu toți hamalii din port deveneau ciomăgași vătășești. Adrian a putut să se convingă de așa ceva, cu cîteva zile în urmă, cu prilejul unor tratative la care asistase și el.

O delegație de muncitori venise să roage casa Thuringer să trateze direct cu ea, pentru tot ce privește încărcatul vaselor. Delegația oferea prețuri inferioare celor pe care casa exportatoare le vărsa vătafilor, dar superioare celor obținute de muncitori de la călăii lor.

— Vrem să înlăturăm pe vătafi, spuneau hamalii, altfel, într-o zi, îi vom ciopîrți pe toți ! Ne-am săturat ! Iar d-voastră exportatorii n-aveți nici un interes să lucrați cu tîlharii ăștia. Nu-s de nici un folos. Ne însărcinăm noi singuri cu formarea „poștelor". Și așa, dumneavoastră veți plăti mai puțin, iar noi vom primi mai mult, odată ce parazitul va fi înlăturat.

Felul acesta conștient de a vorbi, merse lui Adrian la inimă. Răspunsul ce-l dădu d-l Max, îi plăcu tot atît :

— Noi am fi bucuroși să vedem pe vătafi dispărînd, căci dacă pe voi vă jupoaie, nouă ne dictează prețurile ce le plac. V-am fi chiar recunoscători, dacă ne-ați scuti de lepra asta, tot scutindu-vă pe voi. Numai că, iată, nu putem trata cu toată mulțimea lucrătorilor. Cineva trebuie să semneze cu noi contractele. Și acest cineva nu poate fi decît reprezentantul unei organizații în genul celor care există în Occident și care se numesc *sindicate*. Organizați-vă deci în sindicate muncitorești. Legile țării o îngăduiesc. Apoi, trimiteți-ne pe șefii voștri. Cu ei suntem gata să tratăm. Așa cum sunteți acum, însă, nu reprezentați pe nimeni.

Adrian nu înțelese rostul acestui sfat în gura unui capitalist ; și a doua zi îl rugă pe d-l Max să-l lămurească :

— După cîte știu, lucrătorii se organizează în sindicate ca să poată lupta cu eficacitate împotriva patronilor lor. Și d-voastră le recomandați tocmai această armă ?

— Da, fiindcă arma asta are pentru noi avantajele ei : muncitorul organizat e mai serios, mai conștient, poți să te bizui pe el, pe cînd celălalt e în general mai puțin calificat. Organizația sindicală nu e numai o fabrică de revoluționari, ea mai este și o școală de moralitate. În sînul ei, lucrătorul învață care-i sunt drepturile, dar și datoriile. Iată de ce în Germania acest lucrător e preferat de către toate întreprinderile serioase. Costă mai scump, dar face !

„Bravo, își zise Adrian ; iată un patron care-și cunoaște și el drepturile și datoriile lui. Germania asta trebuie să fie o țară minunată. Cel puțin acolo oricine înțelege că nimic nu se poate face cu o clasă muncitoare vicioasă,

mizerabilă și vlăguită. De ce, dar, conducătorii țărilor înapoiate, cum e a noastră, nu vor să urmeze pilda acestei Germanii prospere ? Mari și mici, toată lumea ar cîștiga".

Era ora unu după miezul nopții, cînd musafirii se ridicară să plece. Adrian alergă la Ana, care pălăvrea însă cu amorezul ei.

— Fugi, domnule, fugi repede ! îi strigă el. D-l Max se va îndrepta peste o clipă spre dormitor, unde i-am spus că se află cucoana, și ce va spune cînd n-o va găsi în pat ?

Profesorul de gimnastică dispăru în întunericul parcului. Ana o tuli și ea să se culce. Ei își dădeau întîlnire la fereastra camerei lui Adrian, ce se deschidea spre partea cea mai singuratică a Grădinii Publice. Dragostea lor era încă platonică.

Dar mai era o dragoste în casă, neștiută de nimeni și mult mai puțin platonică, ce dădea grozav de furcă lui Adrian. Era dragostea Iuliei, servitoarea, cu amantul ei atitrat. Ea îl primea de două sau trei ori pe săptămînă, timp de cîteva ore, fără să știe stăpînii, care n-ar fi tolerat-o, dar cu consimțămîntul lui Adrian, care avea paza casei în seama lui și nu putea să refuze nimic amorezaților.

Totuși, el era de părere că Iulia și amantul ei făceau prea mare zgomot în camera lor ; ar fi putut să fie auziți în camerele unde se juca. În seara aceea, mai ales, Adrian fu nevoit să le bată în fereastră de mai multe ori, ca să le impună tăcere. Dacă patronii aflau ce se petrece în casa lor, s-ar fi întîmplat scandal, căci era absolut interzis accesul unui necunoscut după ora nouă seara.

Așa că, după plecarea invitaților Adrian zăvorî cele două porți și se repezi spre camera Iuliei, spumegînd de mînie. Voia s-o certe pe loc.

În obscuritatea aproape completă a încăperii, unde domina un miros tare de lichior, Adrian ghici că fetișcana era pe jumătate goală, lungită în pat. Simți o lovitură în tîmple, dar, furios, nu ținu socoteală :

— Știi ceva Iulia ? Drept e, suntem prieteni, dar nu vreau să cad victima bunătății mele. De ce țipi ca o nebună, cînd ești cu amantul tău ?

— Fiindcă sunt nebună și îmi place grozav !

— Ce-ți place grozav ? Ah, îți mai și rîzi de mine ? Pe lîngă asta, șterpelești sticle cu lichior și vă îmbătați ca niște fleoarțe. Ei, uite, să știi, pe viitor, amantul tău nu va mai intra aici !

Iulia sări din pat ca o năpîrcă și îi încolăci gîtul cu brațele ei goale, strîngîndu-l la piept :

— Ba da, Adrian, o să-l lași să mai vie ! Nu poți să fii așa de rău. Și eu n-am să mai țip. Îți făgăduiesc. Dar dovedește-mi că nu mai ești supărat pe mine. Hai să bem un păhăruț amîndoi, ai să vezi ce bun e lichiorul !

Adrian o respinse cu moliciune, epuizat, ca atunci cînd te cuprinde o spaimă. Toate scumpele lui gînduri se spulberară pe loc. Un mare gol, un sentiment necunoscut, îi cuprindeau creierul, pe măsură ce se lăsa strîns în brațele acestei femei, împotriva căreia deodată nu mai putea nimic. Aceasta nu dură decît un minut, dar fu de-ajuns ca să i se supună, prăbușindu-se lîngă dînsa, pe patul în dezordine.

III

Zorii zilei ce urmară acestei nopți, terminată într-un chip așa de memorabil pentru viața lui Adrian, surprinseră pe flăcăul nostru în patul frumoasei unguroaice. Aceasta dormea adînc, albă din cap pînă-n picioare, învăluită în mulțimea de dantele și panglicuțe multicolore. Adrian o contemplă, cu inima bătînd de recunoștință, sărută cu evlavie mîna crăpată de muncă, pe care o ținea pe piept, și gîndi : „De-acum încolo n-ai să mai speli vasele. Mă însărcinez eu cu asta“. Și, cu obiceiul lui de a împinge toate lucrurile la extrem, adăugă : „Am să-ți fac și sufrageria și-am să-ți aprind și focul la bucătărie. În felul acesta, ai să poți să dormi un ceas mai mult“.

El știa că Iuliei nu-i plăcea să se scoale prea de dimineață. Soneria deșteptătorului era potrivită pentru ora cinci și jumătate. O puse să sune la șase și jumătate. Apoi, cu multe precațiuni, se strecură afară din pat, se îmbrăcă și se înhămă la muncă : trei mari birouri, un vestibul și coridoarele, plus cele două curți de măturat.

De obicei, sculîndu-se la cinci, Adrian sfîrșea toată munca asta după două ceasuri de trudă fără răgaz ; și nu putea să facă altfel, căci la șapte se scula doamna Thuringer, pe care trebuia imediat s-o însoțească la piață. Acum era ora patru. El hotărî să înceapă cu sufrageria, ca nu cumva să fie surprins la munca asta, care nu intra în atribuțiile lui. Dacă ar fi fost întrebat în clipa aceea, ce-l făcea să execute și munca Iuliei, i-ar fi venit greu să dea un răspuns logic.

Camerele mari erau toate parchetate. Adrian examină parchetul sufrageriei şi-l găsi destul de murdar. Nu fu supărat pe Iulia, din contră, o plînse că n-a putut să-şi facă datoria cum trebuie. În dimineaţa aceea era mai generos ca oricînd.

Fără să se mai gîndească la puţinul timp pe care-l avea înaintea lui, se trînti cu burta pe sîrma de frecat. O activitate furioasă îi stimula ceafa, închipuindu-şi capul ce-l va face Iulia, cînd şi-o vedea parchetul aşa de curat. La urma urmei, Ana putea să afle tot adevărul. Era oare vinovat de vreo trădare ? Deloc. Ana continua să rămînă, pentru el, graţia pe care n-o atingi decît cu vîrful buzelor, cum se face cu icoanele sfinte. Una nu putea s-o înlocuiască pe cealaltă. Ana era un vis. Iulia, o surprinzătoare realitate. Era vorba de două fericiri absolut deosebite.

Adrian ştia acum ce înseamnă o Iulie : o violentă plăcere care te face mai lucid, mai tare. Îi era profund recunoscător. Pînă la această întîmplare, el văzuse lucrurile ca printr-o uşoară ceaţă. Undeva, în organismul lui, n-ar fi putut să spună unde, un resort care nu funcţiona încă, îl împiedica să vadă viaţa cu ochii tuturor oamenilor. Îşi ghicea inferioritatea în privirile altora. Cel din urmă imbecil putea, în privinţa asta, să-l confunde.

Cum să-l confunde ? Nici nu era vorba de a-l confunda. Lucrurile se prezentau cam astfel : dacă s-ar fi aflat lîngă un om şi ar fi privit împreună, să zicem, un cîine, Adrian ştia că celălalt nu vedea, ca şi dînsul, decît un cîine. Dar dacă în locul cîinelui, ar fi fost o femeie, Adrian nu mai ştia ce vedea celalt.

Ei bine, din dimineaţa aceea, vălul îi căzuse de pe ochi. Toate femeile care treceau pe stradă erau nişte Iulii. Iar el, un om ca toţi oamenii.

Această lămurire o datora generoasei unguroaice. Îi mai datora plăcerea unică a cărei descoperire o făcuse şi pe care îşi promitea s-o aprecieze şi mai bine în noaptea următoare, căci, adormind pe braţul lui, durdulia slujnicuţă îi spusese :

— N-am să-l mai primesc pe amantul meu. Ai să-l laşi de-acum încolo să fluiere pe-afară cît o vrea.

Iată ce era Iulia.

Dar Ana ? Oh, nepătrunsa taină ! El o înțelegea și mai puțin acum cînd Iulia îi dezvăluise, ca să zicem așa, tot misterul femeii și al omului. Nu, nici femeia, nici omul nu puteau fi numai atît. Simțea că omul, în orice caz el, Adrian, ar fi putut să aibă nevoie de două femei în același timp, ba poate chiar și de mai multe.

Nu fiindcă Ana s-ar fi putut compara cu Mihail, adică să se înalțe pînă la acea prietenie care-ți îngăduie să plutești pe oceanul tuturor gîndurilor umane, a cărui imensitate Adrian de-abia o întrevedea. În privința asta, ea era o creatură aproape tot așa de simplă ca și Iulia. Dar Ana deținea o pîrghie de comandă care putea să aibă o înrîurire tocmai în domeniul acesta al spiritului, amplificînd la maximum intensitatea visului. Cînd se afla lîngă dînsa, Adrian înceta de a mai fi un om comun.

Netăgăduit, aceasta i se întîmpla de asemenea și cînd citea o mare pagină de literatură universală, sau cînd Mihail îi vorbea cu foc de problemele existenței. Emoția era aceeași, sau, mai bine zis, de aceeași calitate. Și totuși, era o deosebire. În apropierea Anei și cînd, uneori, îi atingea brațul cu obrazul lui fierbinte, toate frumusețile spirituale ale vieții se încorporau în el. Acestea nu mai erau niște bucurii cerebrale. Le simțea făcute din carne caldă și nudă, ca o mie de femei frumoase lipite de corpul lui arzător.

Cu toate astea, nu era vorba de ceva trupesc. Astăzi, cînd știa de la Iulia ce formă avea dorința de a te culca cu o femeie, Adrian era și mai sigur de-a nu fi simțit nici-odată dorința asta față de Ana. El se apăra chiar și numai împotriva ideei că Ana ar putea să fie o Iulie, căci consta-tase o slăbire a dorinții lui pentru tînăra unguroaică, imediat după primul lor contact. Se simțise chiar puțin dezamăgit, foarte puțin și numai pentru un scurt timp.

Pentru nimic în lume, așa ceva nu trebuia să se întîm-ple cu Ana ! Nici cea mai mică dezamăgire și nici o clipă ! Ar fi mortal pentru sufletul lui ! Ar muri de întristare. Ana era și trebuia să rămînă bucuria continuă, intensă și infinit de diversă.

După cum Iulia, dîndu-i-se, îi lămurise viziunea confuză ce-o avusese despre femei, îl scosese ca dintr-o vrajă, de asemenea Ana îi lărgea toate orizonturile minții, nu dîn-

du-i-se, ci dimpotrivă, păstrînd întreg secretul acestei forțe care îl făcea apt să îmbrățișeze universul.

Amîndouă îi erau necesare, ca luminile ochilor. Și fiindcă erau femei, binecuvîntată fie femeia ! Fără ea, omul nu face nici cît o ceapă degerată !

Cînd la ora șase, primii furnizori veniră să aducă laptele și chiflele, Adrian terminase toată treaba. Casa era încă scufundată în somn. Atunci, o idee îi încălzi obrajii : să prepare la iuțeală cafeaua cu lapte și să o servească Iuliei în pat !

Totul fu gata, puțin înainte ca deșteptătorul să sune șase și jumătate. Adrian intră în vîrful degetelor și depuse încetișor tava pe un scaun la căpătîiul Iuliei, care dormea dezvelită toată. O, da, era frumoasă, întîia lui amantă ! Era mai frumoasă așa cum se afla acum în pat, decît cînd se îmbrăca și se sulemenea ca să iasă la plimbare. Îi plăcea mai ales albeața cărnii ei catifelate.

Adrian privi împrejurul lui, examinînd încăperea cu de-amănuntul, și găsi că reputația de femeie curată a unguroaicei era justificată.

Deodată, deșteptătorul începu să sune. Iulia sări din pat, văzu pe Adrian, se acoperi rușinată, și uitîndu-se la ceas, izbucni în plîns :

— De ce mi-ai făcut asta, Adrian ? Șase și jumătate ! Dar sufrageria ! Dar focul ! Dar cafeaua ! Ce rău ți-am făcut, ca să vrei să mă certe cucoana ? Și crezînd că Adrian îi surîdea din răutate, deschise gura ca să-l ocărască, dar privirea îi căzu pe tava garnisită cu bunătăți : cafea cu lapte fumegînd, chifle, unt și chiar un ou moale. Pentru cine sunt astea ? scînci ea necăjită.

— Pentru cine vrei să fie, Iulica mea, din moment ce sunt în camera ta ? Pe lîngă asta, toată treaba ta e făcută, iar patronii dorm încă. Ce mai vrei ?

Ea nu voi să-și creadă urechilor, dar înfățișarea lui Adrian, cu bustul scăldat în sudori și mirosind a terebentină, pledă pentru buna lui credință. Iulia se aruncă la picioarele lui, îi îmbrățișă genunchii și plînse și mai cu foc :

— Niciodată, nimeni n-a făcut așa ceva pentru mine. Toți m-au bătut și m-au pus la muncă, fie părinții, fie

păcătoșii mei de amanți. Dar, să mă alinte, nu, nimeni! Ah, tu ai să fii Dumnezeul meu ! Și dacă cumva ai să iubești pe o alta, am să te omor !

— Mulțumesc ! făcu Adrian, curățindu-i oul.

— Nu ! n-am să te omor, dar am să te înnebunesc de dragoste !

„N-ai să mă înnebunești, gîndi Adrian. Numai Ana poate să mă înnebunească. Dar pentru ceea ce îți datoresc, n-am să te uit niciodată".

În vremea asta, „madam" Carolina, care se sculase, își plimba silueta-i greoaie de-a lungul galeriei cu geamlîc dintre bucătărie și curtea de serviciu.

— Iulia, suntem pierduți ! Uite-o pe baba cum mă caută, ca să-i cumpăr „schnapsul" ei. După ce îți vei fi băut cafeaua, ascunde tava în dulapul tău. Eu o șterg, altfel vine peste noi !

Adrian fu nevoit să facă mai multe ocoluri, ca să ascundă direcția de unde venea, dar, trudă zadarnică : baba care, deși n-avea miros, știa totdeauna să aibă „nas", cum zicea Ana, descoperi misterul.

— Bună dimineața, madam Carolina! Cum ai dormit?

Bătrîna plesni din limbă, arătînd astfel cît de mulțumită era de rachiul pe care i-l cumpăra Adrian. Ceea ce n-o împiedică să fie răutăcioasă :

— Da... bună dimineața... am dormit bine... dar *dumneavoastră*, „domnule" Adrian ? Nu minți, cotoiule ! Să mor eu, dacă tu n-ai dormit azi-noapte cu unguroaica ! Casa asta e un adevărat bordel !

Adrian se supără de-a binelea :

— N-am să-ți mint deloc, madam Carolina, dar dacă asta este prietenia d-tale pentru mine, ei bine, prefer să plec numaidecît.

Și se duse imediat să se închidă în camera lui, care era alături de bucătărie. Madam Carolina îl urmă, înspăimîntată. Ea știa cît era de acuzată, și pe drept, că punea pe fugă pe cei mai buni servitori, din cauza caracterului ei insuportabil.

Plecarea lui Adrian, chiar a unui Adrian vinovat de păcatul de a se fi culcat cu servitoarea, i-ar fi atras toate trăsnetele, chiar și pe acelea, foarte rare, ale d-lui Bernard, directorul glacial al casei, care avea în mare

stimă pe tînărul nostru, de cînd se încredințase de conștiinciozitatea lui la muncă și de multiplele-i capacități. Pe lîngă asta, patronii mai știau că Adrian nu era un ignorant.

— Ei, dar repede te mai superi! zise bătrîna. Hai să ne împăcăm; dar să știi că nu glumesc: mi se pare că astă-noapte te-ai culcat cu unguroaica.

— Și dacă ar fi adevărat, ia spune-mi, ce supărare ai avea d-ta din asta? Sper că nu vei fi voind să mă culc cu fetele d-tale?

— Tocmai aci e buba, Adrian! Fetele mele au o poftă nebună să se culce cu cineva! Și chiar se culcă, atît cît le poate pielea. Iată ce e teribil!

— Ei bine, madam Carolina, dă-mi voie să-ți spun că-ți bîrfești copiii...

Zgomotul cîinilor în goană umplu coridoarele, și imediat vocea Anei se auzi în pragul odăii:

— De ce „bîrfeală" e vorba?

Și presimțind ceva rău ea se întoarse, furioasă, spre mamă-sa:

— Mamă! Dacă continui cu răutățile tale și dacă îl faci și pe Adrian să plece, ei bine, avem ordin de la d-l Bernard să te trimitem la Franz, în Germania! Ne-am săturat pînă în gît de schnapsul tău!

Apoi către Adrian:

— Vezi ce faci? Mai cumpără-i rachiu!

Biata madam Carolina făcu o strîmbătură, ca și cum ar fi voit să plîngă:

— Așa-i! Acuma nu mai sunt, pentru voi, decît o bețivă bună de împachetat și de expediat în Germania!

Adrian interveni:

— Cucoană Ana, dă-mi voie să-ți spun, că de astă dată eu sînt vinovatul. Dar vina mea n-are nici un raport cu îndeplinirea datoriilor mele aici.

Ana fu departe de-a bănui de ce fel de vină vorbea Adrian. Ea se instală dinaintea mașinii de gătit, ca să-și încrețească părul. Servitoarea intră în bucătărie:

— Bravo, Iulia! îi zise ea. Astăzi sufrageria este ca o oglindă!

— E, fiindcă Adrian mi-a ajutat.

— Atunci, înțeleg.

Și Ana ținti asupra lui Adrian doi frumoși ochi bă-nuitori, ce-l făcură să privească în pămînt. Puțin după aceea, rămînînd singuri, ea îi zise, cu o nuanță de ironie în ton :

— Începi s-o găsești drăguță pe Iulia, nu-i așa ?

— Am găsit-o totdeauna. Vreau să spun, că este simpatică și muncitoare. O stimez.

— E vorba numai de stimă, cu adevărat ?

Apariția oportună a Mitzii îl scuti pe Adrian de-a răspunde la această întrebare buclucașe.

„Să fie oare geloasă ?" se întrebă el.

Ar fi fost păcat ! Se poate oare compara un mare ospăț cu un înalt cult ? Ah, Ana asta ! Ea nu știe ce reprezintă pentru Adrian ! Chiar și acum, cînd el nu mai ignora femeia și cînd, de o lună de zile, o contempla în fiecare dimineață, colo, stînd la ușa mașinii de gătit, o găsea tot atît de grațioasă ca în prima zi, bogată în mișcări pline de farmec și transmițîndu-i mereu acea forță misterioasă care, credea el, era capabilă să-l facă să întreprindă orice cu succes : să scrie, să picteze, să cînte ori să guverneze lumea !

În casa Thuringer, Ana și cele două surori ale ei, ca și servitoarea Iulia, întrețineau în permanență o atmosferă de senzualitate de care nu numai Adrian era fascinat. Cele trei frumoase nemțoaice, oarecum străine de existența sever burgheză a fraților Thuringer, preferau pe cît cu putință, să se ție departe de viața de saloane de vizite și de etichetă, pentru ca să-și petreacă aproape toată vremea la bucătărie, care era vastă și confortabilă. Numai acolo ele se simțeau în intimitate.

Deloc instruite, nici obișnuite cu exibiții vestimentare și grație fericitei lor naturi simple, nicidecum dispuse să-și joace lor înșile comedia parvenitului, ele simțeau o adevărată repulsiune față de tot ce le obliga să iasă din tihnita lor existență populară. Le plăcea să flecărească, să rîdă, să mănînce sau să stea tolănite, fără să sufere tortura acelor „mari dame" care, spuneau ele, aveau aerul de-a fi „înghițit o umbrelă".

Așa cum se aflau la bucătărie, sumar îmbrăcate, nici-decum fardate, cu totul la largul lor, ceasurile se scurgeau în liniște, pe cînd coseau între o mamă comic de arțăgoasă, servitorii casei și o mulțime de cunoștințe și furnizori a căror originalitate le distra mai mult decît toate „maimuțăriile acestor domni și doamne simandicoase".

Furnizorii, despre care e vorba aci, formau pe atunci o bizară specie de oameni, astăzi dispărută. Brăila, oraș cosmopolit și port de-o prodigioasă activitate, atrăgea între zidurile ei, odată cu marii speculatori, toată crema aventurierilor levantini, lacomă de îmbogățire : greci, armeni, macedoneni, bulgari. Extrem de cutezători și, în majoritate oameni cinstiți, ei căutau să adune avere prin muncă, prin economie și, evident, ajutați deseori de noroc.

Pe drumul acesta anevoios, ajutorul reciproc, răbdarea, avariția sordidă, constituiau forța și singura lor garanție de succes. Timp de ani de-a rîndul, îi vedeai tîrînd un cărucior cu fel de fel de mărfuri, sau lîncezind în fundul unei dughene jigărite. Și cu toate că adunau gologani peste gologani, foamea și păduchii erau partea lor în felul acela de viață. Apoi, într-o bună zi — după o dispariție care trebuia să însemne pentru ei timpul pe care-l depune crisalida ca să devină fluture — auzeai că unul și-a cumpărat un remorcher sau un cargobot ; altul își construia o moară de făină ; un al treilea se făcea cămătar. Atunci, lepădînd la gunoi slinosul lor costum național, adoptau un incomod costum modern, începeau să-și clădească confortabile locuințe în inima orașului și deveneau niște șarlatani.

Dar nu-i era dat oricui să se aleagă, la urmă, cu un cargobot, cu o moară sau cu o zărăfie. Cea mai mare parte dintre acești visători cupizi, îmbătrîneau lîngă bătrînul lor cărucior cu lămîi și portocale. Îi vedeai, mai ales, cu o coșniță în mînă ; strecurîndu-se pe poarta de serviciu a boiereștilor locuințe a compatrioților lor cu destin mai fericit, așteptînd ceasuri întregi la bucătărie, pînă ce stăpînul se scula și catadixea să vie să se uite în coșnița lui, unde zăceau, așezate cu îngrijire, azi un

iepure, altă dată o cegă, o prepeliță sau vreo oarecare trufanda : un frumos pepene bacîr, un mănunchi de sparanghel, anghinari sau conopidă. Și suferind cu o răbdare angelică arțagul parvenitului, care găsea totdeauna că marfa era prea scumpă, acești sărmani oameni nu reușeau să-și cîștige viața decît cu condiția de a rupe zeci perechi de pingele, pînă să ajungă să-și vadă banul greu muncit.

Atunci, acești foști ambițioși se dădeau bătuți, se resemnau, se umanizau. Lunga suferință îi transforma complet.

Ochiul lor bogat de triste experiențe scînteia de șiretenie. Ironia dureroasă, de care conversația lor era plină, nu cruța pe nimeni. Dacă servitorii unei case de pricopsiți se arătau cîtuși de puțin binevoitori, acești furnizori deveneau numaidecît familiari, povesteau istorii pline de soare și de Mediterană, aduceau detalii hazlii, mișcătoare asupra originei mai mult decît modeste a cutărui bine cunoscut parvenit și mergeau uneori pînă a-și bate joc de ei înșiși și de propriile lor visuri de altădată.

Voluptuoasele noastre nemțoaice adorau pe acești oameni. Cînd sosea, de pildă, moș Stamate sau barba Stamate, cum îl chemau pe grecește, era o sărbătoare. Îl îndopau, îl turteau sub dezmierdări. Nu fiindcă barba Stamate le-ar fi adus cine știe ce bunătăți. Fiind foarte zgîrcit și temîndu-se să nu-și piardă „capitalul" angajat în vreo marfă scumpă, rămasă nevîndută, nu se găseau, cele mai adesea, în coșnița lui, decît cîteva ouă proaspete, cîteva piersici, două legături de ridichi de lună ori alte fleacuri asemănătoare, ceea ce făcu într-o zi pe madam Carolina să spună în fața fetelor ei, că barba Stamate se vîntură de colo-colo, „ca un coi în coșniță".

Dar copoiul rebegit știu să tragă folos din gluma asta și răspunse pe loc că, oricît de neînsemnată i-ar fi marfa, el a plasat-o totdeauna cu folos și că mai este și astăzi în stare s-o ofere în bune condiții. Madam Carolina îi ripostă că, neavînd destul combustibil, ca s-o fiarbă, ea nu era amatoare.

Barba Stamate nu fusese totdeauna nenorocos în întreprinderile lui, dar îi plăcuseră prea mult fetele și la o etate cînd acestea nu vor să te mai iubească pentru ochii

ții frumoși. Era slăbiciunea lui. Chiar și în momentul acesta, avea acasă o amantă, cu patruzeci de ani mai tînără decît el. O ținea zăvorîtă. Și biata femeie, în nădejdea de a pune într-o zi mîna pe niște economii inexistente, suporta sihăstria pe care i-o impunea bătrînul gelos. Îndrăgostitul îi îngăduia uneori să vie să vadă pe doamnele germane, și atunci ea le dezvăluia toată intimitatea ei :

— El îi dă zor mereu că n-am destul „foc". Drace ! Cum aș putea să am, cînd el nu mă hrănește decît cu măsline și castraveți acri ?

— De ce nu-l lași ? o întrebau nemțoaicele.

— Fiindcă vreau să-i smulg ceva bani, ca să am cu ce să mă mărit.

— Dar n-are o lețcaie !

— Credeți, zău ? Ah ! dacă e adevărat, apoi îmi pierd tinerețea lîngă hodorogul ăsta bătrîn.

„Hodorogul" tăgăduia cu încăpățînare că amanta lui sta cu el din interes.

— Mă iubește, știu eu bine, dar îi e rușine s-o spună, fiindcă sunt bătrîn.

— De ce o zăvorăști, atunci ? îl tachina Ana.

— Ca s-o apăr de derbedeii din mahala, care ar putea să vie în lipsa mea, „s-o ia" cu sila.

După barba Stamate, cel mai simpatic era Hasan, lustragiul turc. Tînăr încă, existența lui părea să închidă o taină. Dar, vorbind prost românește, el era cele mai adesea tăcut.

Totuși, venind de mulți ani în fiecare dimineață ca să lustruiască o duzină de perechi de ghete, Hasan apucase să vorbească îndeajuns de origina lui nobilă, pentru ca să devie numaidecît ținta tuturor zeflemelelor. El sta la bucătărie mai mult decît treaba lui o cerea, bea cafele, fuma și se pierdea în lungi reverii, fără să descleșteze dinții.

Atunci, Mitzi se așeza lîngă el și-i arunca brațul pe după gît :

— Ia spune Hasan, la ce te gîndești ?

Lustragiului îi sărea țandăra :

— Roga, madama, lasă-me ! Dumivostra, fumeile, părul lung, ma, capa mica ! Lasă pace !

— Ascultă, puiule, ascultă ce vreau să-ți spun. Știu bine : tata tău, beiu, și tu trebuia să fii acuma tot beiu. Numai că, iată : mama ta a fost găinăreasă, și din cauza asta tu ești lustragiu. Dar asta nu e un motiv ca tu să fii trist. Nu ești fericit că te iubesc eu ?

Și ca să-i dovedească iubirea ei, îi freca imensul lui nas, pînă îl podideau lacrimile.

Femeile acestea, știindu-se perfect cinstite în conștiința lor, aveau obiceiul, destul de periculos, de-a fi prea familiare cu acești bieți oameni și de-a apărea în fața lor nu destul de îmbrăcate. Vara, din cauza căldurilor înăbușitoare, iarna, fiindcă la bucătărie era cald ca-n baie, și totdeauna dintr-o nevoie permanentă de a se simți comod, ele-și petreceau cea mai mare parte a zilei învăluite într-un capot care nu le acoperea tînărul lor corp, decît tocmai cît trebuie ca să fie și mai tare rîvnit. Nu era desfrîu, ci nepăsare. Față de cei ai casei, aceasta n-avea nici o importanță, căci pînă la urmă devenise o obișnuință. Dar foarte des, bucătăria era plină de fel de fel de oameni : zarzavagii sau negustori de păsări, băieți de băcănie, brutari, lăptari, vînzători de fructe, toți, nenorociți veniți din toate colțurile lumii și bătuți de toate vînturile, ca Hasan sau ca barba Stamate. Fiecare își avea trista lui poveste. Fiecare, particularitatea care îl făcea simpatic.

La început, duducile astea sincere își mai dădeau osteneala ca să-și ascundă goliciunea în fața atîtor ochi iscoditori. Apoi, tot văzîndu-i mereu și pătrunzîndu-le în suflet, sfîrșeau prin a nu se mai supraveghea. Căci toți erau umili și devotați ca niște cîini. Cei mai mulți dintre ei își lăsau la bucătărie biata lor marfă, chiar atunci cînd nimeni n-o voia, și plecau fără să ceară bani :

— O să plătiți cînd veți vrea, cucoană !

Astfel, ei deveneau obișnuiții casei, din partea bucătăriei, unde era mai multă omenie decît în saloane. Li se oferea totdeauna prăjituri sau cafea și, uneori, li se dădea să mănînce, unii dintre ei fiind aproape veșnic flămînzi.

Netăgăduit, flămînzi erau oamenii aceștia de toate lucrurile bune ale existenței, dar mai ales de puțină căldură umană duceau mai mare lipsă decît de orice. Și cine deține această căldură ? Cine știe s-o răspîndească mai bine decît femeia ?

Ea este creatoarea vieții. Ea are acest pîntec, unde omul a căutat și a găsit întîia lui căldură, pe cînd nu era decît o scînteie. El s-a lipit de ea mai tare decît rîia. S-a hrănit din această căldură. Și nu poate să scape de nostalgica amintire ce i-a rămas de atunci, căci, ieșit de acolo, venit pe lume, s-a încredințat curînd că lumea aceasta era cu totul lipsită de căldură.

El cunoscu frigul, foamea și bătaia, de îndată ce încercă să-și reclame locul lui sub soare. Chiar și soarele se dovedi rece pentru carnea lui, care se simțise așa de bine în pîntecul femeii ! Cum n-ar privi-o el, deci, cu aviditate, cînd o vede tînără și frumoasă, cînd o simte caldă și bună, în clipa în care se apropie, îi ia mîinile și îi spune, dezmierdîndu-i fața cu blînda ei răsuflare :

— Sărmane Vasile : ce mîini crăpate ai ! uite : spală-le colo în apă caldă, unge-le în urmă cu glicerina asta. Și vino să faci așa în fiecare zi la noi, căci, la tine...

Ah, femeile astea frumoase ! Cum știu ele că la el acasă nu se află nicideunele, nimic, decît un pat de scînduri și o lampă puturoasă ! El nu poate să aibă nimic, chiar atunci cînd i se întîmplă să adune cîțiva poli de aur. Nu se folosește de ei. Și crezînd că au să-i ție cald, îi coase în căptușeala jigăritei lui haine.

Mai mult decît acest aur și decît tot aurul din lume, Ana, Hedwig și Mitzi îl încălzeau, numai îngăduindu-i doar să mai stîrmocească și el la bucătărie și să le privească, uneori cu gînd vinovat, atunci de pildă cînd le zărește un petec de carne albă de care își umple ochii și a cărei viziune o duce în cocioaba lui. Asta e o adevărată bogăție, în existența lui lipsită de bucurii.

Și Hasan, care, cînd se supără, spune că „femeia are părul lung și mintea scurtă“, parcă nu știe el de ce a îndrăgit, la fel cu ceilalți, bucătăria de la Thuringer ? Corpul acela al Mitzii, care se lipește uneori de-al lui, și mîna aceea care-i freacă nasul, ah, cum ar vrea Hasan să le aibă la el, unde domnește o sinistră singurătate !

Și, cine știe, poate că ar fi avut și el astăzi o Mitzi, dacă egoistul lui de tată, beiul, s-ar fi căsătorit cu mamă-sa. Dar el e fericit și așa. Stă pe scăunaș într-un colț al bucătăriei, fumează, suspină și se face că nu vede nimic. Cucoanele nu se feresc de el. Ele își încrețesc părul

în fiecare dimineață, sub ochii lui. Adesea glumesc, se zbenguiesc, se iau la trîntă, capotul li se desface și atunci, ca într-o fulgerare, apar niște sîni și niște genunchi care ard ochii turcului. Hasan ar face bucuros zece ani de ocnă, numai să-i poată atinge cu degetul. Dar fiindcă așa ceva nu va fi niciodată cu putință, se mulțumește și numai cu icoana lor, pe care o închide în cel mai curat colț al sufletului lui.

Apoi, în centrul orașului, cînd „face lustrul", mai pe bani, mai pe datorie și cînd comisarul, care vrea mereu bacșiș, îi răstoarnă cutia cu o lovitură de picior, numindu-l „turc puturos", Hasan suportă ofensa cu filosofică răbdare, în loc să scoată cuțitul de la brîu și să lovească fără milă, așa cum are uneori o poftă nebună. Îndură nedreptatea asta și multe altele, numai fiindcă, la bucătăria casei Thuringer, se află niște icoane sfinte care-i umplu viața de lumină.

Dar nu numai bărbații se adunau în această bucătărie din strada Grădinii Publice. Fel de fel de femei, epave ale vieții ca și furnizorii, veneau de asemenea ca să caute o ușurare sufletească, precum și un ajutor material. Și ele erau subjugate de farmecul celor trei nemțoaice, nu, bineînțeles, în felul cum erau bărbații, ci așa cum o dezmoștenită cu sufletul sfărîmat se simte fascinată de frumusețea și fericirea unei prietene. Căci ele erau prietene din copilărie.

Locuiseră altădată împreună în Piața Săracă, pe cînd actuala doamnă Thuringer și surorile ei n-aveau alte mijloace de trai decît mica pensie a tatălui lor. Chiar de pe atunci surorile Müller erau sincer iubite de prietenele lor românce.

Deși la fel de sărace, nemțoaicele aveau asupra româncelor ascendentul unei rase orgolioase, pe acela al frumuseții și al unei oarecari educații, mult apreciată de inimile simple ale oamenilor din popor. Cele trei mici zîne blonde, care se duceau la școala catolică, pline de atenție pentru uniforma lor neagră cu guleraș alb și mereu cu grijă pentru buna lor purtare în oraș, erau niște modele pe care orice mamă româncă le dădea ca exemplu copiilor lor :

— Ia uitați-vă la surorile Müller, cît sunt de ascultătoare ! Așa că și Dumnezeu o să le ajute !

Din întîmplare, Dumnezeu le-a ajutat. Și nemțoaicele, devenite „cucoane mari", n-au rupt relațiile cu prietenele lor de ieri. Ele se duceau uneori să le vadă, dar mai des veneau prietenele din Piața Săracă la cele din luxosul cartier al Poligonului, din care făcea parte strada Grădinii Publice.

Era natural, dat fiind că Ana, Hedwig și Mitzi aveau răspunderea unei foarte mari gospodării. Mai era natural și fiindcă prietenul sărac e acela care are nevoie de prietenul bogat. Dar nevoia unui ajutor material (cîțiva franci, o haină veche, nițică băcănie ori un braț de lemne de foc), nu venea decît în al doilea rînd. Inima avea nevoi mult mai grabnice. Ea venea să se deschidă, în această bucătărie burgheză, ca într-un altar.

În zilele de iarnă mai ales, cînd bărbații își petrec vremea la cafenea, iar copiii sunt la școală, bietele femei se instalau ca la ele acasă. Niciodată, nimeni nu le spunea că stăteau prea mult. Căci veșnic era vorba de drame de familie și scene de menaj, unele triste, altele mai curînd comice, cînd povestea începută nu mai avea sfîrșit. Și fiecare istorisea, nu numai nenorocirea sa proprie, ci și pe aceea a vecinului.

Astfel, întreaga viață a mahalalei brăilene defila pe sub ochii nemțoaicelor, o viață pe care ele o cunoșteau în parte direct, dar a cărei amintire nu înceta o clipă să le inspire o adevărată groază.

Madam Carolina, severă ca un general prusian, pe vremea cînd trăia bărbatu-său, nu primea pe nimeni, nu se ducea la nimeni și veghea ca copiii ei să facă la fel, neîngăduindu-le contactul cu micile romànce decît sub stricta sa supraveghere. Astăzi, cînd cele trei fiice ale ei erau aproape toate stăpîne pe capul lor și solid înfipte într-o insulă germană, ea nu se mai temea că au să se „românizeze". În limbajul ei, cuvîntul acesta însemna să se mărite sau să trăiască cu români : „să fie hrănite de trei ori pe săptămînă și bătute în fiecare zi".

— Nu face nimic, madam Carolina, replica Lina zisă „Bucureșteanca" — o drăgălașă tînără a cărei primă și scurtă gospodărie fusese tocmai în felul acelora — nu-i

nimic ! Alecu meu mă hrănea rău, e adevărat, și mă bătea în fiecare zi, așa cum spui. Dar, cel puțin cînd mi se întîmpla să-l înșel, era o adevărată sărbătoare ! Atunci mă bătea din nou, bineînțeles, căci știa că i-o făcusem dinadins, ca să-l „bag în boale", și iată ce-mi reușea de minune. După ce mă umplea de vînătăi, pe corp și pe obraz, îmi poruncea să mă îmbrac ca pentru nuntă, alerga să aducă cea mai frumoasă trăsură și mînă băiete la „Monument" ! Ne instalam la o masă, și cum îl zăreau lăutarii pe Alecuțu meu, nu mai scăpam de ei. Mîncam, beam și ne sărutam față de toată lumea. Unele femei geloase, judecînd după numărul vînătăilor ce le aveam pe obraz, ziceau : „Vai, dragă, cît trebuie să o iubească Alecu pe Lina Bucureșteanca !" Dar, astăzi, suspina ea, trăgînd un fum de țigare, astăzi nu mai sunt nici bătută, nici iubită de cineva care să-mi fie drag !

Astăzi, biata Lina era bătută și iubită de cineva care nu-i era drag, căci, părăsind într-o zi pe Alecu al ei, se măritase cu un bătrîn și bogat cîrciumar de la mahala, care îi satisfăcea toate capriciile, dar care nu glumea, cînd era vorba de dragoste. El sta toată ziua înțepenit la tejghea, cu ochii țintă la fereastra Linei și cu pușca de vînătoare lîngă el. Și de îndată ce vedea că vreun tînăr prea da tîrcoale în stradă și prea se „zgîia" la fereastra „muierii" lui, nici una, nici două, îl lua la ochi și îi slobozea în picioare o descărcătură de alice. Apoi, se ducea la Lina, o înșfăca de păr și o tîra prin curte pînă la cramă, unde o închidea timp de o zi și o noapte, fără mîncare nici așternut. Era inevitabil.

Dar tot așa de inevitabilă și de regulată, cu toată paza soțului, venea și răzbunarea Linei, care dispărea pe negîndite o săptămînă întreagă, îi trăgea un pui de chef cu o pereche de amanți și se întorcea acasă într-un zori de zi, cu un țigan după ea, care urla dintr-un trombon de ridica toată mahalaua în picioare. Lina se făcea că nu vede nimic. Gravă, nițel beată, cu o floare de mușcată la ureche și cu țigara în colțul gurii, înainta ca o regină. În urma ei, țiganul, cu ochii cît cepele, tuna din trombon, de ai fi zis că o să scoale și morții din groapă.

— Da, madam Carolina. Nu mai e ca pe vremea lui Alecuțu ! suspina ea, cu melancolie.

Dintre toate prietenele Anei, Lina era singura care nu-i jinduia nimic, lăsînd frumusețea la o parte :

— Ce nevoie aveai tu de neamțul ăsta și de toate marafeturile lui ? Ce folos tragi tu din toate astea ? Nici măcar atît cît i-e dat celei din urmă țigănci, care ziua e bătută, dar noaptea strașnic iubită ! Și ce poate fi mai bun pe lume decît dragostea ?

Admiratoare pasionată a perfecțiunii fizice a Anei, ea îi deschidea uneori capotul, contempla sînii și striga :

— Doamne, ce de bunătăți ! Și în loc să le dai oamenilor, care mor de poftă, tu le ții ascunse. Ce vrei să faci cu ele ? Conserve ?

Cînd se întîmpla ca Hasan să fie de față la asemenea scene, era mai mult decît putea să rabde un om. Bietul turc își lua lada cu scule, trîntea fesul pe ceafă și o lua la picior, bodogănind în limba lui :

— Aman, bre ! De ce toate femeile nu gîndesc ca Lina ?

Celelalte prietene, care veneau să trîndăvească la bucătărie și să se plîngă, nu erau decît niște nenorocite. Măritate între optsprezece și douăzeci de ani, cînd ajungeau pe la douăzeci și cinci, păreau să aibă patruzeci. Mizeria lor intimă nu mai putea aproape să miște pe nimeni. Era drama veșnică a majorității femeilor de la mahala, care se mărită din dragoste cu un hamal sau cu un căruțaș din port.

Tînăra căsnicie mergea bine, atîta timp cît biata zestre nu era cu totul risipită și atîta timp cît copiii nu apăruseră încă, adică vreun an. Apoi nașterile începeau să curgă, „anul și găvanul". Tînăra măritată se veștejește numaidecît. Frumusețe și cochetărie, rămîn o amintire chiar înainte ca cinci ani de la căsătorie să se fi împlinit, în vreme ce bărbatul pare mereu flăcău.

Atunci el întoarce spatele nevestei, urîtă și murdară, își caută amante sau aleargă prin „tractiruri". De băut a băut întotdeauna, ca orice om, dar acum el se pune să bea în fiecare zi. Mizeria se instalează în cămin, odată cu dușmănia, certurile și bătaia. Femeia nu mai e decît o biată cerșetoare, care fuge în miez de noapte, cu ultimul născut în brațe, ascunzîndu-se pe la vecini ca să scape de mînia soțului bețivan.

Nenorocitele astea nu mai aveau nici un pic de energie ca să se revolte. Se resemnau ca niște animale. În forfoteala de la bucătărie, indiferent dacă erau ascultate sau nu, ele-și debitau istorisirile ca niște litanii fără suflet. Dar ochii lor urmăreau cu aviditate mișcările bătrînei Carolina, care se războia cu enorme fripturi fumegînde și impozante budinci, în vreme ce Adrian asuda învîrtind seducătoare maioneze. Li se dădea totdeauna de mîncare, căci Ana avea inimă bună și apoi bucătăria deborda de tot felul de resturi delicioase, destinate gurilor jinduinde.

— Cît trebuie să fii de fericită ! spuneau ele Anei. La voi, nemții, desigur că bărbații nu-și bat femeile, cum fac ai noștri.

Era tocmai ceea ce gîndea și Ana. Ea privea cu groază această existență a poporului de jos de la noi, în care bărbatul era călăul femeii lui, al mamei acesteia și uneori chiar al propriei sale mame. Nenorocitele trăiau cu frica în sîn.

Mai ales în epocile de muncă abundentă în port, viața femeilor era un iad. Într-un capăt de mahala, puteai număra pe degete pe soții gospodari, ce-i vedeai seara întorcîndu-se de la muncă cu pîinea la subțioară. Cei mai mulți se duceau de-a dreptul la cîrciumă, unde se îndopau cu fripturi și băutură, puneau să le cînte lăutari sau o flașnetă, jucau și chiuiau pînă după miezul nopții. În vremea asta, caii, tovarășii lor de trudă, înțepeneau afară, la ușa cîrciumii, picînd de istoveală și neavînd pe nimeni care să le plîngă de milă ; iar acasă, o biată nevastă, o mamă bătrînă, moțăiau lîngă foc, ținînd mîncarea caldă ceasuri întregi.

De cele mai multe ori, nenorocitele vegheau nemîncate, fie că așa le ordona tiranul, care cerea să fie așteptat cu masa, fie că nu îndrăzneau ele să mănînce singure. În sfîrșit, cînd bețivanul se hotăra să se întoarcă acasă, bătîndu-și calul cu coada biciului și înjurînd în puterea nopții, groaza ce le apuca pe sărmanele femei era mai mare decît dacă diavolul în persoană ar fi apărut în mijlocul curții.

— Vezi, spunea Adrian Anei, care îi reproșa uneori că se freca de socialiști, iată de ce orice om cinstit e dator să fie astăzi revoluționar ! Cineva trebuie să aibă o inimă

de piatră, ca să rămînă nesimțitor la mizeria unei întregi clase sociale, pe care guvernanții o martirizează cu ajutorul circiumii, a bisericii și a mitralierii. Dar va veni o zi cînd îi vom face pe acești ucigași să verse și laptele pe care l-au supt de la mama lor !

Adrian rostea adeseori crunte amenințări la adresa burgheziei, dar numaidecît se încurca în judecățile lui. Așa, de pildă, ce va face el, în timpul unei revoluții cu o femeie ca Ana? Este ea cu adevărat o burgheză ? Va putea el s-o facă să sufere soarta călăilor poporului ?

Simțea o repulsie, numai gîndindu-se la așa ceva. Niciodată nu-și va mînji mîinile cu astfel de crime. El o considera pe Ana mai bună decît el însuși. Erau momente cînd, plictisit de toate nenorocitele acestea care veneau din fundul tuturor mahalalelor să istorisească mizerii fără sfîrșit, îi venea să le strige : „Destul ! revoltați-vă, dați foc orașului, iar dacă nu, duceți-vă de vă aruncați în gîrlă ! Dar destul, m-am săturat să vă tot aud !"

Îl exasperau pe Adrian mai ales istoriile de avort provocat. Erau cruzimi fără nume, curate barbarii. Împinse de bărbații lor să aleagă între a nu mai face copii sau să plece, bietele femeie își înțepau singure uterul cu lungi undrele de împletit. Una dintre ele avu ideea năprasnică să-și vîre în organ mămăligă fierbinte. O alta preferă mămăligii o bucată de sodă caustică. Natural, hemoragii, mortale uneori, era urmarea logică.

Veneau totdeauna să înștiințeze pe Ana, care lua o trăsură și transporta victima la spitalul comunal, al cărui medic primar era prietenul casei. Într-o zi, acest doctor povesti, în mijlocul ilarității generale, cum odată i s-a adus la spital o tînără servitoare înecată în sînge :

— Începui s-o examinez, spunea el, dar de îndată ce introdusei mîna, mă înțepai în vîrful degetelor. „Ce dracu ai băgat acolo ?" întrebai pe servitoare. Ea nu voia să-mi răspundă. Cercetai cu precauție și descopăr o... perie de dinți, spartă în organ. Ia te uită, îmi zisei, toată lumea n-are dinții plasați în același loc ! Dar cum remarcam că fata nu prea avea aerul să cunoască uzajul periei de dinți, o întrebai a cui era această perie. „A stăpînului meu", făcu ea. „Și o întrebuințai deseori în felul acesta,

...înainte de a o sparge ?" „Apoi, ce să fac, că doar stăpînu meu m-a lăsat însărcinată." „Atunci, toate bune !"

Se făcea mult haz, de poveștile astea, în jurul meselor de *joc*. Se făcea mai puțin haz la bucătărie. Acolo vedeai femei de douăzeci și cinci ani, schilodite pentru tot restul vieții, în urma unui avort provocat prin procedee de felul celor de mai sus. Ana le privea, așa cum privești în fundul unei prăpastii. I se păreau lucruri de necrezut și era totdeauna gata să sară în ajutor. Ea nu se gîndea să le trimeată la gîrlă.

Știind din propriile începuturi amoroase, cîte riscuri și pericole amenință pe o biată femeie care se dă unui om, Ana se simțea mai mult legată de soarta acestor nenorocite, decît de viața ușoară care-i surîdea de cînd întîmplarea făcuse din dînsa „doamna Thuringer".

Iată de ce, în unele seri, cînd toată casa era luminată *à giorno*, ea își petrecea vremea cu lumea măruntă de la bucătărie, în loc să se afle în mijlocul lumii pompoase din saloane. Domnul Max venea s-o roage :

— Maus ! Pentru numele lui Dumnezeu, toți invitații te reclamă ! Vino, că nu mai știu ce să le spui.

Ea ieșea pe galeria cu geamlîc, unde bărbatu-său rătăcea, căutînd-o, fără să vadă nimic din ce se petrecea la bucătărie, unde nu îndrăznea niciodată să puie piciorul. Îl săruta pe obraji, își culca puțin capul pe pieptul lui, apoi, împingîndu-l de spate, cum ai face cu un vagonaș, îl trimetea înapoi :

— Spune „invitaților" tăi că nu mi-e bine !

IV

Era pe la sfîrșitul lui iulie. O recoltă dintre cele mai abundente făcuse ca întreg orașul să fie cuprins de frigurile omului care crapă de bucurie. Portul fiind sufletul tuturor afacerilor locale, dacă el lucrează, fiecare e mulțumit. Și, în vara aceea, portul zbîrnîia ca un imens stup.

Sosirile cerealelor se cifrau uneori pînă la o mie de vagoane pe zi. Toate liniile portului erau complet astupate. Cît despre șlepuri, pe care remorcherele le tîrau gîfîind, cîte șase deodată, nimeni nu mai știa unde să le ancoreze. Încărcate la maximum, zăceau pretutindeni, scufundate pînă la o palmă deasupra apei. Pe toate punțile se putea vedea acum, de aproape, tot ce se petrece în gospodăriile acestea plutitoare, cu găini și purcei închiși în cotețe prea strîmte, cu cîine și pisici care aleragu de la un capăt la altul al șlepului, mirați de a se vedea coborîți la nivelul apei, în care le plăcea să-și oglindească chipul, ca niște copii. Zeci de vapoare se înghesuiau unele într-altele. Toate pavilioanele. Toate limbile. Seara, numeroase cete de mateloți luau cu asalt „tractirurile" cele mai suspecte. Ofițerii se duceau în locuri mai „serioase", din centrul orașului. Simpli marinari nimereau pe strada Unirii, la „Felinarul roșu" sau pe „Șanț", cum i se mai zicea din vechime.

Cei dintîi n-aveau asupra celor din urmă decît avantajul iluziei. Consumațiile și celelalte articole erau absolut aceleași, cu singura deosebire că erau plătite mult mai scump.

Cetățenii orașului mai știau că dacă ofițerul prefera să ia o trăsură ca să se întoarcă la bord, matelotul punea uneori o noapte întreagă ca să facă același drum pe jos, riscînd astfel ca la un colț de stradă obscură să cadă cu pieptul în cuțitul unui hamal la fel de beat, care n-avea nimic de împărțit cu el, bineînțeles, dar care așa hotărîse, ca tocmai în noaptea aceea să nu se ducă acasă, înainte „de a o face lată".

Asemenea întîmplări nu creau Brăilei reputația de oraș de hoți, căci niciodată jaful nu era motivul acestor crime. Ele n-aveau chiar nici un fel de motiv. Se ucidea din exces de sentimentalism. Și același hamal beat putea să fie tot așa de bine asasin ca și victimă. Nuanța era imperceptibilă și cu totul abandonată hazardului, care decidea într-o secundă, cine avea să mînuiască cuțitul criminal și cine avea să ofere pîntecul de înjunghiat.

Căci cuțitul acesta atît de temut, faimos în toate cercurile polițiste ale țării și care făcea atîtea victime inocente la Brăila, în epocile de muncă intensă, cuțitul acesta nu era o armă, ci o sculă. Orice muncitor din port îl avea vîrît într-o teacă și oblic înfipt la brîu. El slujea, de o sută de ori într-o zi, ca să taie sfoara cu care erau legați sacii plini de cereale. Desigur, era fioros, lung de douăzeci de centimetri, cu vîrf, și foarte ascuțit. Ca să tai o biată sfoară, cel mai neînsemnat briceag ar fi fost de-ajuns. Și ar fi evitat, fiecăruia, în ceasurile de veselie furibundă, sîngeroasa tentație.

Adevărul acesta, un singur om pe vremea aceea, un om de-o mișcătoare neînsemnătate, nu înceta o clipă de a-l proclama pe toate cărările. Părea să fie un cerșetor. Bătrîn de vreo șaizeci de ani, veșnic neras, știrb, șașiu, îmbrăcat în zdrențe și încălțat cu niște catroși pe care i-ar fi pierdut din picioare dacă nu i-ar fi legat cu sîrmă. Adrian, bătînd zilnic cheiurile portului, l-ar fi luat cu adevărat drept un cerșetor, dacă nu l-ar fi văzut purtînd într-o mînă tava cu rahat, iar în cealaltă donița cu apă rece și gonind, leoarcă de sudoare, sub soarele nemilos al verii. Era deci un „rahagiu", ca atîția alții.

Îl chema „moș Ștefan". Dar, în vreme ce toți moș Ștefanii, rahagii ai portului, își vedeau de rahatul lor și

prea puțin le păsa de ticălosul cuțit al muncitorilor, acest original rahagiu se declarase vrăjmaș de moarte al instrumentului ucigaș, dovedindu-se în același timp neobosit apostol al înlocuirii lui cu un briceag inofensiv. El propovăduia această reformă, cui voia să-l asculte. Și cînd cineva îl întreba dacă are rahat bun și apă rece, el răspundea printr-un blestem la adresa cuțitului pe care vreunul din clienții lui, îl purta la brîu, în văzul lumii.

La început, această cruciadă a bietului bătrîn păru lui Adrian, ca dealtfel tuturor oamenilor din port, destul de ridicolă. Ce putea el, un om de nimic, împotriva unui obicei pe care nici autoritățile nu reușiseră să-l stîrpească, deși fusese combătut prin toate mijloacele? Dar, asistînd din ce în ce mai des la acest apostolat și privind mai de aproape fața iluminată a apostolului, Adrian își aminti că un alt iluminat, acum două mii de ani, spusese că credința e capabilă să miște munții din loc.

Mai era de remarcat că muncitorii aveau simpatie pentru acest rahagiu. Ai fi zis că uneori îi domina. Ei acceptau mustrările, cu mici strîmbături din nas. Aceasta se datora unui fapt de mare importanță în ochii omului de jos: absoluta dezinteresare a bătrînului, ba chiar sărmana lui generozitate. Moș Ștefan știuse totdeauna să închidă ochii asupra micilor furtișaguri ale hamalilor, cărora le plăceau uneori s-o ia la picior, uitînd să plătească rahatul mîncat. Negustorul nu le-o reamintea niciodată. El le împrumuta uneori chiar un gologan, care de asemenea rămînea „uitat".

Într-o zi, Adrian fu martorul unei scene care-l mișcă adînc.

Era în timpul prînzului. Muncitorii, în izmene, cu pieptarile goale, cu basmaua strînsă pe cap, stăteau tolăniți și mestecau vîrtos enorme îmbucături de pîine și mici felii de ficat fript, hrană ușoară pe care le-o distribuia un negustor ambulant, tîrînd după el un cărucior. Moș Ștefan era și el prezent, ca să stingă setea. El se ducea de la un grup la altul, își plasa paharul cu apă rece și predica împotriva cuțitului.

Adrian îl urmări de-a lungul cheiului și, la un moment dat, îl văzu agățîndu-se de un hamal care, mușcînd dintr-un ficat, tăia cu cuțitul simetrice pătrățele de pîine și tot

îndopîndu-se căuta să scape de bătrîn, care se ţinea după el, rugîndu-l să-şi arunce cuţitul în Dunăre:

— Gheorghe, Gheorghe! gemea moş Ştefan. Spune-mi dacă eşti un om de treabă ori un ucigaş?

— Ba nu sunt deloc un ucigaş! Am femeie şi copii. Dar am şi eu un cuţit de care mă slujesc ca toată lumea.

— Poţi să-ţi faci treaba şi cu o ciacîie. Uite, îţi dau eu una, dar dă-ncoace cuţitul.

Şi moş Ştefan, după ce îşi şterse cu dosul palmei ochii lui veşnic lăcrămaţi, scoase din buzunar unul din acele bricege germane de zece bani, foarte populare pe atunci, şi-l oferi muncitorului. Acesta se opri din mîncare, privi pe rahagiu cu o vizibilă uimire şi făcu schimbul, dar aşteptă să vadă ce avea de gînd să facă bătrînul cu cuţitul. Moş Ştefan, de îndată ce-l avu în mînă, scuipă pe el şi învîrtindu-l de vreo două ori pe deasupra capului îl aruncă, hăt, departe, în Dunăre, apoi se depărtă fără să mai zică nimic.

Adrian îl ajunse din urmă:

— Ia spune, moş Ştefane, faci deseori aşa ceva?

— E al şaptesprezecelea om pe care-l dezarmez! şopti bătrînul, suflînd din greu şi văzîndu-şi de drum.

Adrian rămase pironit locului, fluierînd a pagubă şi zicîndu-şi cu glas tare:

— Dar eu sunt un biet vierme alături de moşneagul ăsta, care crede cu îndîrjire că va reuşi să dezarmeze pe cei şase mii de „cuţitari" ai portului!

Şi o luă spre casă, întristat de propria-i necredinţă.

Cu docherii, erau, în adevăr, aproape şase mii de muncitori, dintre care cam vreo opt sute de căruţaşi, numiţi *ghiociari*, din cauza căruţei lor cu un cal, zisă *ghioci*. Plecările în masă a acestor vehicule, la patru dimineaţa, dezlănţuiau pe pavajul oraşului un zgomot care se auzea pînă la o leghe depărtare. Ai fi zis o cavalcadă de cîteva regimente de artilerie, alergînd în galop. Se poate uşor închipui în ce infern trăiau nenorociţii locuitori ai străzilor pe unde treceau aceste opt sute de căruţe.

Dar iadul cel mai intolerabil începea seara, odată cu beţivăniile care aveau să dureze pînă tîrziu în noapte. Cea mai mare parte dintre căruţaşi şi hamali, sfîrşind munca

ilei, se opreau regulat pe la cîrciumile semănate în drumul lor. Ei nu erau hotărîți să întîrzie mai mult de un sfert de ceas. Mulți dintre ei erau chiar încărcați cu tîrguieli pentru casă : pește, carne, pîine. Era vorba doar să ciocnească un pahar cu un „frate". Iată de ce nici nu luau loc la o masă ; beau în picioare, rezemați de tejghea, ținînd într-o mînă știuca spînzurată de sfoară.

Apoi, fiecare dintre cei doi „frați", ținea să plătească el cel din urmă rînd, ceea ce făcea pe celălalt să comande, din ambiție, un „kil și două fleici", ba chiar și să puie pe un țigan să le cînte la ureche. În felul acesta, îi apuca miezul nopții, cînd „frăția" degenera într-o încăierare generală, unde puteai vedea știuca strivindu-se în capul celui mai bun prieten, sticlele zburînd în bucăți și sîngele curgînd din belșug.

Uneori, spectacolul acesta era ambulant. Doi ghiociari, după ce și-au distribuit reciproc o bună porție de pumni, se urcau în căruțele lor și o porneau într-o goană turbată pe străzile pustii cufundate în întuneric, biciuindu-și caii și biciuindu-se între ei, pînă ce, la un colț de stradă, violența unui viraj îi trimetea pe amîndoi cu capetele de caldarîm.

Puteai asista și la unele scene vesele. Cutare nevastă, ce-și îngăduia să fie cruntă, pleca în căutarea bărbatului, de îndată ce acesta întîrzia o jumătate de oră, îl descoperea, instalat la o masă, în tovărășia unui prieten, amîndoi oameni de treabă, sentimentali și domol cherchheliți. Furioasa cumătră n-avea nici un fel de îndurare. Înfiptă în pragul cîrciumii, cu mîinile în șolduri și fulgerîndu-și soțul cu niște ochi de scorpie, îi arunca în auzul întregii prăvălii cea mai murdară dintre ocările românești :

— Facu-ți și dregu-ți în sufletul mă-ti de păcătos !

Și năpustindu-se asupra bietului om, îl scotea din prăvălie cu lovituri de papuc.

Dar feministele astea erau rare. Mult mai des vedeai soții plîngînd, rugătoare, pe la ușile cîrciumilor, și primind de la bărbații lor conținutul unui pahar de vin în plin obraz, cînd nu se întîmpla să fie bătute măr pe loc, pentru a fi îndrăznit să-și caute bărbatul prin cîrciumi și, deci, să-l „facă de rușine".

Adrian cunoştea, în toate tristele ei amănunte, această crudă viaţă de greiere pe care o duce muncitorul din port, o parte a anului, după cum o cunoştea şi pe aceea din partea cea mai lungă a anului, cînd sărăcia lucie, frigul, foamea, boalele, bîntuiau căminul. Astfel, pilda de devotament ce i-o dădea moş Ştefan, îi biciui conştiinţa.

Cum ? Un om bătrîn şi slab considera ca o datorie a lui să facă ceva pentru îmbunătăţirea soartei aproapelui său, pe cînd el, Adrian, tînăr cu capul plin de pretenţii, sta inactiv, mulţumindu-se să citească şi să filozofeze ?

„În fond nu sunt decît un profitor în felul meu, îşi zicea el. Nu vreau să fac decît ce-mi place. Şi iată că acum plăcerile pe care ţi le aduce femeia încep să ocupe un loc din ce în ce mai mare în viaţa mea. În curînd am să trăiesc numai pentru ele, pentru lecturile mele şi egoista mea nevoie de libertate personală. Dar aproapele meu ? Nu există frumuseţe morală într-o viaţă care rămîne indiferentă faţă de nenorocirile altuia. Unde este adevărata frumuseţe morală a vieţii mele ?"

El ţinea mult la asta, dar înţelegea că nu e de-ajuns să recunoşti răul şi să-l înfierezi, pentru ca să fii chit. Şi apoi, nu uita de unde se trage.

Viaţa mamei lui, spălătoreasă muncind din greu pentru o bucată de pîine, trebuia să-i aducă aminte cîtă nedreptate domnea pe pămînt. Cînd te naşti mai inteligent şi mai generos decît cea mai mare parte dintre fraţii tăi de mizerie, această origină umilă creează obligaţii. El îşi amintea a fi citit undeva că „inteligenţa, talentul, generozitatea inimii sunt patrimoniul umanităţii". Cu cît eşti mai dotat, cu atîta eşti mai obligat faţă de aceasta.

În fine, continuînd cu critica persoanei sale, Adrian îşi zise că, la urma urmei, el nu-i decît o slugă şi se dispreţui. Da, o slugă sensibilă la amabilităţile stăpînilor lui şi care, colac peste pupăză, diviniza graţiile doamnei. Mai că ar fi fost în stare să se culce chiar şi numai cu cămaşa stăpînei lui, pe cînd un idiot ca profesorul de gimnastică obţinea de la Ana cu totul altceva.

Cert, fraţii Thuringer erau nişte burghezi cinstiţi, nicidecum hrăpăreţi, umani, chiar foarte largi cu cei care-i serveau. Dar asta nu schimba cu nimic soarta celor învinşi.

Tot cruţînd pe cît posibil oameni ca domnul Max şi femei ca Ana, trebuia începută opera de dărîmare a acestui regim care, favorizînd prea mult pe unii, făcea din ceilalţi sclavii viciului, ai ignoranţei, ai muncii animalice şi chiar ai lipsei de muncă, ceea ce era şi mai trist.

Această schimbare de idei îl făcu să treacă dintr-o dată de la o extremă la alta. El nu mai avu nici o dragoste de muncă. Şi dragostea asta era tot un semn de slugărnicie. Adică cum ? Avea el oare să-şi facă o carieră din starea de astăzi ? Îşi va făuri el acel suflet servil pe care-l vedea la „domnul Weber", la „domnul Aron", cei doi „înalţi" funcţionari ai casei, care, în prezenţa patronilor, luau nişte atitudini cînd nu ştiai ce să „admiri" mai mult : josnicia vizibilă sau ipocrizia ascunsă ?

Acestor oameni le curgeau balele după situaţia stăpînilor lor. Slabi şi laşi, ei erau corecţi în munca lor numai atît cît trebuie ca să nu fie prinşi cu vreo vinovăţie. Dar, în ascuns, se iniţiau în arta de a face comerţ cu străinătatea şi, de cîte ori le era posibil, furau clienţi de-ai casei, gata să lucreze mai cu folos cu firme suspecte pe care ei le dirijau pe sub mînă, pe numele unui tată, al unui frate ori al unui văr. În felul acesta, casa Thuringer, încrezătoare, pierduse o bună parte din clientela ei. Cînd prindea cu mîţa în sac pe funcţionarul necinstit, era prea tîrziu. Concedierea acestuia nu repara nimic.

„De ce să-mi leg soarta de oamenii ăştia de afaceri ? îşi zicea Adrian. Curate sau suspecte, marile afaceri se fac totdeauna pe spinarea omului sărac. Ori, eu sunt şi am să rămîn toată viaţa tocmai acest om sărac, care n-are altă avere decît cele două braţe ale lui. Nu cu bacşişuri şi cu costume vechi, cu care te gratifică stăpînii tăi din cînd în cînd, are să se facă dreptate pe pămînt. Soarta mea e deci aceea a tuturor dezmoşteniţilor şi locul meu e alături de ei. Cu voie sau fără voie !"

El începu să se gîndească la mijloacele de a activa. Toată energia lui se concentra asupra acestui cuvînt : să activeze. Dar cum să înceapă ?

Singur, nu era cu putinţă. Cu nici un preţ n-ar fi adoptat caraghiosul sistem de propagandă al acestui iluminat moş Ştefan. Şi, la Brăila, nu se aflau decît cîţiva idealişti

izolați, ca el, dar nici un fel de organizație. Chiar și așa, nu i-ar fi plăcut să se frece de toți așa zișii „libertari" sau „individualiști", dintre care cei mai mulți nu erau decît niște adevărate lichele. Te pisau veșnic cu Kropotkin ori cu Bakunin și aveau un răspuns gata la orice, dar schimbau vorba de îndată ce le cereai să-și precizeze mijloacele de trai.

Nu, lui îi trebuia un club socialist ca la București. Acolo, cel puțin, puteai să vezi limpede : niște bieți lucrători silabiseau broșuri ca *Să fie lumină* sau *Cartea muncitorului* și răcneau pe toate tonurile imnuri revoluționare. Dar nu puteai să te înșeli, erau cu adevărat lucrători, pe cîtă vreme cu anarhiștii aceștia, nu știai niciodată cu cine aveai de-a face. Tovarășul fără pată își freca coatele de cel mai autentic agent al Siguranței.

Într-o seară de pe la începutul lui august, Adrian nu mai putu să rabde și se duse să-și revadă un vechi prieten la care ținea mult, pentru sufletul lui drept și viața-i exemplară. Era un cizmar numit Avramache, al cărui trecut dureros impunea și mai mult respect.

Rămînînd orfan la vîrsta de șase ani, un unchi fierar se însărcină cu creșterea lui, adică îl instală sub foale și-i dădu ordin „să sufle pînă o plesni", dacă voia să fie „hrănit, adăpostit, îmbrăcat". Micul Avramache „sufla" de la trei dimineața pînă la nouă seara, leșinînd de mai multe ori pe zi. Unchiul îl readucea la viață, croindu-i rinichii cu vergele de fier înroșite. Așa fu „crescut" pînă pe la zece ani, cînd, într-o noapte, își luă lumea în cap, cu trupul acoperit de răni și cu cîteva coaste rupte, căci tutorele său, cînd nu putea să-l lovească cu o vergea, îi mai trimitea și ciocanul în șale.

Avramache merse o săptămînă întreagă, fără să știe încotro se ducea, cerșind prin sate, străbătînd păduri și ape și culcîndu-se prin căpițele de fîn de pe cîmp, pînă ce ajunse la Brăila, unde primul om pe care-l întîlni, un cizmar de treabă, înduioșat de înfățișarea lui, îl duse numaidecît acasă, îl consideră ca pe al nouălea copil al lui, alături de ceilalți opt ce-i avea, și îl învăță meseria.

— Ah, ce fericit eram! povestea Avramache. Nici nu concepeam o viață mai dulce în rai, cu toată munca noastră grea și sărăcia care domnea în gospodărie.

Dar era scris undeva că suferințele lui trebuiau să reînceapă sub o formă nemaipomenită. Învățase repede cizmăria, precum și puțină carte. Avea tocmai treisprezece ani și i se acordase un mic salariu ca bani de buzunar, cînd, ducîndu-se să predea o pereche de pantofi unei blestemate femei de moravuri ușoare, aceasta îl reținu pe băietan la masă, îl îmbătă și...

Avramache jura că nu-și mai aducea aminte de ce se întîmplase după asta, dar cîteva zile mai tîrziu se pomeni că suferă de o „boală rușinoasă,“, de care el doar auzise vorbindu-se. La vîrsta lui, boala asta îi păru ceva monstruos. El ascunse tot, suferi crîncer, slăbind groaznic, apoi două teribile buboaie îi apărură în ambele părți de jos ale pîntecului.

Atunci durerea deveni atît de insuportabilă încît, de teamă să nu se dea de gol, părăsi casa binefăcătorului său, așa cum o părăsise pe a unchiului, fierarul, cu deosebirea numai că de astă dată abandona o casă ospitalieră și mergea sprijinindu-se de garduri. Se duse să se prăbușească la poarta spitalului comunal, unde fu internat și descoperit mai tîrziu de patronul și prietenii lui, care îl plînse, nu-i făcu nici o mustrare și îl aduse acasă, de îndată ce fu vindecat. Avramache stătu pînă la etatea de douăzeci și unu de ani cînd, scutit de serviciul militar, se căsători cu fata aceluia care de două ori îl adunase de pe drumuri și al cărui asociat deveni.

Anii se scurseră. Bătrînii muriră. Rămas singur cu femeia lui, ei fură amîndoi cuceriți de ideile socialiste, care erau pe atunci pentru întîia oară răspîndite în țară de intelectuali ca: Gherea, Morțun, Nădejde, Diamandi și alții. Avramache, al cărui suflet era preparat de lecturile a tot ce se scria și se traducea mai cu temei atunci, deveni repede apostolul brăilean al noii credințe.

El își transformă căminul în club socialist, se abonă la gravele reviste marxiste *Contemporanul* și *Literatură și știință*, făcu să vie la Brăila oratori de frunte și luă parte la toate mișcările de stradă. Apoi, după împușcăturile de la Slatina și trădările celor mai mulți dintre șefii „mar-

xiști", care se duseră cu arme și bagaje „să formeze aripa stîngă a partidului liberal", Avramache suferi soarta tuturor apostolilor mai mărunți ; fu groaznic bătut în beciurile poliției, iar casa îi fu devastată.

Aceste evenimente se petrecuseră cu vreo cinci, șase ani în urmă. Ele avură o înrîurire dezastruoasă asupra sufletului bietului cizmar. Redus la mizerie, pierzînd orice credință în puterea de caracter a oamenilor, se retrase ca într-o sihăstrie împreună cu excelenta lui tovarășă de viață, cărțile lui dragi și o rază de speranță în viitorul depărtat al omenirii. Neavînd copii și cum își pierduseră toată clientela bogată, se mulțumiră cu două odăițe de mahala, dormind într-una, lucrînd în cealaltă.

De astă dată, munca unuia singur și puținul cîștig ce le aducea o clientelă sărăcăcioasă, neputînd îndestula gospodăria, femeia fu nevoită să învețe și ea să puie petece și chiar să tălpuiască. Îi vedeai pe amîndoi, prin ferestrele de la stradă, stînd pe scăunașele lor joase, tăcuți, resemnați. Trecuseră de patruzeci de ani ; ea, cam groasă, blondă, cu mișcările domoale ; el, doi ochi albaștri într-un cap de țigan, păros, mustăcios.

Ca orice cizmar, era nițel poet. Declamînd cu oarecare talent, pe vremuri, la serate și serbări populare, el strecura, timid, „creații personale" printre capodopere de-ale lui Eminescu, Coșbuc, Heine sau Petöfi. Chiar și astăzi, cînd venea vreun prieten să-l vadă, el îi citea cîte o poezie nou „comisă", plimbîndu-și cu religiozitate privirea pe colecția de pontifi ai socialismului cu care erau acoperiți toți pereții : Marx, Engels, Lassalle, Bebel, Singer, Kautski.

Adrian îl cunoștea de mult și fuseseră un timp vecini, dar nu-și amintea decît vag de epoca eroică a lui Avramache. Dealtfel, mai tîrziu, Adrian avu mai puțină dragoste pentru cizmarul socialist și poet, decît pentru omul afectuos și cititorul cunoscător. Cît despre militant, el găsea că Avramache era un socialist cum nu prea se vedea la Brăila, lăsînd la o parte lavaliera și „cioculețul", prin care se asemănau toți palavragiii ignoranți ai socialismului de provincie.

Din cauza aceasta, cu toată elocința doctrinară a maestrului, discipolul se încăpățînă să nu aprecieze decît pe prietenul duios, omul cinstit, idealistul singuratic, cunoscătorul tuturor cărților bune, ceea ce irita uneori pe cizmar, care iubea temperamentul lui Adrian și ar fi voit să-i încrusteze altoiul revoluționar militant, blamînd pe amatorul socialist.

Ori, Adrian tocmai venea să facă acum mare caz de acest grăunte de militantism pe care Avramache dorea să-l vadă încolțind în inima adolescentului.

Era ora zece seara. Soții visători se aflau în camera lor ; ea, cîrpind rufe, el, citind cu voce tare o carte faimoasă, de curînd tradusă în românește : *Moș Goriot*, de Balzac. În clipa în care Adrian pătrundea în casă, Avramache ridica brațele la cer și striga :

— Ah, ah, ah ! Cît e de uman ! Cît e de grandios ! Sărmane „moș Goriot" !

— Se citește *Gorio*, nu *Goriot*, zise Adrian, întinzîndu-le amîndouă mîinile. Mihail mi-a spus că, în franțuzește, *t* de la urmă nu se citește.

— O, Adrian ! O, băiatule ! Să-i ia dracul pe toți *t* de la urma cuvintelor franțuzești ! Dar dacă tu ai citit deja cartea asta, după cum ai aerul, ai să recunoști că, într-o zi, toți oamenii, chiar și muții, au să mugească, în fața acestui personaj, ca boii : *mmm ! mmm !*

— Măi, frate Avramache ! Iată de ce țiu eu la tine. Tu nu ești mare cînd mă „bărbierești" cu frumoasa voastră „Concepție materialistă a istoriei", ci cînd urli cu atîta suflet asupra acestui prea bun „moș Goriot". Totuși, te înșeli cînd îți închipui că boii omenești au mai multă nevoie de moși Gorioți decît de fîn.

— Ei bine, nu ! Să sfîrșim odată cu această problemă a fînului, și ai să vezi că toată lumea are să ceară numai moși Gorioți !

Adrian repetă parafrazînd :

— Să sfîrșim odată cu această problemă a fînului, și ai să vezi că toată lumea are să ceară... să danseze !

Și înfuriindu-se :

— Îmbătrînești nebun, Avramache ! Știi unde își petrec serile foștii mei camarazi de școală primară, astăzi bacalaureați ? Ei bine, în *Saloanele de dans Weber !* Iată,

chiar vizavi de tine stă un bacalaureat, fiul vătafului Grigore. Pui rămășag cu mine, nu numai că nu știe să „mugească" față de un moș Goriot, dar că nici habar n-are de el ? Îți spun asta fiindcă, într-o zi, întîlnindu-l, l-am vorbit de *Crimă și pedeapsă*, de Dostoievski și el m-a privit ca un vițel. Dar să zicem că Dostoievski e un rus, pe cînd opera lui Balzac ar trebui s-o cunoască din liceu, unde a învățat limba lui Voltaire, noroc pe care nici eu nici tu nu l-am avut.

Avramache sta cu capul rezemat de speteaza scaunului și surîdea cu melancolie. De fapt, el era într-un gînd cu Adrian, dar avea nevoie să-și apere credința împotriva adevărurilor pesimiste. Altfel, n-ar fi putut trăi.

— Totuși, reluă Adrian, sunt de părerea ta ! Societatea trebuie să asigure, mai întîi, tuturor membrilor ei, pîinea zilnică. Sunt gata să lupt pentru așa ceva.

— Ah ! sări Avramache. Ești gata ? Te-au convertit cei de la București ? Felicitările mele, tinere luptător, dar cum vrei să lupți, cînd îți lipsește credința ?

— Ce credință ? E nevoie numaidecît să cred că toți oamenii vor fi într-o zi ca tine, ca mine sau ca Mihail, pentru ca să le recunosc dreptul de a mînca pe cît le e foame ? Nu. Pentru așa ceva, nevoia mea de dreptate mi-ajunge.

— Deci, tu nu speri într-o perfecționare a aluatului omenesc, în ziua în care el nu va mai fi flămînd ?

— Pînă la un punct, da. Dar nu pot să sper că fiul lui vătafu' Grigore are să vie într-o zi să-ți sărute mîinile, ție, un biet cizmar, numai din motivul că te-a văzut plîngînd deasupra unei cărți a lui Balzac. Dacă asta ar putea să se întîmple, el n-ar fi așteptat propaganda ta. De mult te-ar fi descoperit singur, așa cum l-am descoperit eu pe Mihail, fără să fiu împins de nici un fel de propagandă.

— Atunci ai să lupți pentru puțin lucru !

— Cum, puțin lucru ! ? N-ai fi tu fericit, de pildă, să vezi că hamalii noștri nu se mai omoară, nici că își schilodesc femeile, nici că se mai îmbată ca niște brute, așa cum fac astăzi ? Iată o perfecționare a aluatului omenesc. Numai atîta, și încă ar fi mult. Mi-aș sacrifica bucuros

libertatea și chiar viața, ca să contribui la această perfecționare a omului. Și, fiindcă suntem în subiect, află că am venit să te întreb dacă nu vrei să iei inițiativa înființării unui sindicat muncitoresc mixt, la Brăila ?

— Există acest sindicat mixt.

— De cînd ?

— De două luni.

— Ești și tu înscris ?

— Bineînțeles. Tu nu ești înscris.

— Am să fiu, nu mai tîrziu decît mîine. Am să mă înscriu ca zugrav, căci am de gînd să mă întorc în curînd la vopsitoria mea. Mai e vreun zugrav înscris ?

— Sunt doi : Costea și Pamfil.

Adrian strîmbă din nas :

— Pamfil, mai merge, dar Costea... Polițist. Cartofor! Mincinos. Pe lîngă asta, plin de pretenții, fiindcă a făcut parte din prima mișcare socialistă. *„Cunoști bazele social-democrației sau programul de la Erfurt ?“* — iată veșnica lui întrebare pe care, cu rost sau fără rost, o pune tuturor acelora care, ca și el, habar n-au de aceste „baze“ sau acest „program“. Nu. Nu-mi place tipul ăsta.

Avramache oftă amarnic :

— Dragă Adrian, ai luat-o pe drum greșit ! Într-o mișcare de mase, nu totdeauna îți iubești camarazii, dar nu despre asta e vorba. Noi nu propovăduim creștinismul, iar doctrina socialistă nu spune nicăieri : „Iubiți-vă unii pe alții“, ci : *Organizați-vă ! Fiți solidari ! Răsturnați capitalismul și zidiți societatea comunistă !*

— Cu cine să zidești această societate ? Cu oamenii, așa cum sunt ?

— Drace ! Nu cumva ai vrea ca fiecare să și-i ticluiască după gustul lui ?

— Dar moralitatea ?

— O cerem de la toți tovarășii. Cei care n-o au deloc, sunt aruncați peste bord și atît. Trecem mai departe. N-avem timp să despicăm firul de păr în patru. Simpatie, antipatie, astea sunt sentimente care n-au ce căuta într-o organizație revoluționară. Acolo ești un soldat, nu altceva. Ceea ce vrei tu, e idealul, și idealul e dușmanul omului. Am învățat asta pe pielea mea. Corijează-te, deci, dacă vrei să lupți în rînduri. Iar dacă rîndurile nu-ți convin,

ștergе-o, pînă mai e timp, ori ai să fii călcat în picioare! Căci, să știi, inima poate primi tot felul de gloanțe! S-a văzut așa ceva în Franța, acum vreo sută de ani, cînd capete mai mîndre decît al tău s-au rostogolit ca niște dovleci.

Sanda, nevasta lui Avramache, puse samovarul pe masă, și vederea acestui obiect rusesc, rar în gospodăriile românești, influență sensibilitatea biciuită a lui Adrian ca o dezmierdare amicală. El se sforță să-și reție lacrimile.

Sentințele reci ale militantului socialist îi răscolise sufletul. Venise, plin de duioșie, de milă, de dragoste și de revoltă, să-și ofere inima, adică tot avutul lui, mișcării revoluționare, și iată că un camarad experimentat îi spunea că această inimă nu era bună decît să primească gloanțe din ambele părți ale baricadei.

De ce cruzimea asta? Numai fiindcă el, Adrian, voia ca omul de mîine să fie deosebit de cel de azi. Dar asta i se părea cu totul natural. Cum? Anumiți oameni voiau să taie capul altor oameni, și nu era oare obligatoriu să ceri celor dintîi să nu mai aibă năravurile celor din urmă? La ce bun să lupți, atunci? Ca să îngădui unora de-a lua locul celorlalți? Cu alte cuvinte: scoală-te tu, să mă așez eu!

Aceasta nu interesa pe Adrian.

— La ce te gîndești? îl întrebă Sanda, oferindu-i ceașca de ceai și dezmierdîndu-l pe cap. Ia nu-ți mai face sînge rău! Niciodată n-ați fost de acord asupra acestor chestiuni și cred că nici n-o să fiți vreodată. De ce nu vorbiți mai bine despre literatură? Acolo vă înțelegeți de minune.

Avramache înghiți prima ceașcă de ceai, opărindu-și gîtul, apoi aprinse o țigară și își întoarse fața-i cinstită spre Adrian, care fuma gînditor:

— Ca orice militant socialist, îi zise el, țiu mult să fac adepți, și tu ai putea să fii unul de frunte, căci ai mari calități, dar pentru așa ceva ar trebui să te dedublezi: omul de inimă nu trebuie să se amestece în afacerile omului de acțiune. Nici eu n-am înțeles acest adevăr, cînd am debutat în mișcare, și am suferit mult. Am adăpostit, hrănit și îmbrăcat tovarăși pe care îi credeam prieteni și

pe care i-am iubit. Unii dintre ei au dispărut într-o zi, jefuindu-mă. Alții s-au dus să raporteze la poliție toate gîndurile mele. Doi sau trei au încercat chiar să-mi pîngărească tovarășa. În fine, trădarea colectivă a pontifilor noștri, pe care îi adoram ca pe niște idoli, m-a făcut să cad într-o boală din care nu credeam să mă mai scol. Căci am făcut și eu greșeala să subordonez triumful unei idei, suprimării tuturor acestor crime împotriva inimii.

— De ce „greșeală" ? întrerupse Adrian. Asta nu s-a dovedit perfect adevărat ? Nu s-a prăbușit la pămînt întreg scheletul șubredei voastre construcții ?

— Da, s-a prăbușit, dar de ce ? E tocmai din cauză că am amestecat afecțiunea și decepțiile ei, cu acțiunea revoluționară. Noi ne atașam oamenilor, nu ideii. Îi iubeam mai mult pe ei decît pe aceasta, pe care de-abia o întrezăream. Unii ne-o mascau cu duioșia lor efemeră, alții, cu strălucitoarea dar egoista lor personalitate. Și, în ziua în care toți acești oameni s-au prăbușit, s-a dus de rîpă și biata idee. Ei bine, nu ! În războiul nostru social, mai mult decît într-un război capitalist, soldatul nu trebuie să-și părăsească postul, pentru motivul că, la spatele lui, cutare șef, cutare prieten sau chiar nevasta lui l-au trădat. Pentru nimic în lume, noi nu trebuie să dezertăm din luptă, înțelegi tu ? Patriile burgheze pot să dispară datorită lașității armatelor lor de sclavi ; și noi vom face totul ca ele să dispară într-o zi. Patria umană, ea nu poate să dispară ! În fiecare veac, în mersul ei învingător spre mai bine, ea își descoperă eroii care trebuie să o servească în cutare sau cutare moment. Astăzi, adică în acest secol, e rîndul nostru, al proletarilor, să o servim. Noi sîntem eroii destinați de cursul istoriei. Vrei să înțelegi asta, Adrian ?

Adrian tăcea, cu ochii în ceașca cu ceai.

— Bine ! zise cizmarul. Gîndește-te ! Dar spune-mi, înainte de a pleca, dacă ai venit la mine cu o idee precisă și care idee, după ce m-ai lăsat aproape un an fără nici o știre din partea ta.

Tînărul își ridică fruntea, ca un învins :

— Vin să-ți aduc o știre pe care va trebui s-o ții în taină, pentru moment. Cunoști cele două elevatoare pe șine, din docuri, care scot grîul din silozuri și-l încarcă în

vapoare. Se știe că mașinile astea fac un mare rău hamalilor, căci nu numai că au luat pîinea la sute de guri, dar mai și depreciază munca. Ai auzit, poate, că în ziua punerii lor în funcțiune muncitorii s-au năpustit furioși să le arunce în bazin și că represiunea acestei revolte a făcut atunci mai multe victime. Ei bine, istoria asta o să se repete pe curînd. Ieri, grație unei indiscreții, am aflat că firma „Oléano & Co.", din Hamburg, unde frații Thuringer sunt acționari, a expediat la Brăila trei elevatoare plutitoare. „Cupele" acestor elevatoare, în loc să se scufunde în siloz, se scufundă în pîntecul unui șlep încărcat cu grîne. Astfel, invenția asta drăcească, după ce a furat muncitorilor o bună parte din munca din docuri, o să le-o fure în curînd și pe apă, pe tot cheiul portului. Și poate că iarăși are să curgă sînge.

Avramache sări în sus ca o panteră :

— Iată, vezi ce bun camarad poți să fii tu cînd vrei ! Știrea asta face pentru noi mai mult decît o mie de discursuri ale celui mai strălucit propagandist. Va trebui ca noi, socialiștii, să fim cei dintîi care s-o anunțăm muncitorimii portului, nu cu intenția de a-i face să distrugă aceste mașini drăcești, ci ca să se organizeze și să le puie într-o zi în slujba colectivității comuniste, după ce va fi suprimat capitalismul, care face astăzi ca orice cucerire tehnică să fie fatală lucrătorilor.

— Asta e și părerea mea. Cunosc bine mecanismul muncii din port și am să te inițiez și pe tine. Vorbind muncitorilor, trebuie să pui degetul drept pe bubă, căci omul de la sac disprețuiește pe toți acești palavragii electorali, care habar n-au de durerile lui. Nu trebuie să te confunde cu ei. Vătaful va fi deci marele tău cal de bătaie. Să ataci fățiș această monstruoasă lipitoare a muncii din port, iată o operă salutară pe care nimeni încă n-a îndrăznit s-o întreprindă, dată fiind forța politică ce-o reprezintă vătafii. E sigur că această ofensivă, dusă curajos în numele ideii socialiste, va face o impresie profundă asupra hamalului, om bănuitor, de mult convins că la spatele fiecărui discurs se află totdeauna o candidatură de susținut. De astă dată, el va vedea că nu un „tip", ci o ideea își pune candidatura. Am să-ți dau fapte și cifre asupra originii și formațiunii scandaloase a cîtorva mari

averi vătășești, precum și asupra moravurilor acestor canibali...

— Dar, din moment ce ești așa de la curent, de ce n-ai vorbit tu însuși acelora care te cunosc ca pe unul de ai lor ?

— Tocmai de asta nu pot să le vorbesc eu ! Hamalii n-au nici o stimă pentru unul de-ai lor. „Ce știi tu mai mult decît mine ?“ îți spun ei. Apoi, eu sînt prea tînăr, n-am nici mustață. Și ei sînt oameni în vîrstă care, la orice vorbă, au obiceiul să-și răsucească mustața și să ți-o arate, spunîndu-ți că „mucoșii ar face mai bine să mai sugă țîță, decît să-i învețe pe ei, oameni copți, cum trebuie să trăiască“. Un alt fapt care mă împiedică să le vorbesc, e că am o teamă năprasnică de a lua cuvîntul în public. Inima mi se oprește, chiar numai cînd văd pe cineva că se urcă la tribună. Mă întreb cum fac oratorii de nu cad morți în clipa în care sînt anunțați publicului ?

El se ridică să plece :

— Acum mă duc, e tîrziu și starea mea de servitor mă obligă să fiu în picioare la cinci dimineața.

— Apropo, făcu Avramache, spuneai că vrei să părăsești „slugăria“ și să te întorci la „văruială“. Ei bine, mai așteaptă nițel. Ai putea să ne fii util acolo unde ești. Vei fi omul nostru în tabăra mașinațiilor burgheze.

— Da... pînă în ziua cînd tabăra va afla de dubla mea funcție.

A doua zi, seara, Adrian se duse în strada Plevnei, unde se găsea modestul sediu al „Sindicatului muncitoresc mixt“. O sală, nu mult mai mare decît o cameră ordinară, patru bănci, o tribună înfășurată cu pînză roșie, portretele obișnuite ale fondatorilor socialismului, iar deasupra tribunei, scris cu litere roșii chiar pe zid : *Proletari din toate țările, uniți-vă !*

Secretarul neplătit al acestui sindicat, un lucrător electrician, venea în fiecare seară să stea timp de un ceas la sediu, în vederea vreunor noi înscrieri posibile. Cunoscîndu-l, Adrian n-avu nevoie de nici un fel de recomandare. El plăti taxa de înscriere, precum și cotizația pe trei luni, își luă „Cartea de membru“ și, ieșind în stradă, se lovi piept în piept cu un prieten din copilărie, care își

sfărîmase viitorul, datorită ideilor lui anarhiste cele mai violente și caracterului său insuportabil, dar a cărui fire cinstită și puternică personalitate păstrau toată admirația lui Adrian.

Era fostul student în fizico-chimice Ion Rizu, poreclit *Ciupitul*, din cauza feței sale groaznic ciuruită de variolă. El mai avea să-și treacă ultimele examene la Facultatea de științe din București cînd, tatăl său, bogat angrosist de fierărie, ruinat la joc, se omorî. Rămas fără nici un ajutor, tînărul Rizu mai avu nenorocirea să constate că unul dintre profesorii lui îl persecuta din cauza ideilor lui anarhiste și-l „trîntea" pentru a treia oară la același examen de electricitate. Cum el știa că acest profesor nu rămînea indiferent în fața unor anumite sume de bani pe care studenții le vărsau asistentului său în ajunul examenului, Rizu îl invectivă în plină clasă, numindu-l „profesor veros". Așa se sfîrși o carieră, care promitea să fie strălucită.

Exclus din Universitate, redus la mizerie, tînărul Rizu se văzu nevoit să-și cîștige viața dînd lecții elevilor liceului din Brăila și fabricînd „plesnitori" și „rachete" pe care le vindea el singur pe la serbări populare. Ca o culme a nenorocirii, o femeie, una singură, trecu prin viața-i singuratică, nu ca să i-o îndulcească, ci ca să i-o facă și mai cruntă. El deveni numai venin, înainte de a fi trăit.

Nu se știa dacă are vreun prieten. Nimeni n-ar fi putut spune în ce cocioabă își rumega ideile negre. Chiar și anarhiștii îl evitau. Doar Adrian se mai ducea uneori să-l caute la *Ceainăria populară*, unde știa că își bea regulat ceaiul seara, izolîndu-se în colțul cel mai obscur. Și, față cu Adrian, mizantropia lui era mai puțin amară. Îl stima ca pe un băiat sincer și un autodidact merituos, pe care îl lăsase pe băncile școlii primare.

Totuși, văzîndu-l ieșind de la sediul „Sindicatului mixt", nu putu rezista plăcerii de a-l înțepa cu răutate :

— Ia te uită ! făcu el, mirat. Și tu ești amestecat în marmelada asta mixtă ? N-aș fi crezut-o ! Pe cînd, candidatura d-tale de deputat socialist, d-le Adrian Zografi ?

Adrian văzu în ce hal de mizerie se afla și nu luă în seamă ironia lui. Apucîndu-i brațul, îl tîrî cu el :

— Hai să bem un ceai împreună. De mult nu ne-am mai văzut.

Rizu fu mișcat. El știa că Adrian, ca atîția alții, ar fi putut ușor să răspundă sarcasmului său, batjocorindu-i chimia și anarhia, amîndouă reduse la fabricarea de focuri de artificii. Astfel fu mulțumit că a scăpat ușor, căci nimic nu-i era mai penibil decît aluziile răutăcioase, uneori crude, la aceste două pasiuni ale vieții lui : ideile anarhiste și chimia, pe care spera s-o ilustreze într-o zi de pe înălțimea unei catedre universitare.

Ei făcură tot drumul fără să mai schimbe un cuvînt. La ceainăria plină de pescari lipoveni, care miroseau a rachiu și a pește, Rizu îi zise lui Adrian, de îndată ce se instalară într-un colț :

— Ai să-mi ierți răutatea de adineaori, nu-i așa ?

— Ei, parcă eu nu știu că tu nu ești om rău.

— Oh, ba da ! Sunt rău. Ce vrei, viața pentru mine nu mai e decît o povară. Așa că... Sunt lovit. Lovesc. Ori, mai bine zis, mușc, ca un paria neputincios.

Adrian se uită la fața lui, atît de schilodită de nemiloasa boală și găsi că Rizu era băiat simpatic, grație ochilor lui negri, arzînd de patimi înăbușite.

— Ia spune, Ioane : de ce nu vrei să ne vedem mai des ? Trăiești prea singur.

El voi să-i ia o mînă. Celălalt și-o retrase :

— Nu trebuie să fi prea afectuos cu mine. Nu țiu. M-am dezobișnuit și nu știu din ce motiv aș relua acest obicei. Ori ești afectuos față cu viața ori nu ești deloc. Nu e cu putință să iubești un om și să-i urăști pe toți ceilalți. Și pe mine, doar ura mă mai hrănește. Îmi detest chiar și idolii. Privește pe un Elisée Reclus. În fond, chiar și tipul ăsta mare n-a putut să reziste pînă la sfîrșit de a se așeza confortabil pe marile venituri ale cărților lui. Atîta pagubă pentru discipolii care au umplut pușcăriile, împinși de frumusețea scrierilor maestrului. Nu. Mai mult îmi place Georges Sorel. E mai consecvent.

— Tu știi că eu nu sunt anarhist, zise Adrian, dar uneori aprob acțiunea voastră directă, suprimarea aceluia care este dușmanul omenirii, sau sabotajul, distrugerea mașinilor care iau pîinea de la gură. Netăgăduit, asta nu duce la nimic, dar satisface inima. Iată, de pildă, cele trei elevatoare plutitoare ce vor sosi în curînd la Brăila : cu

plăcere le-aş vedea sărind în aer, chiar dacă anul următor ar fi să le înlocuiască cu un număr dublu.

— N-am auzit nimic vorbindu-se cu privire la aceste elevatoare plutitoare, zise Rizu. Eşti sigur ?

— Peste cincisprezece zile vor fi puse în funcţiune. Dar nu vorbi nimănui.

— N-am obiceiul să mă spovedesc, ştii bine.

Rizu schimbă numaidecît vorba. Puţin după aceea, se despărţiră. Adrian insistă ca să fixeze împreună o viitoare întîlnire. Anarhistul refuză.

V

Afacerea noilor elevatoare era de o importanță capitală pentru întreg comerțul de exportare a cerealelor din Brăila, dar mai ales pentru cele două case principale, Thuringer și Carnavalli, care aduceau cele trei mașini cu riscul și pe răspunderea lor. Peripețiile dramatice care însoțiseră, cu zece ani în urmă, instalarea celor două elevatoare din docuri, erau încă în amintirea fiecăruia. Și doar, atunci, statul era acela care introdusese această noutate, ceea ce n-a împiedicat pe hamali să ia mașinile cu asalt. Ce-avea să se întîmple acum, cînd simpli particulari, și încă niște străini, luau această inițiativă ?

Guvernul, înștiințat de cei interesați, a răspuns că el va face tot posibilul ca să menție ordinea ; totuși, se arătase destul de îngrijorat, dat fiindcă elevatoarele erau impopulare, ba chiar odioase, nu numai muncitorilor, dar și vătafilor, tirani electorali de care depindeau toți politicienii județului. Ministrul de Interne, care fusese întrebat dacă mașinile puteau la nevoie să se sprijine pe ajutorul armatei, răspunse că nici într-un caz acest sprijin nu va fi împins pînă la vîrsare de sînge.

— Cu alte cuvinte, spălați-vă pe cap ! își zicea fiecare.

Frații Thuringer și Carnavalli țineau zilnic conciliabule, de unde nimic nu transpira. Bazîndu-se pe frumoasa recoltă a anului, ei își riscaseră capitalurile pînă la o centimă în mari angajamente.

Ana povestea la bucătărie că stocurile de grîne pe care aceste două case le acumulau zilnic în port, erau așa de mari că nu mai știau unde să le pună. Sute de vagoane erau descărcate pe pămînt. Alte mii de vagoane zăceau prin șlepuri și depozitate pe cine știe unde. Pentru exportarea lor, se închiriaseră vreo treizeci de vapoare care aveau să sosească dintr-o zi într-alta. Dacă încărcarea și expedierea lor nu se efectuau în termenii prevăzuți în contracte, ruina completă pîndea pe Carnavalli ca și pe Thuringer.

Această febră care cuprinsese casa, suprimă aproape toate petrecerile. Nu se mai juca și aproape nu se mai ieșea la plimbare. Adrian alerga de zeci de ori pe zi la poștă, cu telegrame lungi cît niște scrisori. Gîndindu-se la lovitura pe care socialiștii o preparau exportatorilor și de care el nu era străin, conștiința îl mustra uneori. Ana îi spusese într-o seară :

— Dacă afacerile merg bine în vara asta, Carnavalli și cu ai noștri au hotărît să creeze niște fonduri cu care să se vie iarna în ajutor nevoiașilor portului. Iar d-l Max îți va propune să te duci în Germania să înveți, pe cheltuiala Casei, Științele comerciale. El zice că tu nu ești făcut ca să fii servitor.

„Ah ! se gîndi Adrian. El vrea să mă trimeată în Germania și eu vreau să-l ruinez ! Căci greva care va izbucni în clipa cînd noi vom anunța muncitorilor sosirea elevatoarelor, nu va fi altceva decît ruina lui".

Aceste generoase intenții ale celor trei exportatori îl făcură să se simtă foarte nenorocit. Oricum, oamenii ăștia nu erau niște canalii. Da, el știa bine că Avramache va taxa de „filantropie burgheză" toate aceste „fonduri de ajutor", destinate să facă pe muncitori să suporte mai ușor mizeria și servitudinea ce le-o impunea exploatarea capitalistă, dar ce puteau asemenea interpretări ale legilor sociale împotriva legii inimii lui ? Îi era peste putință lui Adrian să nu distingă binele de rău, să pună toată lumea în același sac.

El văzuse cu ochii lui pe Carnavalli și pe frații Thuringer ajutînd nevoiași, subvenționînd văduve împovărate de copii, repatriind familii. Și văzuse de asemenea bogați ciocoi bătîndu-și argații și slobozind cîinii asupra cerșetorilor. Se putea oare aplica aceeași măsură unora ca și celorlalți ? De oricare parte a baricadei s-ar fi aflat oame-

nii, Adrian îi privea cu aceeași inimă. Cizmarul îi spusese că o asemenea inimă era dintre acelea care primesc „tot felul de gloanțe". Ei bine, dacă nu-i era îngăduit să fie judecător drept, el voia mai bine să fie victimă decît călău.

În seara în care Ana crezu că-i face plăcere dezvăluindu-i proiectele generoase ale armatorilor, Adrian se aruncă la picioarele ei și plînse de remușcare. Amintindu-și că i-a vorbit odată de elevatoare, ea îl întrebă dacă nu cumva a comis vreo indiscreție. Ori, era mai mult decît o indiscreție. Un adevărat plan de bătălie fusese stabilit în afacerea elevatoarelor. Ana credea că el plînge de bucurie.

— Înțelegi, îi spunea ea, tu ești acuma considerat ca un membru al casei. Viitorul tău e aici, nu în altă parte.

„Atîta pagubă de viitor ! gîndea Adrian. Ce îmi sfîșie inima, e bunătatea oamenilor ăstora, nu grija viitorului meu".

Era bunătatea lor și încă ceva : patima lui pentru Ana, împotriva căreia în zadar se apăra și care îl hrănea cu cea mai bună substanță a vieții, visul. Răzvrătirile lui împotriva acestei „servitudini", pe care el o judeca dăunătoare elanului său revoluționar, nu făceau decît să i-o impună și mai tare, ca ceva indispensabil. Chiar și dragostea trupească a Iuliei era neputincioasă să-i micșoreze nevoia ce o avea de Ana. Dealtfel, Adrian n-o dorise niciodată. Și cu cît cunoștea mai bine tot ce putea să-i dea Iulia, cu atît adora mai tare tot ce nu era în puterea Anei să-i refuze.

Aceasta, netemîndu-se de el, se obișnuise cu mîngîierile lui de șarpe misterios. Cînd se întîmpla să se bosumfle, ea era aceea care căuta să-l îmbuneze. Deseori se ducea să-l caute în camera lui, unde Adrian se retrăgea ca „să se regăsească", de îndată ce ziua de muncă era sfîrșită. Acolo stăteau de vorbă ca doi buni prieteni. Căci, în ce privește setea de a se refugia în visuri, Ana, păstrînd proporțiile, putea și ea să spună că profesorul de gimnastică, care cunoștea bine echilibrul corpului, ignora complet pe cel al sufletului și că el nu era pentru mîndra lui metresă decît ceea ce Iulia era pentru Adrian. Iată de ce, în fața unei duioase dezmierdări, ea se simțea tot atît de mișcată și de primitoare, ca și cum ar fi fost o copilă.

De multe ori, cînd Adrian îi atingea brațele goale cu mîinile sau cu obrajii lui înflăcărați, sau cînd i se arunca la picioare și îi cuprindea genunchii, plăcerea ei întrecea cu mult tot ce știa că-i putea aduce dragostea trupească. Și atunci cu greu rezista nevoii de a lua capul tînărului și de a-l acoperi de sărutări. Într-o zi, surprinzînd pe Adrian cu fața scufundată în bluzele ei atîrnate în dulap, fu atît de emoționată, încît îi zise :

— Sărută-mă cuminte, aici, pe gît.

— Nu ! răspunse Adrian ; pe gît sărut pe Iulia. Dumitale am să-ți sărut picioarele. Și, aruncîndu-se la pămînt, i le sărută.

„Tare-i prost !" gîndi ea, cu obrajii în flăcări.

Carne mistuitoare a femeii sau numai grația ei ideală ; bunătate a oamenilor ; dor de dreptate ; dragoste de viață, revoltă, toate acestea, claie peste grămadă, Adrian le închidea în inima lui și le plimba zilnic prin port, de-a lungul unor cheiuri în fierbere unde vuietul presentimentelor populare umplea spațiul. Acolo îi plăcea lui să-și cufunde ființa-i clocotitoare, în larma de strigăte, de fluierături de sirene, în îmbulzeală, prăfărie, sudoare. Acolo oamenii erau toți buni. Eroicul zeu Munca îi înghițea în amețitorul lui vîrtej de activitate, muncă cu toptanul, unde fiecare, rupîndu-și ciolanele, putea să cîștige „gros".

Busturi și fețe aprinse, febrile, mînjite de sudoare și praf, ochi injectați de sînge, furnicar uman care alerga în șiruri neîntrerupte, cu sacul pe umeri, făcînd să trosnească punțile sub greutatea lor, dezlegîndu-li-se uneori izmenele și arătînd astfel cerului tot ce un om de treabă poate să aibă mai rușinos.

Într-o sîmbătă de pe la mijlocul lui august, Adrian se ducea cu nasul în vînt să caute printre „poște" pe magazionerul casei, ca să-i transmită un ordin urgent cînd, moș Ștefan, rahagiul, îl apucă de braț :

— Mîine, duminică, la ora nouă dimineața, inaugurăm *Casa Muncitorilor din Port.*

— Care „Casă" ?

— Cum, nu știi ? Acum suntem două sute și am închiriat o proprietate întreagă, cu o frumoasă sală de întruniri, pe strada Ștefan cel Mare.

— Dar ce dracu ai putut să le descînţi hamalilor, ca să aduni două sute ?

— Le-am spus că trebuie să se ajute între ei, cotizîndu-se. Pentru boală şi moarte, un leu pe lună. Pentru cheltuielile generale, alt leu. Iar cei care vor să aibă iarna lemne de foc uscate şi ieftine, n-au decît să verse zece lei pe săptămînă, timp de două luni şi vor deveni astfel asociaţii unei cooperative de lemne de foc, care le va furniza în fiecare an cinci mii de kilograme. Suma asta reprezintă jumătatea preţului pe care îl plătim de obicei pentru aceeaşi cantitate de lemne verzi sau ude.

— Şi ai găsit trei cooperatori care să-ţi verse aceşti zece lei pe săptămînă ?

— Am găsit cincizeci şi am cumpărat zece vagoane de lemne. Dar pilda va fi urmată de mulţi alţii, de îndată ce vor vedea că nimeni nu se atinge de banul lor, căci am băgat pe toţi aceşti cincizeci de tovarăşi în Comitet.

— Cine conduce pe aceşti oameni ?

— Se conduc singuri. Pe mine m-au rugat să nu mai vînd rahat, să locuiesc cu familia mea într-o odăiţă a cooperativei, ca gardian, şi să vînd lemne în detaliu, ceva mai jos decît preţul zilei, împărţind cîştigul pe din două. Asta asigură pîinea copiilor mei, nimic mai mult.

„Asta, gîndi Adrian, echivalează cu zero, dar tu vei fi făcut începutul, bătrînelule, şi iată ce e mult. Cu restul ne însărcinăm noi".

— Mi-ar face plăcere dacă ai vrea să vii mîine să spui două cuvinte de încurajare oamenilor noştri. Sunt prea singur şi nu tocmai priceput.

— Am să vin. Şi am să aduc şi cîţiva tovarăşi.

Chiar în seara aceea, Adrian se duse să povestească lui Avramache ispravile lui moş Ştefan.

— Iată unul care v-a dat gata, pe voi militanţii îndopaţi cu doctrine, zise Adrian, melancolic. Bătrînul acesta, al cărui vocabular nu trece de două sute de cuvinte, a cucerit un hamal de fiecare cuvînt, fără discursuri, nevorbind decît de boală, moarte, lemne de foc şi distribuind bricege acelora care aruncau cuţitul ! Vezi, deci, cît de puţin lucru le trebuie oamenilor, ca să-i hotărăşti la fapte mari. Căci, fără nici o îndoială, rahagiul acesta analfabet a pus, fără să ştie, bazele unei mişcări care nu se va

opri la boală şi la combustibil. Blodogorind cîteva îndemnuri stereotipe, el a făcut, singur, ceea ce toţi şefii voştri docţi n-au reuşit împreună, cu toată elocinţa lor. Acum e rîndul tău, mîine, să trînteşti bomba elevatoarelor şi să pui bazele „Sindicatului Muncitorilor din Port."

Întrunirea aceasta de a doua zi contrarie pe Avramache. El era vînător pasionat şi tocmai se pregătea să închirieze o lotcă şi să se ducă în bălţi, de sîmbătă seara pînă duminică la prînz.

— Te aşteptam, îi zise el lui Adrian, ca să-ţi propun să mă însoţeşti, ca altădată. Deşi nu eşti vînător, ştiu că-ţi place să hoinăreşti prin tufişurile Dunării, mai ales că avem şi lună plină.

— Hai să amînăm plăcerea asta peste opt zile. Acum e momentul să faci să explodeze bomba noastră.

În clipa aceea Sanda intră, venind din oraş. Înţelegînd despre ce era vorba, ea le trase un duş rece, spunîndu-le :

— „Bomba" voastră nu mai e decît o tracatrucă ! S-a aflat astă-seară în port că cele trei elevatoare se află în docurile din Galaţi, unde le pune la punct. Ia duceţi-vă niţel să vedeţi ce se petrece în oraş. Toate mahalalele sunt în picioare.

Adrian respiră uşurat.

„E mai bine aşa, îşi zise el. Dacă ceva grav li se va întîmpla bunilor Thuringer, cel puţin n-o să fie din vina mea. Atîta pagubă pentru bombă".

Avramache nu gîndea la fel.

— Ce păcat ! Iată o ocazie pierdută. Ar fi trebuit să ne trezim mai de vreme, să ne fi dus în port chiar de la începutul acestei săptămîni, ca să anunţăm muncitorilor ştirea. Cum se face că n-ai mirosit de sosirea elevatoarelor la Galaţi ?

— Astă-seară, la şapte, eram încă în port, dar nu se ştia nimic. Şi acasă n-am auzit vorbindu-se nimic în cursul săptămînii.

Cei doi prieteni ieşiră. Căldura era înăbuşitoare. Ei dădură o raită prin Comorofca, unde se afla „Casa Muncitorilor", pe care aveau s-o inaugureze a doua zi, apoi coborîră strada Griviţei şi o luară pe strada Galaţi, unde lumea forfotea ca la Moşi. Dinaintea tuturor prăvăliilor, munţi de pepeni verzi şi galbeni, luminaţi de cîte un feli-

[f]ar chior. Muncitorii cumpărau cît puteau să ducă în [b]rațe. Căruțașii încărcau cu duzinele. La Brăila, înspre [t]oamnă, pepenii sunt o desfătare populară pentru toate [p]ungile.

Cîrciumile erau pline de o mulțime agitată. Se bea puțin și fără veselie. Nu se auzea nici un țigan scîrțîind din vioară. În schimb, înjurăturile curgeau de ți se făcea părul măciucă :

— Ah, boierii ăștia din guvern ! Ei sunt pentru progres, hai ? Dar noi ? Noi ? Crucea Maicii Preciste, care a fătat pe Hristos ! Dar noi ce suntem ? Cei care plătesc oalele sparte ? Tot noi, mereu ? Ei bine, nu ! De astă dată, o să bărdăhănim cîteva burți pline cu mațe subțiri !

Era un munte de om acela care fulgera înjurăturile și amenințările de mai sus, din pragul unei prăvălii, scuipînd și fără să privească pe nimeni din mulțimea care îl înconjura, atît era de furios. Un gardist, înfipt în mijlocul străzii, îl asculta clătinînd din cap, apoi mormăi, ca pentru el :

— Dragă vere... Dacă nu astă-seară, dar mîine tot o să te audă vreun tîrîie-vătrai și o să-ți înmoaie oasele la poliție, deși ai toată dreptatea.

— Iată, moș Ștefan ! făcu deodată Adrian, arătîndu-l cizmarului, care nu îl cunoștea.

Rahagiul, îmbrăcat cu bluza lui petecită, purtînd o pălărie plină de găuri și niște meși scofîlciți în picioare, umbla din cîrciumă în cîrciumă, repetînd aceeași frază :

— Tovarăși, veniți mîine dimineață la *casa voastră*, o să facem o sfeștanie și o să vorbim despre elevatoare.

Cei doi socialiști rămaseră cu gura căscată :

— Sfeștanie și elevatoare ! Asta e cu adevărat rahat cu apă rece !

Și totuși, niciodată vreun orator celebru, nici vreo cauză populară n-au adunat la Brăila mulțimile ce se puteau vedea îndreptîndu-se, în duminica aceea, încă de pe la șapte dimineața, spre „Casa Muncitorilor din Port", *casa lor*, așa cum moș Ștefan avusese geniala idee s-o numească.

Imobilul era un local mare, cu dependințele și curtea lui, ocupînd colțul străzii Ștefan cel Mare cu Carantinei, în fața faimoasei Comorofca a Codinilor răzbunători. O sală mare de întruniri ; trei încăperi spațioase și o imensă

curte, pe jumătate plină de lemne. Sala și curtea puteau să conțină o mie de persoane. La ora opt, ele erau arhipline. Un ceas mai tîrziu, alte o mie de persoane staționau în jurul localului, înghesuindu-se pe la uși și ferestre, ce erau deschise, ca să audă pe moș Ștefan care, cocoțat pe un scaun, vorbea unui întreg popor în picioare.

Hamali și căruțași veniseră în majoritate însoțiți de femeile lor, dintre care unele purtau un copil în brațe sau îl duceau de mînă. Toți gătiți în straie de duminică : bărbații mai ales erau de remarcat cu clasicul lor costum negru de șeviot sau cangăr, nelipsita pălărie „Borsalino" și încălțați cu pantofi de lac. Proaspăt rași pînă la sînge, gîtuiți de gulerul strîmt al unei cămăși foarte scrobite și purtînd fiecare teribilul lor baston de corn afumat, care făcea ravagii în sîngeroasele încăierări dintre comorofceni și atîrnățeni, ei ascultau pe rahagiu, luînd un aer șiret, privind pieziș, tușind mărunt, aprobînd sau dezaprobînd discret din cap, tot chinuindu-și mustața și admirîndu-și în voie lavaliera roșie sau albastră. Din vreme în vreme, ca o dovadă a ciudii ce-i stăpînea, schimbau poziția pălăriei, trimițînd-o cînd pe ceafă, cînd pe frunte sau pe o ureche.

— Fraților, zicea moș Ștefan, v-am chemat în casa asta, care e a voastră, fiindcă așa vă împinge nevoia. Atîta timp cît suntem pe pămînt, este viața, este boala, este moartea. Mai este familia și copiii. Noi trebuie să veghem la toate. Cumpărați totdeauna lemne ude și scumpe. De ce n-am avea noi doctorul și lemnele noastre ? Cînd cumperi cu vagonul ești mult mai folosit. Chiar și farmacistul își rîde de noi, cu prețurile lui scumpe. Și toate astea, numai din cauză că nu suntem cu solidaritate. Iată aci comitetul și registrele voastre de cincizeci de persoane. Pentru zece lei pe săptămînă, timp de două luni, și pentru încă cincizeci de bani în plus pe săptămînă, deveniți cu toții cooperatori de lemne și membrii cu toată familia voastră împotriva boalei. Așa că o să vă fie și vouă cald iarna și o să aveți doctor la dispoziție cu toate doctoriile. Căci copiii sunt aproape totdeauna bolnavi, Dumnezeu ni i-a dat și noi n-avem ce face, dar noi avem azi știința care...

— Dar elevatoarele ? răcni o voce.

— Da, da, cum rămîne cu elevatoarele ? adăugară alte voci.

— Ei bine, zise moș Ștefan, elevatoarele, de ! asta e progresul pentru traficanții de cereale, care găsesc că e mai ieftin așa...

Un glas năprasnic întrerupse, făcînd să tremure pereții :

— Ah, dumnealor găsesc că asta e progres ! Și noi găsim că va trebui să le înecăm în Dunăre, cînd vor sosi !

— Da, în Dunăre ! În Dunăre ! începu să vocifereze toată sala.

Moș Ștefan, foarte încurcat, simți că-l trec sudorile, privi pe deasupra capetelor, ca să descopere pe Adrian și să-i dea cuvîntul, căci nu prea știa ce să spuie cu privire la elevatoare. Nu-l văzu însă. Adrian sta pitulat lîngă Avramache, în fundul sălii. Ei așteptau, pufnind de rîs, ca bătrînul să sfîrșească cu boala, lemnele și sfeștania.

— Iată preotul ! strigă deodată rahagiul, ușurat, salvat, plin de curaj. Lăsați să treacă preotul ! Și să jurați numaidecît pe sfînta Evanghelie, că n-o să mai purtați cuțit și o să vă faceți treaba cu o ciacîie !

Popa, foarte tînăr, păși cu mîndrie spre masa acoperită cu o pînză albă ce i se pregătise.

— Pardon, tovarășe ! strigă brusc Avramache : cer cuvîntul în chestia elevatoarelor !

— După sfeștanie ! răspunse moș Ștefan.

Voci ripostară :

— Dă-i cuvîntul ! Elevatoarele sunt mai importante decît sfeștania.

Preotul se simți jignit, se urcă pe un scaun și voi să spuie ceva, dar în clipa aceea o mare învălmășeală se produse la ușa principală. Era un subcomisar, care sosise în pas alergător, cu patru gardiști după el. Cîteva îmbrînceli avură loc, unele femei țipară. Polițistul își postă sergenții afară și, făcîndu-și loc cu coatele, ajunse pînă la moș Ștefan :

— Ce faceți voi aici ? întrebă el, gîfîind și roșu de mînie. Cine v-a dat voie să vă adunați și să vorbiți de elevatoare ?

Fără să aștepte răspunsul bătrînului, care nu-l interesa, el se uită împrejur ca să descopere alți instigatori,

văzu pe preot cocoţat pe scaun şi-l trase jos cu o smucitură :

— Dar tu, popo, ce descînţi aici ? Ce treabă ai tu cu elevatoarele ? Ia căraţi-vă, repede, toţi ! Să nu văd picior de om !

Preotul, tremurînd şi galben, dispăru, fără să crîcnească. Atunci Avramache se apropie de subcomisar :

— Şi acum, domnule, îi zise el calm, e rîndul d-tale să te duci după popă, dar cît mai repede.

— Da, s-o şteargă repede ! Suntem în casa noastră ! strigară mai multe voci.

Poliţistul pierdu capul şi se adăposti repede în spatele lui moş Ştefan, într-un colţ. Avramache se urcă pe scaun :

— Tovarăşi ! Vă rog să ascultaţi în linişte ce am să spun reprezentantului autorităţii. Astfel, veţi şti pe viitor cum să trataţi pe un om al poliţiei.

Coborînd şi întorcîndu-se către subcomisar :

— Domnule, zise cizmarul, binevoieşte de explică tuturor acestor oameni, care sunt *la ei acasă*, ce-ai venit să faci *aici, sub acoperişul nostru* ?

— Dar d-ta ? Cine eşti d-ta, ca să mă întrebi ? făcu poliţistul, scandalizat.

— Eu sunt un muncitor, bine cunoscut de oamenii ăştia şi vă vorbesc în numele lor. Noi suntem *la noi*. Sala asta este *a noastră*. Dar d-ta ?

— Apoi... asta e o adunare...

— Perfect, o adunare...

— ...Care se ocupă de elevatoare...

— ...Care poate să se ocupe de tot ce pofteşte, în cadrul legilor, o adunare care, fără intervenţia d-tale, avea chiar să fie botezată cu aghiasmă, ceea ce, dealtfel, se potriveşte ca nuca în perete cu o adunare de oameni grozav de supăraţi, cum suntem noi acum !

Un rîs omeric ridică toată sala :

— Bravooo Avramache !

— ...De cînd oare poliţia a început să-şi permită să tulbure o adunare de oameni paşnici ? Ce, ori suntem în stare de asediu ? Nu ! Atunci ? Nu ştii d-ta că Constituţia ţării, baza tuturor legilor, ne dă dreptul să ne adunăm şi să discutăm în linişte, fără să avem nevoie de nici un fel de autorizaţie ? Şi îţi dai d-ta seama că, în momentul

acesta, prin prezența d-tale aici, săvîrșești un act de ilegalitate, cu alte cuvinte, calci în picioare una din dispozițiile cele mai sfinte ale Constituției ? Așa că, d-le subcomisar, te invit, în numele acestor două mii de oameni, să părăsești imediat sala și să nu mai vii decît înarmat cu un mandat purtînd semnătura unui judecător de instrucție. Ai putea să ne arăți un astfel de mandat ? Nu ! Ei bine, iată ușa, d-le subcomisar !

În timp ce polițistul se îndrepta spre ușă, cu coada între picioare, toată sala era în delir :

— Bravo ! Bravo Avramache ! Vorbește-ne de elevatoare, paștele și grijania !

Cizmarul se întoarse către mulțime, surîzînd.

— Acum, cînd polițistul și popa au plecat, o jumătate din statul burghezo-capitalist e gonită din această sală și noi putem, deci, să vorbim de orice.

Avramache făcu mai întîi o lungă digresie, cu privire la incidentul cu poliția și explică oamenilor drepturile și libertățile pe care Constituția le garantează întreg poporului român. El își sprijini afirmațiile cu citate de articole din legea fundamentală, tipărită într-o broșură ce o avea asupra lui.

— Vedeți, conchise el, legile noastre sunt bune, dar asta nu e de-ajuns. Mai trebuie ca fiecare cetățean să le cunoască, altfel, cel dintîi „sticlete“ venit, le calcă în picioare, îți intră în casă, te arestează și te ține arestat ilegal. Iată de ce e nevoie de o solidă educație civică a tuturor muncitorilor, dacă vor să combată cu succes pe exploatatorii lor, și această educație nu poate să se facă decît în organizațiile sindicale. Eu nu spun că nu e bine să fii „cooperator... de lemne“, și „membru cu toată familia împotriva boalei“, așa cum vă sfătuiește scumpul și devotatul nostru moș Ștefan...

— Trăiască moș Ștefan !

— ...Dar aceasta nu e decît o slabă apărare. Vreți un exemplu ? Iată-l : e tocmai grozavul pericol al elevatoarelor. Să le „înecăm în Dunăre“, asta nu e o soluție, mai întîi fiindcă armata servilă a capitalismului e oricînd gata să tragă în voi, și apoi, pentru un elevator distrus,

alte zece sunt puse în șantier. Acesta e progresul tehnicii moderne, al cărui rol în istoria timpurilor noastre vi-l voi explica într-o zi. Pentru moment, am să vă spun numai că singura luptă eficace împotriva mașinismului, care aruncă pe drumuri mii de brațe, este organizația sindicală și solidaritatea internațională. Pe măsură ce mașina smulge pîinea de la gura copiilor voștri, cereți reducerea orelor de lucru și mărirea salariilor. La nevoie, ca să obțineți aceste îmbunătățiri, recurgeți la grevă. Dar greva, această armă cu două tăișuri, numai sindicatul știe cum s-o întrebuințeze cu folos.

Aci Avramache făcu un splendid tablou al *Internaționalei sindicale a muncitorilor*, organizație mondială atotputernică, ale cărei celule sunt sindicatele naționale, pe care ea le susține materialicește și moralicește în orice împrejurare, grație imenselor ei mijloace. Și cizmarul veni la ce știa el că le arde muncitorilor :

— Dacă ați fi fost acum puternic organizați în sindicatul vostru, ați fi putut opri toată munca portului, v-ați fi descotorosit de paraziții voștri, vătafii.

— Jos vătafii ! Moarte vătafilor !

— ...și dacă cineva ar fi îndrăznit să încarce vapoarele cu ajutorul elevatoarelor, fără să vă fi dat mai întîi satisfacție vouă, ei bine, ați fi înștiințat pe frații voștri din Internaționala transporturilor și toate aceste vase, încărcate împotriva intereselor voastre, ar fi rămas imobilizate pe mare. Iată un efect al solidarității muncitorești internaționale !

Entuziasmul fu de nedescris. Avramache fu ridicat pe umeri. Bărbați și femei plîngeau. Cîteva voci strigară printre sughițuri :

— Trăiască sindicatul ! Trăiască... *soliditatea* internațională ! Bravo Avramache !

De îndată ce scăpă din mîinile admiratorilor săi, Avramache se urcă iar pe scaun și strigă :

— Tovarăși ! Acum la fapte ! Vom pune imediat bazele întîiului *Sindicat al Muncitorilor din Port* din România. Voi întocmi un proces verbal, îl voi trimite Comitetului Central din București și îi voi cere statutele, cărțile de membru și afiliația. Alegeți deci, dintre voi, doispre-

zece tovarăşi pe care îi ştiţi perfect cinstiţi şi serioşi. Vom constitui astfel Comitetul.

— Dumitru Chioru !

— Radu Popa !

— Gavrilă Lungu !

O voce contestă pe acesta din urmă :

— Nu ! Gavrilă e cinstit şi serios, dar bea cam prea mult !

— Altul, care bea mai puţin ! zise Avramache, cu condeiul în mînă, stînd la masa care ar fi trebuit să servească sfeştaniei.

Comitetul astfel constituit, Avramache îi ceru să-şi aleagă un secretar.

— Ce vrei mai bun secretar decît dumneata ! ziseră oamenii. Nimeni dintre noi n-ar şti să se descurce în maşinăria asta.

— Eu, dragii mei, pot să vă ajut cu modestele mele lumini, dar voi aveţi nevoie de un om care să stea aici în permanenţă, pentru multiplele ocupaţii pe care le cere secretariatul unei mari organizaţii cum va fi a voastră, nu mai departe decît mîine-seară. Şi, vedeţi, eu am meseria mea de cizmar pe care nu pot s-o părăsesc. Asta e pîinea mea.

Mulţimea protestă, insistă. Radu Popa strigă tare :

— Dă-o dracului, cizmăria d-tale ! Noi vom fi astă-seară o mie de înscrişi. Nevărsînd decît douăzeci de bani pe lună, şi încă îţi vom asigura pîinea d-tale şi a femeii. Ne eşti cu totul trebuincios. Fără d-ta, ne ducem de rîpă, chiar înainte de a începe !

Cizmarul făgădui să răspundă după ce se va fi sfătuit cu nevasta lui. Pînă atunci, el acceptă secretariatul provizoriu şi onorific. Se semnă procesul verbal, apoi se trecu la înscrieri.

— Pentru moment, zise Avramache, acela care vrea să se înscrie nu va plăti decît un leu, taxa de înscriere. Mai tîrziu, cînd toate hîrtiile vor fi venit, fiecare îşi va lua statutul, cartea de membru şi va plăti cotizaţia lunară.

Moş Ştefan sări pe scaun :

— Nu uitaţi leul pentru boală, precum şi cooperativa de lemne. Şi mai ales, pentru numele lui Dumnezeu, depuneţi aici cuţitele !

— Da, tovarăși ! interveni Avramache. Nu puteți fi sindicaliști și, în același timp, să continuați a purta acest grozav cuțit ! Haide, dovediți că sunteți oameni conștienți !

O mișcare generală se produse. Puteai vedea sute de mîini ridicate, în sală, în curte, afară, fiecare muncitor ținînd în mînă un leu, iar în cealaltă cuțitul băgat în teacă. Femeile plîngeau, strigau :

— Moș Ștefane ! Avramache ! Să vă dea Dumnezeu sănătate ! Ne-ați scăpat de o pacoste ! Niciodată n-o să vă uităm !

A trebuit să fie aduse alte trei mese, care fură instalate peste tot, pînă și în stradă. Fiecare, dîndu-și numele și leul, depunea cuțitul sub masă. Și toate mergeau de minune, înscrierile se ridicau deja la o mie, cînd, pe la prînz, trei trăsuri se opriră în fața localului, care gemea de muncitori și de curioși.

Era Parchetul, însoțit de același subcomisar și de cîțiva agenți. Primul procuror al orașului, un tînăr cu trăsăturile fine și cu privirea calmă, ceru un delegat cu care să vorbească.

— Avramache, secretarul nostru ! răspunseră o sută de voci.

Cizmarul se prezentă, liniștit și demn.

— Ce faceți aici ? întrebă magistratul cu o voce blîndă, care făcu excelentă impresie asupra spiritelor.

— Am pus, d-le Prim-procuror, bazele *Sindicatului Muncitoresc din Portul Brăila.* Iată procesul verbal, semnat de Comitet și de mine, în calitate de secretar.

— Cine ești dumneata ?

— Avramache Constantin, cizmar, locuind aici în apropiere.

— Ești socialist ?

— Da.

— Să te duci mîine, împreună cu hîrtiile d-tale, la comisarul circumscripției respective, ca să vedem dacă ești în regulă.

— Foarte bine, d-le Prim-procuror.

Magistratul văzu grămada de lei de pe masă :

— Ce e cu banii ăștia ?

— Taxa de înscriere, care va fi depusă la Casa de economie, în numele a trei oameni desemnați de sindicat. Dealtfel, vom ține o contabilitate în regulă.

— Dar cuțitele astea ? exclamă procurorul, dîndu-se înapoi și privind sub masă.

— Sunt cuțitele care vă dădeau atîta de furcă, d-le Prim-procuror, și la care muncitorii sindicalizați renunță de bunăvoie.

Răspunsul acesta căzu la țanc. Membrii parchetului se urcară în trăsură și plecară, în strigătele mulțimii :

— Trăiască magistrații cinstiți ! Trăiască Constituția !

VI

În săptămîna care urmă acestei duminici, o atmosferă înăbușitoare apăsă asupra întregului oraș. Chiar de luni dimineața, cei care cunoșteau de mult fizionomia obișnuită a bătrînului port, înțeleseră că a sosit momentul cînd trebuia zis adio unui întreg trecut de veselă tradiție.

Un prim semn al timpurilor ce aveau să urmeze se produse în zori, în ceasul formării echipelor de lucru, zise „poște". Vătafii, înspăimîntați de marele eveniment din ajun, hotărîră să „lase fără pîine", ștergîndu-i de pe listele de muncă, pe toți acei care de-acum încolo vor fi numiți „sindicaliști".

— Dacă Parchetul și legile nu pot nimic împotriva acestor derbedei, ziceau vătafii, ei bine, lasă că-i învățăm noi minte !

Dezamăgirea veni imediat să dovedească vătafilor că lucrurile n-aveau să se petreacă chiar așa de ușor. Se credea că sindicaliștii sunt puțin numeroși. Se mai bizuiau vătafii pe metoda clasică a intimidării. Această nădejde a lor se lovi pe loc de o masă de două mii de oameni care, la cea dintîi amenințare, ocupară aproape toate „poștele", declarînd că numai morți vor fi scoși din lucru.

Acest conflict nu dură decît un ceas, timpul necesar armatorilor de a sări din paturile lor, deșteptați de telefoanele din port, și să comunice prefectului de poliție că cea mai mică tulburare adusă bunului mers al muncii, le-ar cauza, în condițiile actuale, pierderi considerabile. Vătafii

trebuiră să cedeze, furioși, dar înainte de-a fi sunat miezul zilei, încercară să-și ia revanșa recurgînd, de astă dată, la mijlocul tot atît de clasic al provocării.

Ei dădură de băut tuturor bătăușilor de profesie și mituiră pe toate lepădăturile polițienești, dîndu-le tuturor cuvîntul de ordine de a provoca, pe toată întinderea portului, atîtea încăierări sîngeroase, încît operația încărcării vapoarelor să fie oprită. Nu reușiră însă decît să provoace cîteva hîrțuieli neînsemnate, căci, dintr-o parte, sindicaliștii erau preveniți de Avramache, de ce avea să se întîmple, iar de altă parte, prefectul dăduse ordin comisarilor să aresteze orice om beat care ar încerca să facă scandal. Așa că, în loc de „derbedei sindicaliști", a trebuit, de voie, de nevoie, să fie conduse la poliție chiar „mîinile drepte" ale vătafilor.

Zilele de marți și miercuri fură hotărîtoare pentru viitorul acestei mișcări din port. Bineînțeles, înaltele autorități locale puseră toată bunăvoința ca să descopere „instigatori", „șefi socialiști", dar cu părere de rău trebuiră să constate că le era imposibil să surprindă, pe cine ar fi dorit, în flagrant delict de „propagandă subversivă" printre echipele de muncă. Cauza acestei totale lipse de „șefi" era simplă : cei doi promotori ai mișcării se aflau ocupați, unul să vîndă lemne, celălalt să cîrpească ghete. Nu mai rămînea muncitorilor decît să-și vadă singuri de treabă, fără nici un fel de conducere, și o făcură cu un instinct de conservare unic în analele socialismului român.

Dintr-o zi pe alta, mii de oameni înțeleseră că soarta lor și a copiilor lor depindea, în fața pericolului elevatoarelor, de graba pe care o vor pune de-a rupe, fie și numai pentru moment, cu un trecut de desfrîu, de violențe și de rivalități, cauze ale tuturor nenorocirilor lor.

Ar fi ușor istoricului să constate, imediat după apariția sindicalismului la Brăila, ce scădere bruscă s-a produs în numărul crimelor din oraș. Autorul acestei cronici e martorul ocular al unor fapte de care nici o statistică nu s-a ocupt vreodată și a căror însemnătate morală e totuși de o importanță socială considerabilă. E modificarea aproape spontană a temperamentului omului din port și dispariția faimosului „gîtos", gîlcevitor și asasin, așa cum se poate vedea în povestirea noastră intitulată *Codin*. Căci

nu crima propriu-zisă constituia drama cea mai sinistră a mahalalei brăilene, ci însăși existența acestei groaznice naturi de brută inumană care, fără să meargă totdeauna pînă la crimă, tiraniza pe ai săi și răspîndea teroarea asupra unui întreg cartier, făcîndu-l să trăiască sub amenințarea constantă a bîtei, a cuțitului și uneori chiar a incendiului provocat în plină noapte. Cele mai adesea, bruta nu era nici un gîtos cu reputație de asasin, nici măcar un om rău, ci un foarte cumsecade muncitor, bun soț, bun tată, dar care își schimba firea și devenea de nerecunoscut, de îndată ce apuca să bea trei păhărele de rachiu.

Iată de ce puteai vedea curtea cu jurați din Brăila achitînd sau neaplicînd decît o pedeapsă minimă majorității criminalilor ce se prezentau în fața ei. Jurații erau nevoiți să-și dea seama că omul încărcat de lanțuri, ce-l aveau sub ochi, era el însuși o victimă. Și totuși, ce ticăloasă era victima asta ! Cîți nevinovați, cîtă lume pașnică, acest om de treabă nu era în stare să ridice și să puie pe goană în puterea nopții, cînd venea beat și amenința să dea foc, deși asta nu se întîmpla poate decît o dată pe lună. Acest om era tipul muncitorului din port. Dacă te uitai bine, mai toți erau la fel. Omul acesta nu putea fi doborît ca un cîine turbat, căci era cinstit și muncitor, uneori era iubit, toată lumea îl știa bun vecin, bun prieten, care venea a doua zi să-și ceară iertare, dîndu-și cu pumnii în cap, ca să-și exprime părerea de rău de tărăboiul făcut în ajun, fără ca totuși să se corijeze vreodată și reîncepînd tămbăul la cea dintîi ocazie.

Ei bine, acest tip de zurbagiu tiran își schimbă firea. În fața spectrului mașinii dușmane, care avea să-l înlocuiască și împotriva căreia nici o forță umană nu putea lupta, el fu cuprins de un fel de mistică a solidarității. Pînă atunci, el își închipuia că este un factor social indispensabil și se credea tare. Acum avea dovada nemernicei lui slăbiciuni. Era aruncat ca o unealtă netrebnică. Nici statul, nici Dumnezeu nu voiau să se întrebe ce avea să devie el, cu nevasta și copiii lui.

Și totuși ! Un salvator mijea la orizontul disperării lui : sindicalismul, înfrățirea națională și internațională a tuturor victimelor mașinismului. Dar, pentru ca acest salvator să poată să-și exercite forța, să-și joace rolul, era

absolut obligatoriu ca el, hamalul, să nu mai fie același om. I se cereau virtuți de care totdeauna își bătuse joc. Trebuia să fie mereu îngrijorat de amenințarea care avea să apese pe tot restul zilelor lui. Să nu mai bea ca un nesocotit; să nu mai caute gîlceavă tovarășilor săi de viață; să renunțe la orice destrăbălare, iată prima condiție a succesului ce putea să-l aștepte de la o luptă care se anunța teribil de grea. Din drepturile lui civice, din datoriile lui sociale, pe care le disprețuise în chip sistematic și din care stăpînii lui, exploatîndu-i ignoranța, trăgeau mari beneficii, el trebuia pe viitor să-și facă armele de război social.

Toate acestea, muncitorul din port le află din gura unor oratori cum nu mai ascultase încă, oameni impresionanți pe care Comitetul Central din București, mișcat de importanța evenimentului, îi trimisese la Brăila pentru mitingul organizat de Avramache în joia acelei săptămîni, ce se întîmplase să fie o zi de sărbătoare. Energicul secretar al noului sindicat profita de ea ca să infuzeze sînge revoluționar neofiților săi.

Prevăzînd o mare afluență, cizmarul închirie marea sală a teatrului „Rally" care, cu toată mărimea ei, gemea sub greutatea mulțimii ce se înghesuia din staluri pînă la galerie. Nu se făcuse nici un fel de convocare prin afișe. Un cuvînt suflat marți seara comitetului sindical ajunse ca să răspîndească în tot portul vestea mitingului și să popularizeze numele celor doi oratori sindicaliști delegați de „Centru", Cristin, plăpumarul din București și Gheorghiu, dulgherul din Ploiești.

Erau două tinere și viguroase vlăstare ale pămîntului, apărute a doua zi după moartea jalnică a plăpîndului copac exotic ce era Partidul socialist doctoral, uscat din lipsă de bălegar indigen. Cristin, adevărată prăjină, abia ieșit din adolescență, avea vorbirea curgătoare, deși cam alandala, însă violența lui sentimentală ridica masele. Era totdeauna pus să vorbească cel dintîi, pentru ca vorbitorul următor să poată tempera entuziasmul agresiv al auditorilor și să înlăture riscul unui asalt pe baricade, pe care junele militant îi plăcea totdeauna să le evoce, spu-

megînd. Avramache îl sfătui să-şi modereze cu prudenţă limbajul obişnuit.

Gheorghiu, negru ca un ţigan, bogată chică creaţă, tot aşa de înalt şi de slab, se deosebea cu totul de celălalt prin temperamentul lui dramatic, curios impregnat de cel mai surprinzător umor. Originar din regiunea petroliferă, el îşi petrecuse copilăria cu ochii aţintiţi asupra oamenilor care ieşeau din sondele în flăcări şi ardeau, ca nişte torţe vii, alergînd pe cîmpie. Povestind, în propaganda lui, viaţa infernală a acestor ocnaşi ai aurului negru, el mişca asistenţa pînă la lacrimi, apoi, fără tranziţie, dar cu mult tîlc, improviza o anecdotă care înveselea toate feţele. Gheorghiu ştiu să fie şi la Brăila acelaşi orator hazliu.

El se urcă la tribună după Cristin, al cărui discurs fu plin de o vagă demonstraţie a luptei de clasă şi de o interpretare destul de colorată a rolului maşinii în viitorul omenirii. Gheorghiu îşi uimi ascultătorii prin cunoştinţa lui precisă a vieţii hamalului brăilean, căruia nu pregetă să-i adreseze aspre mustrări pentru moravurile lui urîte ce-l făcuseră faimos în toată ţara. Fondul cuvîntării lui fu un atac viguros împotriva inumanului progres al tehnicii moderne, de care singuri capitaliştii profitau, în paguba muncitorilor, osîndiţi să plătească gloaba cu membrele lor amputate, uneori cu viaţa, sau rămaşi pe drumuri muritori de foame.

— Aşa că, făcu el deodată, batjocoritor, tare m-am minunat cînd am citit azi-dimineaţă în ziarele locale, nu ecouri de suferinţele ce vă aşteaptă, odată cu apariţia elevatoarelor, ci scîncelile scribilor în solda burgheziei, plîngînd soarta armatorilor şi pe aceea a vătafilor, atît unii cît şi ceilalţi ameninţaţi, după cît se pare, în existenţa lor, de subversiva voastră hotărîre de a vă apăra pielea cu orice preţ. Nu e mai puţin adevărat că aceşti armatori şi aceşti vătafi încep şi ei să se plîngă de greutatea vieţii. Asta îmi aminteşte fabula următoare: Într-o ogradă ţărănească, o căruţă şi o sanie se plîngeau, ca două cumetre, de trista lor soartă: „Toată viaţa, zicea căruţa, trebuie să alerg pe o căldură care îmi usucă mădularele. Uneori simt că mă desfac în bucăţi. Mă dor toate încheieturile. Nu mai pot! M-am săturat de viaţa asta!". „Dar eu? replică sania; deger de la un capăt la

altul al iernii, tîrîtă, hîrjită pe niște drumuri îngrozitoare! Pot să spun că viața mea e un iad !“ Dar o biată rablă de cal, auzindu-le cum se văicăreau, se întoarse către ele : „Fir-ați ale dracului de păcătoase ! făcu el, vă bociți că sunteți chinuite, una iarna, cealaltă vara ? Ce să mai zic eu, atunci, de bietele mele oase, că trebuie să vă tîrăsc singur, pe amîndouă, și iarna și vara ?“

Ați înțeles morala acestei fabule, prieteni ? Căruța, sunt armatorii. Sania, vătafii. Iar veșnica gloabă, sunteți voi !

Toată sala în picioare aplaudă, rîzînd cu lacrimi.

Surpriza cea mare, la întrunirea aceasta, fu însă, pentru toată asistența, corul compus de vreo cincizeci de tinere voci, improvizat de Avramache în mai puțin de trei zile și care apăru pe scenă, spre mirarea generală, la sfîrșitul întrunirii. Fete și băieți, cu privirile naiv suspendate pe buzele cizmarului, intonară cu o însuflețire care ridică pe toată lumea în picioare, *Internaționala* și *Fraților soldați, nu ne împușcați !* În entuziasmul lor, hamalii erau gata să dărîme sala. Mulți voiau să se precipite pe scenă, ca să-și sărute copiii, pe care mamele sindicaliste, confundînd manifestația de acum cu 10 Mai sau cu încoronarea regelui, își îmbrăcaseră copiii în costum național.

Puțin mai tîrziu, privindu-i traversînd centrul orașuului, în fruntea cortegiului care se formase singur în stradă, primul procuror zise prefectului de poliție :

— Ei, spune-mi dacă îți dă mîna să comanzi soldaților să tragă asupra acestor... „internaționaliști“, care se gătesc cu costum național și roagă pe soldați să nu-i împuște !

Declarația asta fu numaidecît ilustrată de un mișcător incident. Un căpitan de artilerie, cu tîmplele albe și purtînd doliu la braț, părăsi brusc terasa cafenelei unde se afla împreună cu alți camarazi, alergă la grupul de coriști și, luînd în brațe o drăguță fetiță de vreo șase ani, dispăru cu ea într-o mare cofetărie. Tot cortegiul se opri. Mama copilului părăsi grupul de manifestanți și voi să urmeze pe răpitor, dar nu îndrăzni să pătrundă în luxoasa prăvălie, de unde ofițerul ieși, ducînd de mînă fetița

care de-abia putea să ţie sub braţ o mare cutie cu bomboane. După ce o acoperi de sărutări, el o dădu mamei, explicîndu-şi gestul prin faptul că avusese de curînd durerea să piardă singurul lui copil, o fetiţă de aceeaşi etate.

— Seamănă atît de mult cu a mea, zise căpitanul, reţinîndu-şi din greu lacrimile, încît mi s-a părut că revăd pe Olguţa mea, în ziua cînd a venit, gătită ca a d-tale, să mă felicite pentru cincizeci de ani pe care îi împlineam.

Femeia plînse, voind să sărute mîinile nenorocitului tată. Publicul care privea scena, plînse şi el.

O mentalitate nouă, în legătură cu această viguroasă mişcare populară se creă în oraş. Nu se putea contesta muncitorilor din port dreptul de a se apăra împotriva unei inovaţii tehnice care ameninţa existenţa lor. Aceşti şase mii de muncitori, împreună cu familiile şi numeroasele lor neamuri din oraş şi de la ţară, formau trei sferturi din populaţia judeţului. Ei aveau copii în şcoală şi la cazarmă, şi făceau să prospere cea mai mare parte a comerţului local, căci bogaţii, din snobism, îşi aduceau toate cele necesare din Bucureşti sau din străinătate. Se cita cazul unor familii care, cu prilejul unei căsătorii, comandaseră la Paris pînă şi cîrpele de bucătărie.

În vremea asta, muncitorul din port îşi urca femeia şi copiii în căruţa lui ori în aceea a fratelui ori cumnatului, împodobind-o uneori cu crengi de salcîm înflorit ori salcie, şi pornea să cutreiere tîrgul o dimineaţă întreagă, făcînd cumpărături pentru toată lumea. Negustorul îl recunoştea şi-l saluta de departe, chemîndu-l „nea Neculăiţă" sau altfel şi felicitîndu-l pentru noul născut pe care nevasta îl alăpta în plină stradă. Uneori concurenţa obliga pe negustor să posteze în drumul acestui client sigur o droaie de băieţi, viitori comercianţi, care înconjurau pe om, îl trăgeau de mînecă, împingînd la nevoie îndrăzneala pînă a-i lua şi căciula, numai ca să-l hotărască să intre în prăvălie. După un bun alişveriş, muşteriu şi negustor se duceau la cîrciumă să se cinstească, plătind fiecare un rînd.

Toată această lume de comercianți mai mari și mai mărunți luă partea omului care ducea sacul în spinare, nu numai din interes, ci și din simpatie, fiindcă aveau aceeași obîrșie. Fiecare închise ochii și uită de socialism, această „invenție a jidovimii internaționale care voia să stăpînească universul", după cum spuneau antisemiții.

— Elevatoarele, răspundeau negustorii, și ele sunt o invenție a jidovimii internaționale, numai atît că elevatoarele nu vin, ca hamalul, să-mi facă dever în prăvălie. Deci, atîta pagubă pentru ele !

În fața acestei întorsături a opiniei publice, de-a dreptul favorabilă sindicaliștilor, armatori și autorități dădură înapoi. Mașinile, gata să funcționeze, trebuiră să mai zăbovească în șantierele din Galați. Era neîndoios că singura lor apariție în port ar fi dezlănțuit un uragan de mînie justificată.

Nu era însă mai puțin adevărat că, după o săptămînă sau două, elevatoarele trebuiau să fie aduse. Iată de ce autoritățile căutară să trateze. Avramache fu convocat într-o dimineață în cabinetul prefectului de județ, unde cizmarul se află în prezența fraților Thuringer și a lui Carnavalli. Prefectul îl întrebă dacă nu era chip să se ajungă la o înțelegere :

— N-ai să-mi spui, făcu el, că d-ta crezi o clipă în suprimarea pur și simplu a acestor mașini ! Au fost aduse. Deci, vor lucra, mai curînd sau mai tîrziu.

— Netăgăduit ! răspunse secretarul sindicatului. Dar, dacă nu cred în suprimarea lor, cred în altceva, și iată unde nu o să ne înțelegem. Numai că, în chestiunea aceasta, bănuiesc, d-le prefect, că veți fi singur de părerea d-voastră, căci acești domni armatori vor fi de părerea mea.

— În ce chestie ?

— În aceea a suprimării vătafilor. Veți recunoaște și dumnevoastră că vătafii nu pot să pretindă că sunt, ca elevatoarele, o inovație tehnică. Elevatoarele au viitor, cu voia sau fără voia noastră. Vătafii, nu ! Ei reprezintă o instituție învechită, plină de nedreptăți față de muncitori. Oameni responsabili, delegați de sindicat, pot să-i înlocuiască cu ușurință. Dacă aprobați, mă însărcinez cu restul.

— Noi suntem gata să subscriem imediat! exclamă Carnavalli.

Omul guvernului privi în pămînt, roșu de mînie.

— Sunteți cam grăbiți, domnilor. Aici, eu tratez!

„Știam eu bine că politica e mai tare!“ gîndi Avramache.

Prefectul îl concedie.

— Foarte bine, domnule secretar. O să ne gîndim.

Iar după ce plecă cizmarul:

— De ce nu mă lăsați să fac cum știu eu? zise el armatorilor. Pentru dumneavoastră, vătafii sunt o cantitate neglijabilă. Pentru noi, ei joacă un rol capital în politica județului, căci brutele astea sunt toți oameni cu avere și fiecare dintre ei posedă zestrea lui electorală. Pe cînd hamalii... Știți că la noi toată țărănimea, precum și orășanul care nu e proprietar sau n-are patru clase primare, votează în colegiul al treilea. Trebuie deci cincizeci de țărani sau tot atîția hamali, ca să dea dreptul la un vot. Înțelegeți, acum? Nu e ușor să găsești votul acesta, fără ajutorul vătafilor.

— Poate vă e mai ușor, zise Max Thurniger, să vă procurați acest vot păstrînd pe vătafi și împușcînd pe toți cei care votează în colegiul al treilea. Halal de legi și de politică! Dar asta nu ne privește. Totuși, nu ținem să plătim oalele sparte în acest conflict. Ne trebuiesc elevatoarele, care sunt aduse cu autorizația guvernului.

— Mă fac tare să le pun la dispoziția dumneavoastră, fără să mă ating de vătafi. În schimb, am să mă ating de acest cizmar improvizat secretar, care nu e din orașul nostru și pe care am să-l expediez la iuțeală în orașul lui. După asta, hamalii vor fi mai cuminți. Credeți-mă!

În seara aceleiași zile, Adrian alergă la Avramache.

— Pot să spun ce s-a petrecut în cabinetul prefectului, după plecarea ta: vei fi trimes pe curînd la locul tău de origină! Ce-ai de gînd să faci?

— Nimic. E perfect. Dealtfel, mă așteptam. Acesta e întîiul și cel mai blînd dintre mijloacele pe care burghezia le are în arsenalul ei represiv împotriva clasei muncitoare organizate.

— Bine, dar ți se prăbușește o așezare lungă de treizeci de ani în acest oraș. La Focșani, tu nu mai ai acum nici un rost, vei fi un străin. Mai ales că erai un străin chiar și de pe vremea cînd unchiul tău te dezmierda cu ciocanul și cu vergele înroșite.

— Așa e viața militantului revoluționar. Trebuie să știi să suferi pentru convingerile tale.

— Bun ! zise Adrian, ridicîndu-se. Mă duc.

— Mai stai puțin !

— Nu. Am o idee care mă arde ! La revedere, pe mîine.

— Vezi să nu faci vreo prostie ! îi strigă cizmarul din urmă.

Adrian se duse să se închidă în camera lui, unde petrecu o jumătate din noapte ca să scrie un lung articol și o scrisoare. Gîndul lui se ducea la un om cu temperament de mare luptător și jurnalist de rasă, care-și cîștigase pe atunci admirația tinerimii idealiste, grație campaniilor ce se duceau pe teren curat democratic împotriva politicianismului gheșeftar : era Constantin Mille. El tocmai lansase ziarul *Dimineața,* în care lua viguros apărarea tuturor năpăstuiților. Eficacitatea campaniilor duse de ei împotriva stăpînirii abuzive, asigura acestui organ popular un răsunet din ce în ce mai adînc în straturile de jos.

La ușa lui Mille și a *Dimineții* hotărî Adrian să bată cu tot avîntul tinereții lui generoase. În articolul ce-l scrisese povestea, într-un chip vioi și juvenil, lupta înăbușită ce se dădea în port și care avea să izbucnească în curînd la lumina zilei. Cu prudență, el scotea din cauză atît pe negustorii de cereale, cît și elevatoarele, ataca violent pe vătafi și demasca atitudinea odioasă a guvernului, care se solidariza cu aceștia din urmă împotriva unui popor de șase mii de muncitori și se pregătea să izgonească din Brăila pe secretarul tînărului sindicat, a cărui fotografie o trimetea însoțită de o mișcătoare povestire biografică. În scrisoare spunea cine este și ruga pe director să ia apărarea muncitorilor.

În cele trei zile care urmară, îi fu aproape peste putință să închidă ochii noaptea, iar a patra zi de dimineață fu gata să leșine de bucurie : articolul lui, *În*

portul Brăilei se afla în prima pagină, cu titlul pe trei coloane, cu fotografia lui Avramache în mijlocul textului și cu semnătura *Azog*.

Nu avu tăria să-l citească. Se afla cu Ana pe bulevadrul Carol, ducîndu-se la piață. Fără să sufle o vorbă, îndoi ziarul și-l băgă în buzunar, dar nevoia de a izbucni îl stăpînea atît de tare, încît îl făcu să arunce coșnița în aer și să țopăie ca un smintit, apoi, repezindu-se la Ana, o strînse de braț pînă ce o făcu să țipe :

— Ce te-a apucat ? Ori ești nebun ?

— Nu ! Dar am o poftă turbată să mă arunc în Dunăre și îmi pare rău că nu pot s-o fac numaidecît !

Se opriră ca să se uite un moment unul la altul.

— Doamne ferește ! exclamă Ana speriată. Tu nu ești ca de obicei ! Nu mai ai aceeași privire !

— Cu siguranță ! Ți-am spun că mă faci atît de fericit, încît într-o zi aș fi capabil să reușesc tot ce aș întreprinde. Ei bine, am și reușit ceva. Și acum, dacă ai fi o adevărată eroină, mi-ai da voie să te mușc de un picior !

— Adrian, mă sperii !

Ana sări în lături, privind împrejurul ei și închinîndu-se.

— Haide, liniștește-te, zise Adrian, mai calm. Am să fiu cuminte. Dar, crede-mă, aveam dreptate cînd îți spuneam că toată puterea îmi vine de la dumneata. Ceea ce am reușit azi, am făcut-o gîndindu-mă la dumneata și la un om la care țiu mult. Eu nu pot să fac lucruri minunate decît gîndindu-mă la cineva care mi-e drag. Singur nu-s bun de nimic.

Ana nu înțelegea o iotă din tot ce spunea el, dar era mulțumită să-l vadă redevenind așa cum îl cunoștea. O clipă crezuse că a înnebunit cu adevărat.

Adrian nu-i mai dădu nici o atenție și nu văzu nimic din tot ce era în tîrg în dimineața aceea. Se gîndea la Avramache, căruia prefectura îi acordase trei zile ca să-și lichideze afacerile și să plece. Astăzi, la prînz, expira termenul. Adrian ardea de nerăbdare să știe ce se petrecea în strada Griviței. Vor fi ghicit că articolul era al lui ? Cu siguranță !

Astfel, secretarul izgonit din oraş, sindicaliştii vor şti că un alt tovarăş, care nu poate fi gonit, veghează asupra lor cu sprijinul unui mare ziar. Căci Adrian era acum încredinţat de ospitalitatea pe care *Dimineaţa* o va acorda în coloanele sale viitoarelor doleanţe ale muncitorilor din port în lupta cu vătafii.

Această convingere deveni certitudine, la întoarcerea lui din piaţă. Domnul Max chemă pe Ana în biroul lui.

— Priveşte, zise el, arătîndu-i articolul şi o scrisoare emanînd din „Cabinetul directorului" *Dimineţii*. E aci un foarte important articol care ne priveşte, semnat *Azog*. Şi iată o scrisoare pe care directorul acestui ziar o adresează lui Adrian al nostru. Nu crezi tu că *Azog* şi Adrian Zografi sunt una şi aceeaşi persoană ?

— Cum ? făcu Ana, roşie de plăcere. Tu crezi că Adrian a scris asta ?

— Fără nici o îndoială. Şi totul e aşa de bine spus, încît îmi vine să mă duc să-l sărut. Se vede bine că băiatul ăsta nu e un simplu servitor. El e chiar un tînăr plin de talent ! Dar cînd s-a deprins în meseria de jurnalist ? Iată-l dintr-o dată în corespondenţă cu Constantin Mille, proprietarul a două mari cotidiene şi unul dintre oamenii cei mai influenţi ai ţării. E minunat !

— Ah ! strigă Ana. De aceea voia el adineauri pe bulevard să se arunce în Dunăre !

Max Thuringer bolovăni ochii.

— Voia să se arunce în Dunăre ? ! Dar n-a făcut nici un rău, din contra ! De ce să vrea să se înece ?

Ana fu confuză.

— Nu ! Nu să se înece. Era, aşa, din fericire.

— Ei bine, se aruncă cineva în apă cînd e fericit ? Curios chip de a-ţi manifesta fericirea ! Du-te şi spune-i că domnul Bernard şi cu mine îi strîngem mîna şi îi mulţumim pentru serviciul ce ni l-a făcut. Şi să nu se mai gîndească să se arunce în Dunăre !

Ana alergă la bucătărie. Adrian era în odaia lui, unde îşi schimba hainele, ca să se ducă la Avramache. Ea îi dădu scrisoarea şi, brusc excitată, îl cuprinde în braţe şi îl sărută pe obraz. Scrisoare şi sărut, dar mai ales acesta din urmă, făcură pe Adrian să simtă că i se sfîrşesc puterile. El se întinse pe pat şi închise ochii. Văzîndu-l atît

de pasiv, ea îl mai sărută o dată și fugi ca o căprioară, speriată de propria ei îndrăzneală.

Adrian înțelese, din felul cum Ana îi adusese scrisoarea, că stăpînii lui au ghicit totul, dar aceasta îl lăsă aproape indiferent. Chiar și scrisoarea, care îl intriga mai mult decît orice, uită un moment s-o citească, copleșit de pasiunile ce i le răvășise sărutările neașteptate ale Anei. De astă dată, contactul corpului și mai ales acela cu totul nou al buzelor ei, nu-i mai comunicau fericirea ideală de totdeauna, ci o nevoie imediată de a o răsturna pe pat și de a face din ea ce făcuse din Iulia.

„Și pe urmă ? se întrebă el. Pe urmă voi avea două Iulii, dar nici o plăcere divină !"

Ideea că însăși Ana nu era în fond decît tot o Iulie, îl disperă. Ce va deveni el în ziua cînd spectacolul acestei frumuseți armonioase nu-i va mai produce decît dorinți trupești, așa cum se întîmpla cu durdulia unguroaică ? În ziua aceea nu numai că n-ar fi în stare să scrie articole frumoase, nici să încerce o descriere literară, așa cum își propunea, dar nu va mai avea nici măcar poftă de a mătura birourile. Va trebui atunci să plece, să-și reia haimanalîcul fără scop, nici rezultat. Ce pericol ! Ce-i de făcut ?

Adrian deschise scrisoarea. O clipă, crezu că n-are s-o poată descifra, atît era scrisul de mărunt și încîlcit. Niște purici striviți pe două pagini. Constantin Mille începea astfel scrisoarea :

„*Tinere Adrian Zografi,*

După cum vezi, publicăm în prima pagină a Dimineții *de azi articolul d-tale* În portul Brăilei, *aproape fără să ne atingem de el.*

Dacă, așa cum presupun, acesta e primul d-tale articol, apoi e strălucit. Felicitările mele ! Scrie-mi dacă ai vreun plan, vreo campanie de dus în această afacere a vătafilor sau altceva privind viața muncitorilor din port, pe care pare s-o cunoști foarte bine".

. . . .

Directorul *Dimineții* îl ruga să se pună în legătură cu reprezentantul local al ziarelor sale, căruia i se trimisese instrucțiuni în acest sens. Adrian putea să se servească

de telegraf, pentru orice chestiune urgentă. În sfîrşit, Mlle îi oferea o plată pentru fiecare articol şi-l întreba dacă n-ar fi dispus să devie, după un timp de încercare, corespondentul lui la Brăila.

„Corespondent, nu, gîndi Adrian, ducîndu-se repede spre strada Griviţei ; trebuie să te amesteci fără voie în multe murdării democratice. Dar o serie de articole, da, se poate. Asta nu-mi ştirbeşte independenţa".

Şi imediat îi trecu pe sub ochi titlul general al acestei serii de articole : *Lipitorile portului.* Suna bine. Apoi, cîteva subtitluri : *Cine sunt vătafii ; Robie modernă ; Misterele baniţei cu două capacităţi* (dintre care una sărăceşte pe armator, iar cealaltă îmbogăţeşte pe „credinciosul" lui magaziner) ; *„Patriotismul" autorităţilor noastre ; Omul din port în faţa elevatorului ; Datorii democratice.*

Adrian vedea cu precizie materia pentru o duzină de articole. Ardea deja de nerăbdare să scrie pe cel dintîi, care ar fi un fel de *Introducere.* Cititorul trebuia familiarizat cu unele generalităţi ignorate de marele public, ca să fie scutit mai tîrziu de explicaţii plictisitoare.

„Şi, de astă dată, voi semna cu numele meu întreg, îşi zise el. *Azog,* cam miroase a evreu, şi nu ţiu să încaseze altul o trînteală ce mi-ar fi destinată, dacă într-adevăr campania mea ar avea o astfel de urmare".

Ajungînd în strada Carantinei, Adrian întîlni pe Ion Rizu, anarhistul, a cărui mină îl înspăimîntă. Bietul băiat se vedea bine că era tuberculos. Adrian nici nu îndrăzni să-l întrebe cum o duce cu sănătatea. Rizu îl felicită pentru articol

— Dai dovadă de frumos talent. Intri în lupta socială, arătînd de la început că eşti o forţă. Pe cînd eu, nu fac nici o ispravă. Ba da ! mor de ftizie galopantă. Dar n-am să aştept pînă voi cădea din picioare. Am s-o scurtez. Înainte însă de a sfîrşi, am să-mi arăt şi eu colţii domnilor acestora care îşi bat joc de omul fără apărare.

Ei făcură o bucată de drum împreună. Adrian profită de un moment favorabil ca să-i strecoare doi poli în buzunarul hainei, apoi îl părăsi, promiţîndu-i să vie într-o zi să îl vadă.

Cînd intră în atelierul cizmarului, mai mulți tovarăși tocmai îl întrebau pe secretarul sindicatului cine era „acest *Azog ?*".

— Iată-l pe Azog ! strigă Avramache, strîngînd viguros mîna lui Adrian. Bravo băiete ! Ne-ai făcut mărț pe toți, iar pe unii i-ai pus cu botul pe labe ! Reprezentantul *Dimineții* a fost adineauri aici, ca să ne spună că la ora nouă nu se mai găsea un număr în tot orașul și că a cerut telegrafic încă cinci sute de foi. E un succes fără precedent pentru gazetă. Încă vreo cîteva articole la fel și *Dimineața* devine pîinea zilnică a hamalului din port. Dar să nu-ți faci nici o iluzie în ce privește rezultatele. Tot unui organ burghez, îi aduci cititori, ceea ce creează o confuzie de spirite. Și dacă într-o zi vei avea poftă să faci pe Don Quijote în coloanele aceleiași *Dimineți,* ai să vezi ce fel de picior în... dindărăt ai primi de la „tovarășul" Mille.

— Ca și cum tovarășii autentici n-ar fi capabili să-ți facă la fel ! Cel puțin, o lovitură de picior burghez nu te doare la inimă. Dar, ia spune-mi mai bine, cum stai cu trimiterea la urmă ?

— Ah, nu știi ? Ei bine, neputînd să-mi termin toate afacerile în termenul de trei zile ce mi-a fost acordat, am făcut o cerere de prelungire pentru încă trei zile, care mi s-a admis.

— Apoi, o să urmeze o prelungire la calendele grecești, zise Adrian.

— Asta nu ți-o garantez, dar ceea ce e sigur și care mă bucură enorm, e că acum n-am să mai plec fără să fi împușcat cîteva rațe în bălți. Plăcerea asta voi avea-o la sfîrșitul săptămînii, duminică dimineața în zori. Dacă mai ții să mă însoțești, vino să te culci aici sîmbătă seara. La două dimineața vom fi în luntre. La înapoiere, înainte de amiază, te voi prezenta poporului sindicalist : „Iată pe Azog al vostru !" Și îmi voi lua rămas bun.

Adrian acceptă și plecă. Nevoia de a-și scrie articolele cît mai repede îl făcu să-și neglijeze treaba două zile de-a rîndul. Departe de a-l certa, Ana veni de mai multe ori pe zi în camera lui, ca să-l mîngîie. Ea se gătea cu toate zorzoanele care știa că-i plac lui Adrian, punea bluzele cele mai transparente și mai ales îi plăcea să zăbovească lîngă el dimineața, abia ieșită din pat, cînd mirosul

și goliciunea pe jumătate ascunsă a corpului ei zăpăceau capul adoratorului. Dealtfel, chiar și ea își cam pierduse capul, de cînd Adrian se revelase gazetar de talent.

El scrise două zile și două nopți, odihnindu-se foarte puțin și mîncînd mai nimic. În schimb, bea multe cafele și fuma ca un turc.

Dezmierdările Anei nu-l scoaseră din hotărîrea lui de a o păstra „sublimă". Și ea, gingaș cinstită, nu depăși limitele cele mai înaintate ale nechibzuinței femeiești, în ciuda dorințelor ei secrete. Dar virtutea ei nu mai atîrna acum decît de un fir de păr, pe care Adrian putea să-l rupă în orice moment.

VII

Adrian își termină articolele sîmbătă seara, le expedie și se duse la Avramache, unde se simți așa de obosit încît adormi îndată după masă, înainte de apusul soarelui.

Era în ultimele zile ale lui septembrie, în plin cules al porumbului. Cele dintîi sute de căruțe de porumb, venind din interiorul județului și sosind pe piața Brăilei, erau luate cu asalt ca pîinea caldă, de către exportatori, deși nu mai rămăsese nici un loc unde să le înmagazineze. Le descărcau pe pavajul portului, de-a lungul cheiurilor, formînd enorme grămezi în șiruri nesfîrșite, peste care se aruncau noaptea țoluri.

Cizmarul vînător și tovarășul lui, servitorul jurnalist, defilară în zorii zilei pe dinaintea acestor nenumărate grămezi de porumb, deasupra cărora se vedea, ici-colo, dormind un păzitor de noapte. În momentul de a se urca în luntre, vederea lor fu izbită de o masă informă de fierărie uriașă care se profila la orizontul cenușiu, departe, în susul fluviului. Semiobscuritatea ce domnea, precum și pădurea de catarge și de coșuri de vapoare te făceau neputincios să definești natura acestor aparate monumentale, dar cei doi prieteni bănuiră adevărul.

— Nu crezi tu, zise Avramache, că acestea sunt în sfîrșit elevatoarele plutitoare ? În cazul acesta, au fost aduse pe nesimțite, tîrziu, astă-noapte, căci nimeni nu mi-a vorbit de ele aseară. Nu s-a știut absolut nimic de posibila lor sosire, altfel, în momentul de față, cheiurile ar fi în-

țesate de lume. Oricum, haide pe Dunăre. De acolo vom putea privi în voie. Și, atunci, vom vedea dacă ne mai putem gîndi la vînătoare sau va trebui să ne întoarcem și să alergăm la... arme !

Portul era pustiu. Din distanță în distanță, o santinelă cu baioneta la armă se plimba somnoros. Pe vreun șlep, o pompă de mînă scotea apa din fundul vasului, tulburînd tăcerea nopții cu clămpănitul ei ritmic. Pretutindeni, lumini roșii și albe ale vapoarelor. Răsfrîngerea lor șerpuită pe suprafața netedă a fluviului, se pierdea la infinit.

Adrian și Avramache vîsliră în susul apei, apoi se depărtară în larg. Cînd fură la vreo două sute de metri de țintă, zorile albe le îngăduiră să se convingă de trista realitate. Se aflau, într-adevăr, în fața celor trei elevatoare așteptate. Se putea vedea deslușit forma lor deosebită de aceea a elevatoarelor care funcționau în docuri. Erau mai mari, cu duble turnuri înalte și cu mici punți transversale. Aspect hidos. Adevărate mașini ale nenorocirii.

— Zadarnic să mai înaintăm, zise cizmarul lui Adrian, care vîslea. Hai să ne pregătim de război.

Dar Adrian vîslea mereu. Zărise o barcă fără vîslaș, nici vîsle, care se lăsa dusă de cursul apei, venind din direcția elevatoarelor. El voia să-i taie drumul și să vadă dacă era într-adevăr neocupată.

— Caută s-o apuci în treacăt, șopti Adrian tovarășului său, am s-o abordez cît mai aproape. Vezi, ai zice că nu-i nimeni în ea. Ce-o mai fi și asta ?

Puțin mai tîrziu, cele două bărci se izbeau ușor, se uneau și se lăsau tîrîte de curent. Din fundul luntrei ce părea a fi goală, un om lungit ridică capul și zise, cu o voce surdă :

— Nenorocire vouă, afară numai dacă nu sunteți de la poliție !

— Ion Rizu ! strigă Adrian. Ce faci tu aici ?

— O-o-oh ! gemu dureros anarhistul. Tu ești Adrian ? Ce sinistră întîmplare te aduce aici ? Fugiți, prieteni, părăsiți-mă, depărtați-vă de barca mea ! O frînghiuță în luntre se desfășoară de pe ghemul ei și va provoca peste o clipă o explozie pe unul din cele trei elevatoare ! Eu o să mă duc în Dunăre, dar voi o să fiți prinși și o să plătiți în locul meu !

— Nu, Ioane ! răcni Adrian. Nu face asta ! N-o să plătim numai noi, ci întreaga mişcare muncitorească ! Unde e sfoara ? Taie-o repede !

În clipa aceea, o puternică detunătură zgudui văzduhul.

— Trăiască anarhia ! strigă Ion Rizu, şi imediat dispăru în apă.

— Cine e omul acesta ? întrebă Avramache, luîndu-şi capul în mîini.

Luminile tremurînde ale vapoarelor năşteau şi mureau în undă, odată cu alunecuşul liber al celor două luntre, în timp ce aurora făcea ca pînza fluviului şi creştetele sălciilor să se arginteze din minut în minut. În liniştea universală, goarna pichetului de grăniceri sună alarma. Imediat, un motor începu să sforăie şi o şalupă porni în goana mare în direcţia eroilor noştri, singurii vizibili pe întinsa nuditate a Dunării. Ei fură repede ajunşi, iar barca lor, agăţată de şalupa ocupată de un sergent şi doi soldaţi.

Acum era ziuă. Adrian şi Avramache păreau împietriţi. Sergentul sări în luntrea lor, pe care o scotoci cu privirea.

— Cine sunteţi ?

— Nişte vînători, după cum poţi vedea, răspunse Avramache, arătîndu-i puşca cu două ţevi şi toate dichisurile.

— Dar barca asta goală, ce-i cu ea ?

— Acolo ai să găseşti ce cauţi, zise Adrian, dar omul care era în ea s-a înecat. S-a aruncat în apă, în momentul exploziei, pe care ne-a declarat că el a provocat-o. L-am cunoscut bine pe omul acesta, era un anarhist.

Sergentul păru satisfăcut.

— Bine. O să povestiţi toate astea la Căpitănia portului.

O jumătate de oră mai tîrziu, două escadroane ale regimentului unsprezece cavalerie ocupau toate drumurile care duceau la elevatoare. Cel dinamitat de Rizu nu suferise decît la punte uşoare stricăciuni. O populaţie nevinovată, alarmată de vestea atentatului, avea să sufere consecinţe mult mai grave. Ea năvăli în port, unde poliţiştii nerozi şi zăpăciţi de spaimă o brutalizară fără milă.

Ori, cum era duminică, oamenii se plimbau liniştiţi. Familii întregi, cu socri, bunici şi plozi, plecaseră dis-de-dimineaţă să vadă „elevatoarele pe care un anarhist le-a înecat". Natural, se spunea asta cu multă simpatie pentru om şi pentru fapta lui, cu atît mai mult cu cît Ion Rizu plătise cu viaţa actul lui de răzbunare. Şi mulţi fură dezamăgiţi, cînd aflară că „bomba" nu făcuse decît o gaură... „în apă !"

— Mai mare daraua decît ocaua, spunea fiecare. Ce trebuia să scoată armata pentru nimica toată !

Trebuia totuşi s-o scoată. Căci pe lîngă hoinarii ce veneau în port din simplă curiozitate, mai erau şi hamalii cărora sosirea maşinilor le umpluse inima de groaznică ură. Şi oamenii aceştia nu glumeau. Dacă vreo mie dintre ei nu mai purtau cuţit, aproape toţi ceilalţi îl purtau încă, deşi erau îmblînziţi de morala socialistă. Şi acum nu se mai afla unul singur care să nu fie solidar cu soarta tuturora.

Spiritele se mai înveninau şi din cauza arestării lui Avramache şi a lui Adrian, despre care nu se ştia nimic precis. Se zvonise că fuseseră „groaznic bătuţi", „puşi în lanţuri" şi pe cale de a fi trimişi la Bucureşti. Îi făceau să treacă drept „complici" ai anarhistului. Se găsise asupra lor „arme". Ca o culme a prostiei, poliţia asediase localul sindicatului, unde o percheziţie sălbatică nu mai lăsase nici urmă din ce fusese contabilitate şi casă ; o parte o distrusese pe loc, cealaltă o luase fără nici un fel de formalitate

Astfel, greva generală a portului se declară singură şi cu totul pe neaşteptate. Rămaşi fără conducători, miile de muncitori se duseră să-şi arunce greutatea şi volumul pe toată întinderea portului, unde se lungiră la soare şi nu se mai mişcară. La venirea nopţii, masa de corpuri omeneşti rămase neclintită. Ba mai veniră şi femeile, ca să aducă bărbaţilor hrană, tutun, o haină mai groasă, ca să petreacă noaptea. Ele nu-i părăsiră decît atunci cînd trebuia să se ducă acasă ca să îngrijească de copii. Şi dacă bărbaţii dădură dovadă de un calm perfect, cel puţin la început, femeile lor, în schimb, fură de o agresivitate puţin obişnuită. Ele se duceau şi veneau numai cu cîrdul, şi vai de poliţistul care le ieşea în cale. Era straşnic scărmănat.

Mai mulți muncitori luară cuvîntul, ca să facă apel la solidaritate. Deși debutanți, știură să vorbească cu multă îndrăzneală și fond, expunînd limpede drepturile și datoriile lor. Adrian fu surprins. Tribuna nu îi intimida ca pe el, deși îi considera inferiori lui.

La propunerea lui moș Ștefan, adunarea ceru lui Adrian să accepte secretariatul organizației. El se codi.

— Mai întîi, nu mă pricep la contabilitate, și apoi nu-mi place să fiu salariatul vostru. Totuși, am să vin în fiecare seară, timp de un ceas sau două, ca să mă ocup de nevoile sindicatului, după cum făcea și Avramache.

Întîia săptămînă de grevă se termină printr-o disperare generală. Singură casa Thuringer avea șase vapoare care așteptau în port să fie încărcate cu grîne. Cît despre Carnavalli, în afară de necazul de a nu-și putea încărca vasele, mai pățise o nenorocire tot atît de neprevăzută: o telegramă îi anunța că încărcătura de grîu a două vapoare sosite la destinație se încinsese pe drum și fusese respinsă de client.

Din partea muncitorilor, nevoia de a ajuta pe cele mai multe familii rămase fără mijloace de trai, obligă comitetul de grevă să intre în fondurile depuse la casa de economie. Dar fiecare știa că nu se poate merge departe cu aceste fonduri.

Aceasta era situația cînd, lunea următoare, autoritățile, ca să dea satisfacție exportatorilor, puse în mișcare cele trei elevatoare, fiecare mașină lucrînd sub paza unei companii de soldați.

Slabă satisfacție și prost rezultat, față de riscurile pe care această îndrăzneală le comporta. Un elevator încărca optzeci de tone pe ceas. Era a treizecea parte din puterea de muncă manuală a portului. În momentul în care situația arăta limpede că totalitatea randamentului mașinilor era de zece ori insuficientă, munca celor trei elevatoare, torcînd ca niște pisici în mijlocul a vreo șaizeci de vapoare la ananghie, făcea impresia penibilă a unui om care s-ar trudi să umple un butoi de apă, servindu-se de o lingură. Hamalii aveau dreptate să facă haz de această jalnică încercare a dușmanilor lor de a-i îngenunchea.

Ori, autoritățile se bizuiseră tocmai pe o demoralizare, apoi pe o discordie și o înfrîngere a sindicaliștilor.

— O să vedeți ce dezertări compacte se vor produce în rîndurile lor, după o singură zi de muncă mecanică! asigura prefectul, acasă la Thuringer, în ajunul acestei demonstrații ridicole.

El făcea pe grozavul, fiindcă duminica precedentă reușise să zădărnicească întrunirea proiectată în oraș, interzicînd închirierea oricărei mari săli publice și trimițînd la urmă pe cei doi propagandiști, Gheorghiu și Cristin, la sosirea lor în gara Brăilei. Adrian putu totuși să ia contact cu acești doi oameni, care îl înștiințară că un ajutor moral și material va sosi pe curînd greviștilor din partea Internaționalei Muncii de la Amsterdam.

Ca să evite o eventuală dezamăgire, Adrian păstră pentru el această minunată știre. Dar, joi seara, a patra zi de muncă cu elevatoarele, o depeșe din București aducea confirmarea neașteptatului ajutor, precum și textul salutului Internaționalei către greviștii din Brăila.

Adrian voi să tipărească afișe cu acest salut. Toți tipografii din oraș îi răspunseră că poliția le interzicea executarea unei asemenea lucrări pentru sindicaliști. El plecă pe loc la Ploiești, de unde se întoarse a doua zi de dimineață, ducînd în spinare un mare rulou de afișe. La prînz, acestea erau placardate. Se putea citi, la sfîrșitul unei entuziaste exaltări a solidarității muncitorești, următoarea telegramă din Amsterdam :

„În numele lucrătorilor de transport din lumea întreagă, *Internaționala Muncii trimite salutul ei frățesc camarazilor hamali din Brăila, în luptă cu monstrul capitalist, și îi asigură de întreg concursul ei moral și material. Ea a luat toate dispozițiile pentru ca orice vas încărcat în timpul grevei să fie boicotat la sosirea lui la destinație. Trăiască hamalii din Brăila! Trăiască socialismul!*"

Și ca să le taie adversarilor pofta de a pretinde că telegrama aceasta ar fi o ficțiune, Adrian termină afișul cu următoarea declarație : „*Internaționala Muncii* însoțește depeșa de mai sus cu un prim ajutor de *treizeci mii lei*, care au și sosit și se află în mîinile Comitetului Central din București".

În după-amiaza aceleiași zile, o manifestație cum nu mai văzuse încă Brăila, parcurse în tăcere străzile principale ale orașului. Poliția încercă s-o împiedice de a trece prin centru, dar fu debordată de un val omenesc de aproape zece mii de suflete, în fruntea căruia se putea vedea un bătrîn ducînd în brațe o litografie încadrată cu pînză roșie și reprezentînd pe Cuza-Vodă, al cărui legendar spirit de dreptate părea să fie cu totul la locul lui în această manifestație.

Seara, mulți hamali se îmbătară de bucurie. Aveau acum ferma convingere că victoria lor era sigură, căci o putere nevăzută îi proteja de departe. Într-o cîrciumă, unde moș Ștefan fu tîrît cu sila, cîțiva muncitori cerură fostului rahagiu să le explice ce era această „Internațională", care avea atîția bani încît putea să trimită la toți greviștii din lume. Răspunsurile puțin limpezi ale bătrînului nu-i satisfăcură ; unul dintre ei își dădu cu părerea :

— Trebuie să fie un fel de stat, „Internaționala" asta. Își are tarapanaua ei ! Cu siguranță !

— Și a „boicota" ? îl întrebă un hamal. Ce-i asta să „boicotezi ?"

— Este să împiedici un vapor să intre în port, zise moș Ștefan, la noroc.

— Nu ! făcu muncitorul. Eu cred că înseamnă să-l *confischezi* cu totul și să-l vinzi în folosul greviștilor !

La aceste superstiții, privind puternica și misterioasa „Internațională", veni să se adauge o alta privind legile atmosferice. În ultima zi a acestei a doua săptămîni de grevă, un uragan se abătu asupra portului. El fu cu adevărat dezastruos pentru armatori și providențial pentru greviști. Căzu ca un adevărat trăsnet din senin. Ploaie și furtună surprinseră elevatoarele în plină activitate. Cu mare greutate, marinarii reușiră să închidă gurile hambarelor. Capacele și țolurile le erau smulse din mîini, pe cînd trombele de apă inundau grînele depuse în pîntecele vaselor.

Elevatoarele suferiră stricăciuni grave. La magaziile de grîne, acoperișuri întregi fură smulse ca niște simple găteje. Cît despre marfa vărsată pe pămînt, ea se trans-

formă într-o baltă vastă cît portul, în care zăceau sute de tone de porumb, grîu, ovăz, orz, secară, fasole, mei etc.

În ziua aceea, sindicaliștii evlavioși se duseră să aprindă groase lumînări înaintea Domnului și să-i mulțumească pentru ajutorul lui, mai eficace decît acela al „Internaționalei". Căci era vorba de un dezastru ce punea vîrf tuturor amărăciunilor cu care erau adăpați exportatorii din Brăila, de două săptămîni încoace. Consecințele aveau să se vadă imediat.

Lunea următoare, a treia luni de grevă, portul avea aspectul unui oraș devastat și părăsit. Vreo sută de bieți derbedei, recrutați în grabă, se tîrau de colo-colo, înotînd într-o papară de cereale care acoperea o întindere de mai multe hectare. Ar fi trebuit să se mobilizeze pe loc cîteva mii de brațe capabile de a repune în valoare această mare cantitate de grăunțe vătămate.

Fără știrea și pe deasupra capetelor autorităților, ce-și arogaseră dreptul de a duce tratativele, frații Thuringer, Carnavalli și mulți alți armatori rupseră consemnul și cerură organizației sindicale să ia în mînă formarea și conducerea echipelor de lucru. Aceasta însemna înlăturarea pur și simplu a unei părți de vătafi.

Comitetul grevei puse muncitorilor întrebarea dacă trebuia acceptată această jumătate victorie sau respinsă. Adrian pledă pentru compromis. Autoritățile sufereau o înfrîngere care le obliga să se dea la o parte. Atunci lupta avea să fie mult mai ușoară. Cu un sindicat recunoscut de majoritatea armatorilor, mai mult de jumătate dintre vătafi erau învinși. Restul putea să fie învins la prima ocazie. Și era foarte posibil ca înlăturarea să se facă fără luptă, căci casele exportatoare n-ar fi întîrziat să constate avantajele pe care le-ar avea înțelegîndu-se cu delegații sindicatului.

Contractele fură semnate în chiar după-amiaza acestei luni. Iar a doua zi portul își reluă activitatea lui febrilă în cîntecul *Internaționalei*.

Dar lucrurile nu mergeau bine deloc.

O lovitură grea fusese dată comerțului de cereale. Imobilizarea totală, timp de cincisprezece zile, a unui port de însemnătatea Brăilei, în momentul în care zeci de mii

de vagoane de grîne se îndreptau spre el, pe apă și pe uscat, cauzase pierderi ireparabile. Marfa vîndută și predată de producător, neputîndu-și găsi scurgerea naturală, a trebuit să fie aruncată acolo unde evenimentele au surprins-o. Mici porturi dunărene, gări și halte erau năvălite de mari stocuri de cereale, descărcate în saci sau vărsate pe țoluri. Le acopereau sumar cu cîteva rogojini și le părăseau, expuse furtunilor și intemperiilor.

Astfel, o întreagă recoltă fu vătămată de ploi. Ori, în lungile călătorii maritime, grînele nu suportă mai mult de optsprezece pînă la douăzeci la sută de umiditate. Această cifră depășită, ele fermentează, mucezesc, sau, ca să întrebuințăm termenul consacrat, se încing, mărindu-și uneori volumul pînă a provoca dislocarea vasului în plină mare și, deci, pierderea lui.

Ca să se remedieze în parte acest mare neajuns trebuia să se procedeze la uscarea întregei cantități de cereale udate, operație care se face cu lopata, la soare, și care durează multe zile. În mijlocul lui octombrie, așa ceva e peste putință. S-a încercat, totuși, sub un cer de plumb, dar umezeala permanentă din aer a făcut ca rezultatele să fie aproape nule. De unde, reducerea afacerilor, nerespectarea angajamentelor, procese, falimente.

În noiembrie, cînd de obicei exportul e în toi, portul somnola într-o mare tristețe. La șase decembrie, dată la care companiile de asigurare încetează să mai garanteze navigația fluvială, ultimele vapoare încărcate luară drumul Mării Negre, fugind de riscul înghețului. Portul luă atunci fizionomia lui hibernală, înainte de a fi putut să verse miile de tone de cereale pe care umezeala le consuma prin magazii și pe cheiuri.

VIII

Mîndrul gentilom italian, Luigi Carnavalli, după ce cu multă voioșie a distribuit salariul pe două luni ca gratificație anuală numerosului său personal, se omorî în ziua de 31 decembrie a acestui an. O servitoare drăgălașe, cu ochii plini de lacrimi și cu capul îmbrobodit, veni să anunțe fraților Thuringer groaznica știre, cinci minute după sinuciderea generosului ei stăpîn, a cărui somptuoasă locuință se afla numai la două sute de pași de aceea a exportatorilor germani.

Frații Thuringer se arătară foarte puțin mișcați. Răsturnați în vastele lor fotoliuri, fumînd groase trabucuri, noutatea adusă de servitoare nu făcu decît să le mărească ușor paloarea de pe frunțile lor înghețate de săptămîni întregi de perspectiva unei soarte asemănătoare aceleia a armatorului care își rezolvase toate dificultățile, trimițîndu-și un glonte în tîmplă.

— Nimeni n-ar fi bănuit așa ceva ! gemu servitoarea. Azi-dimineață ne dădea fiecăruia bacșișul obișnuit de fiecare An nou, făcea tot felul de glume, și cînd colo, ia uitați-vă ce „clocea" în cap !

— Ah ! făcu d-l Max. V-a dat bacșișul de Anul nou ? Bine că a putut să facă și asta !

Servitoarea plecă, indignată.

— Ai văzut cu ce nepăsare au primit vestea ? zise ea lui Adrian, care o însoțea la locul dramei. Totuși, d-l

Luigi era cel mai bun prieten al lor. Doamne, ce inimă rece au bogații ăștia !

— N-o au chiar așa de rece, răspunse Adrian, numai atît că alde Thuringer stau și ei prost de tot.

— Crezi ? Atunci sindicaliștii tăi sunt buni de spînzurat, căci de la ei ni se trag toate nenorocirile !

Adrian n-avea poftă să discute cu camerista afacerile sindicaliștilor. El se gîndea cu tristețe la omul de inimă care își zburase creierii și pe care îl stimase. Pe cînd mergea, înotînd în zăpadă pînă la genunchi, figura fină, inteligentă, a nenorocitului armator îi apăru sub toate aspectele pe care i le cunoscuse. Acum avea să o vadă înțepenită de moarte.

Parchetul nu sosise încă. Servitorime de prin împrejurimi staționa în fața casei, neîndrăznind să intre. Un valet al mortului făcea de santinelă pe pragul vestibulului. Văzîndu-l pe Adrian, începu să plîngă cu hohote și îl conduse în camera sinucisului. Carnavalli se omorîse culcat în pat. Capul, înclinat pe dreapta și atîrnînd afară din pat, nu lăsa să se vadă rana. Brațul care trimisese glontele ucigaș sta spînzurat deasupra covorului, unde revolverul zăcea într-un lac de sînge. Chipul mortului era alb și liniștit. Nici o urmă de convulsiuni. Pe măsuța de noapte, trei scrisori.

Adrian nu aruncă decît o scurtă privire asupra acestui tablou sîngeros, și întoarse repede spatele. Examină în treacăt dormitorul, traversă cîteva alte camere și plecă ducînd cu el imaginea unui interior supraîncărcat de mobile luxoase, de oglinzi de Veneția, de covoare și de tablouri pe care n-ar fi putut să le evalueze.

„S-a omorît omul acesta, oare, fiindcă nu putea să trăiască decît înconjurat de întreg fastul ce se vede ?" se întrebă Adrian. Căci valetul îi spusese că stăpînul lui ar fi fost nevoit să se despartă în curînd de această locuință princiară și de tot ce conținea.

„Ei bine, nu se poate concepe o frumoasă existență decît legîndu-ți zilele de mobile scumpe și de numeroase ziduri ? Un splendid animal omenesc așa cum era Carnavalli, bogat de sănătate și de spirit, avea el nevoie să-și condiționeze ființa de posesia unor valori așa de meschine ?". Adrian era incapabil să-și închipuie cum aseme-

nea aberații puteau măcar să atingă un creier sănătos, o inimă voioasă.

Totuși, el nu avu dispreț pentru cel sinucis.

„Desigur, nu știu încă decît puține lucruri despre tainele vieții, își zise el. Trebuie să existe oameni în ochii cărora mîndria ține un loc mai mare decît toate valorile reale ale vieții. Păcat".

Adrian își aminti de învinuirea pe care servitorimea lui Carnavalli o adusese sindicaliștilor de a fi responsabili de ruina cîtorva armatori. Era o parte de adevăr în afirmația asta, și el se simți vizat cel dintîi. Un sentiment de neliniște îi strînse inima, la ideea că soarta italianului ar putea să fie rezervată și fraților Thuringer. Mașinal, Adrian luă direcția portului, luptînd cu greu împotriva unei zăpezi care cădea fără încetare de două zile. N-avea nimic de făcut acasă, unde figura îngrijorată a Anei îl urmărea cu o expresie de tristețe aproape intolerabilă. Dealtfel, toată casa părea scufundată într-un fel de doliu, și Ana nu-i mai spunea tot ce se petrece.

Știa, cu toate astea, că frații Thuringer au fost nevoiți să soldeze toate stocurile avariate pe prețuri dezastruoase, și că acum toate speranțele erau puse în ultimele încărcări plecate la sfîrșitul lunii.

Această incertitudine economică a vieții burgheze celei mai invidiate puse lui Adrian mari probleme de conștiință. Șubrezimea așezărilor oricărei existențe omenești îi apăru ca un adevăr elementar. De ce dar oamenii se împărțeau în bogați și săraci și se sugrumau între ei, în loc să se armeze cu toții împotriva dușmanului comun: lipsa, mizeria ? Nu prin solidaritatea de clasă se va ajunge a se combate cu eficacitate acel flagel social, ci printr-o solidaritate universală. Căci o clasă socială victorioasă va crea oricînd nedreptăți și va arunca în mizerie alte straturi sociale. Ori, nu aceasta e suprema țintă morală a omenirii.

De fapt, Adrian nu prea vedea unde era această faimoasă solidaritate de clasă pe care socialismul o atribuia bogaților și o dădea ca exemplu celor dezmoșteniți. Ea era numai aparentă, efemeră, platonică. În realitate, burghezi și proletari sufereau de aceleași vicii, erau roși de același egoism. El asistase la uneltirile ascunse ale

firmelor „amice", care făcuseră totul ca să-l ruineze p
Carnavalli și al căror cuvînt de ordine era acum să fac
gol în jurul Casei Thuringer, ce se clătina. Dușmăni
caselor rivale, stîrnită de introducerea elevatoarelor și d
acceptarea delegaților sindicaliști în locul vătafilor, adu
sese armatorilor germani și lui Carnavalli neajunsuri car
le-au atras ruina. Și doar, acești dușmani de astăzi erau
prietenii de ieri, frați din aceeași clasă. Unde era soli
daritatea ?

În cursu lunii următoare, Casa Thuringer își închis
birourile, concediind tot personalul. Iulia, presimțin
mizeria, plecă ea singură, spunînd că se duce să se mărit
în satul ei. Ana fu mulțumită și, la rîndu-i, închise ușa l
toată lumea. Storurile ferestrelor de la stradă fură lăsat
Intrarea principală fu zăvorîtă și soneria suprimată
Locuința luă înfățișarea austeră a unui pensionat de fet

În calmele zile ale unei frumoase ierni bogată de soar
și de praf de diamant, doar bieții furnizori de merinde ma
continuau să-și strige marfa dinaintea porții de serviciu
mirîndu-se că nu mai erau primiți ca altădată. Li s
făcea semn, de la fereastra bucătăriei, că nu era nevoi
de nimic. Ei strigau de departe că nu voiau banii numai
decît, stăruiau asupra calității păsărilor sau zarzavaturi
lor aduse, împodobindu-le cu tot felul de dezmierdări
și adesea nu plecau decît după ce lăsau marfa pe perva
zul galeriei cu geamlîc.

Astfel, mizeria putu fi suportată pînă spre mijlocul lu
februarie, cînd d-l Max declară într-o zi nevestei lui c
nu mai avea o centimă. Nimic. Nici măcar suma cea ma
redusă pentru coșniță.

— Și nu poți să te împrumuți la cineva ? îl întrebă ea

— Nu ! răspunse el. Numai săracii pot să se împru
mute, ca să mănînce. Bogații, cînd sunt ruinați, nu le ma
rămîne decît să moară.

Ana veni să plîngă pe umărul lui Adrian și să-i repet
„acest răspuns de necrezut" al bărbatului ei.

— Iată-mă revenită la zilele triste ale copilăriei mele
cînd vindeam lucruri din casă și cumpăram pîine !

Adrian, care nu mai primea nici o leafă, îi dădu vre
sută de lei din economiile lui. Ana acceptă fără mofturi
Apoi, fu rîndul lui Hasan lustragiul să-i dea toată agoni-

ceala lui, vreo mie de lei. Dar sumele acestea erau niște bagatele pentru o casă ai cărei stăpîni schimbau o cămașă de mătase în fiecare dimineață, își hrăneau cîinii cu fripturi și fumau de douăzeci de lei pe zi havane. În curînd, trebuiră să aleagă între a fuma sau a mînca, între cămașa zilnic schimbată și lemnele de încălzit casa.

Max și Bernard Thuringer nu șovăiră un minut : aleseră havana și cele șapte cămăși ale săptămînii. La fiecare două-trei zile, bătrîna Carolina, tîrîndu-și cu greu picioarele umflate, se ducea în oraș ca să vîndă vreun obiect din casă, argintărie sau bijuterie, avînd totodată grijă în asemenea ocazii să-și facă mica ei rezervă de „schnaps". Frații Thuringer și-o făceau numaidecît pe a lor de țigări. Cît despre cămăși, era mai simplu : mama lui Adrian luase acum obiceiul să spele fără să mai fie plătită.

Dar, într-o zi, domnii de la Tribunal veniră să aplice sigiliile pe toate mobilele, pînă la cele mai mici lucruri. Nimic nu mai putu fi vîndut. Nu mai avură nici argintărie de care să se servească. Dar cum nu se mai găseau cine știe ce bunătăți de pus pe masă, nu făcu nimeni nazuri că supa era servită în farfurii crăpate și cu linguri de fier. Uneori, chiar o mîncau în picioare. Apoi, cei doi armatori își aprindeau excelentele lor țigări și, cu paltonul pe umeri, începeau să se plimbe prin casă ceasuri întregi, ca să nu înghețe de frig. Căci puținele lemne ce se aflau erau păstrate pentru bucătărie. În dormitoare nu se mai făcea foc decît dimineața și seara, atît cît trebuia pentru toaletă.

Felul acesta de a accepta nenorocirea, fără un murmur, Adrian îl găsi eroic. N-ar fi bănuit niciodată să descopere atîta stoicism la oameni obișnuiți cu viața ușoară. Ana se arătă mai ursuză, reproșînd în fiecare zi surorilor ei, Hedwig și Mitzi, de a aștepta „ să fie hrănite ca niște trîntori". Hedwig, rănită, se duse să se bage la stăpîn. Cît despre Mitzi, biata fată descurcă drumul într-un chip cu totul neașteptat.

Foarte lacomă, ea devora tot ce-i cădea sub mînă. Într-o zi, cum nu era nimic de mîncat, descoperi prin birouri niște mostre de grîu, pe care îl fierse cam pe jumătate, înghiți trei farfurii una după alta și muri după

o săptămînă. Era o fată de vreo optzeci de kilograme, care cu greu încăpu în coșciug.

Moartea ei ocaziona cheltuieli tragice. Ana părea gata să întrebe pe toată lumea dacă era cu putință să-ți îngădui luxul de a muri pe o asemenea sărăcie. Așa că singurul care o plînse sincer fu bunul Hasan, căruia marii sîni ai Mitzii îi făcuseră atîta plăcere altădată, cînd se arătau puțin. Tot bietul turc fu acela care scoase pe loc banii necesari înmormîntării.

Puțin mai tîrziu, o altă moarte se întîmplă în casă și care produse și mai multă încurcătură. Fu aceea a d-lui Bernard. Cel mai tînăr dintre cei doi frați, fire delicată, se împăca greu cu hrana insuficientă și cu frigul. La sfîrșit, nu mai părăsea patul și vărsa puținul ce mînca. Într-o noapte fu găsit leșinat la closet, unde domnea un ger siberian. Dimineața, o dublă pneumonie se declară, care-l ucise în cîteva zile.

Nu se găsi nici un doctor care să-l îngrijească, nici un prieten care să vie să-l vadă pe patul de moarte. El stătu două zile fără sicriu. Adrian și mama lui putură întruni suma de zece lei, întorcîndu-și buzunarele pe dos, dar nu era de-ajuns. Atunci, tristul adevăr fu adus la cunoștința furnizorilor care veneau să-și reclame banii ; și aceștia, uitînd ce li se datora, se cotizară între ei și înlesniră îngroparea, cea mai săracă ce se poate închipui, a fostului bogătaș armator, Bernard Thuringer. Ei ținură chiar să-l conducă la locul de odihnă.

— Nu poți să lași un om așa de singur pe pămînt ! spusese barba Stamate.

Acum sărăcia care domnea în casă intră într-o fază nouă. Numărul gurilor de hrănit se redusese la jumătate. Și iată că în curînd, soții Thuringer și madam Carolina, care aveau să continue calvarul, nu mai fură așa de singuri.

Știrea groaznicei lor mizerii, răspîndindu-se la mahala, aceleași femei nenorocite, pe care Ana le ajutase altădată, veniră acum în ajutorul ei. Ele erau tot așa de nenorocite ca în trecut, dar săracul știe și poate totdeauna să împartă ce are cu cineva mai sărac decît el.

Dealtfel, iarna, cînd munca este aproape inexistentă într-un port ca Brăila, numeroase gospodării de muncitori se bizuie pe ajutorul neamurilor de la țară, care le aduc ce au : un sac cu mălai ; o ciozvîrtă de porc ; o baniță de fasole ori de linte ; slănină, ouă, ceapă, cartofi.

Aceste merinde modeste, uneori de calitate destul de mediocră, fură primite cu recunoștință de flămînzii din strada Grădinii Publice, în tot timpul lunii martie. Nu era zi în care o femeie să nu vină să scoată din coșniță partea ei de provizii, în această bucătărie pe care o cunoscuse, cu șase luni în urmă, bogată în mîncărurile cele mai fine, și care acum era rece și lipsită de toate. Ana nu mai putea să ofere nici măcar un ceai sau o cafea, și această mizerie nu părea s-o umilească. Dar plîngea des, și atunci cînd te așteptai mai puțin. Înfășurată într-o broboadă mare, ea petrecea ceasuri întregi stînd pe scăunel în fața mașinii de gătit, în care fîsîiau două lemne ude.

Prietenele și cunoștințele ei nu se arătau deloc mirate de nenorocirea care o lovea. Pentru ele, lipsurile, sărăcia cumplită chiar, erau niște dușmani familiari, pe jumătate îmblînziți de faptul de a le simți încontinuu prezența. Și nimeni nu era la adăpostul ravagiilor lor. Nu pomeneau oare basmele de existența prinților deveniți cerșetori ? Trebuia deci să facă și ea ca toată lumea, să accepte viața așa cum este și să spere mereu, căci deznădejdea nu slujea la nimic.

Furnizorii, la rîndul lor, dădeau Anei aceleași îndemnuri. La început ei nu credeau în ruina casei Thuringer, dar, puțin cîte puțin, au recunoscut adevărul. Acum nu mai reclamau datoriile. Continuau să vie din dragoste. Era o casă care totdeauna plătise cu ochii închiși, îi făcuse să cîștige mulți bani. Și, spuneau ei : „ca în orice comerț, unde e cîștig e și pagubă". Apoi, îi păstrau Anei o vie recunoștință pentru prietenia, bunătatea, afecțiunea ce le-o dovedise totdeauna. Amintindu-și de timpul cînd ea nu lipsise niciodată să le ofere o gustare caldă, acum considerară de datoria lor să aducă zahăr, ceai, cafea și chiar un sac de lemne, „ca să încălzim bucătăria și să ne mai spunem la verzi și uscate, cu vioioșie, ca altădată". Ana prepara băuturile și plîngea încet.

D-l Max venea și el să accepte uneori o ceașcă de ceai la aceste umile sindrofii de la bucătărie. Atunci se trudea să vadă, cu privirea lui tulbure, și să înțeleagă pe acești datornici de care se temea și care se arătau atît de umani. Nenorocitul armator slăbise groaznic și suferea de o bronșită îndărătnică. Totuși, se considera fericit că a scăpat de închisoare. După ce își lichidase toate afacerile, rămăsese sărac lipit pămîntului, dar cu onoarea intactă. Peste puțin, o casă de comerț din Galați avea să-l angajeze ca director, asociat la beneficiu. Nu voia să moară. Era hotărît să lupte pînă la capăt și, dacă era cu putință, să creeze nevestei lui o viață independentă.

Adrian, redevenit zugrav, lucra pe socoteala lui de la începutul lui martie, văruind și vopsind mai ales cîrciumi, ai căror stăpîni profitau de lipsa de lucru ca să-și refacă prăvălia. Cum frigul și umezeala întîrziau lucrul, împiedicînd vopseaua să se usuce, el se ducea să-și petreacă timpul liber lîngă Ana, care rămăsese în ochii lui aceeași creatură ideală, mult mai respectabilă de cînd suferea de o mizerie atît de neagră.

Mereu frumoasă și plină de grație, deși mai slabă și tristă, vizitele tînărului, statornicia lui amicală, o făceau fericită. Ea îl iubea acum frățește, așa cum dorise el totdeauna. Relațiile lor cordiale nici nu mai erau ascunse d-lui Max, care participa adesea la convorbirile pe care le aveau, seara mai ales, lîngă mașina de gătit. Blîndul neamț ținea mult la Adrian și într-o zi îi spuse nevestei lui că dacă moartea îl va surprinde în momentul de față, era fericit de a ști că avea „un prieten sigur care s-o protejeze", ceea ce făcu pe Ana să roșească pînă la urechi.

Dar Adrian își prepara sufletul pentru mari încercări. Hotărît, toamna trecută, să se consacre mișcării muncitorești din orașul lui, el își schimbase acum cu totul orientația, din cauză că, în timpul iernii, evenimente importante interveniseră. În comitetul sindical, propagandiști din București și chiar unii lucrători din oraș îl făceau să treacă drept „un camarad nesigur, gata la toate compromisiurile cu burghezia, pentru care avea simpatie". Vechiul comitet, compus din oameni serioși, fusese înlocuit, cu sprijinul „Centrului", cu indivizi cei mai puțin recomandabili

din port, nişte arivişti al căror casier delapidă într-o zi banii organizaţiei şi trebui să fie deferit „justiţiei burgheze". Adrian se convinse că locul lui, un loc întreg aşa cum îl înţelegea el, nu era printre aceşti „fraţi de clasă."

Locul lui era cu atît mai puţin acolo, cu cît experienţa, dureros umană, pe care o trăise în Casa Thuringer, îl fortificase în vechea lui credinţă că viaţa era prea complexă ca să poată fi închisă în compartimente dogmatice, aşa cum i-o cereau pontifii socialişti de la Bucureşti. Mihail avea dreptate : „Trebuie să fii mărginit, ca să poţi activa cu frenezie sub drapelul acela, ca dealtfel sub orice drapel".

Nu. El voia să fie liber de a suferi alături de oricine era învins de suferinţă, de soartă, aşa cum se întîmplase cu cei doi fraţi armatori. Ei bine, da, el pătimea de nenorocirile care loviseră pe burghezii Thuringer şi, dacă ar fi fost în puterea lui, ar fi făcut totul ca să-i ajute să se ridice.

„Inima mea, îşi zicea el, nu e simţitoare numai la suferinţa cutărei ori cutărei categorii sociale, ci la tot ce e suferinţă pe pămînt. N-o să mă clintească nimeni din credinţa asta, e zadarnic".

Va rămîne singur, se înţelege. Nici o turmă umană nu îl va admite, nici nu-l va susţine. Dar, în schimb, sufletul lui va fi deschis vieţii întregi. Va iubi pe cutare om aci şi va detesta pe cutare, dincolo. Nici o doctrină sau solidaritate nu-i va impune o acţiune nedreaptă. Mai curînd va pieri.

•

Într-o seară din primele zile ale lui aprilie se duse în strada Grădinii Publice, ca să-şi ia adio de la bunii lui prieteni.

— Am primit o scrisoare de la Mihail, care se întoarce din Manciuria, zise el. Îmi dă întîlnire la Bucureşti. Plec mîine.

— Iar noi, murmură Ana, cu ochii înroşiţi de plîns, noi vom fi mîine în stradă. Ni s-au ridicat toate mobilele. Casa va fi ocupată mîine de noii chiriaşi.

Adrian fu copleşit de durere.

— Unde o să vă duceţi ?

— Deocamdată, la Lina. Ea ne va da adăpost și hrană pînă cînd Max va ocupa postul de la Galați. Să sperăm că aceasta nu va întîrzia prea mult. Altfel...

Adrian îi îmbrățișă pe toți trei și plecă.

În Piața Sfinții Arhangheli, la lumina unui felinar, privirea îi căzu asupra unui afiș care anunța muncitorilor sosirea în oraș a lui Cristin propagandistul și conferința lui, chiar în seara aceea, la sediul sindicatului. Adrian, curios, se duse să îl asculte, dar în fața sălii de întrunire, înțesată de lume, de-abia putu să deschidă ușa cînd, vocea stridentă a lui Cristin, îl izbi cu acest crîmpei de frază :

— ...căci burghezia, lacomă de mari beneficii și solid apărată de baionete...

Adrian dădu îndărăt, închizînd repede ușa.

„Da, burghezia e ceea ce spui, dar ea mai poate fi încă ceva de care tu habar n-ai".

Și se cufundă în noapte.